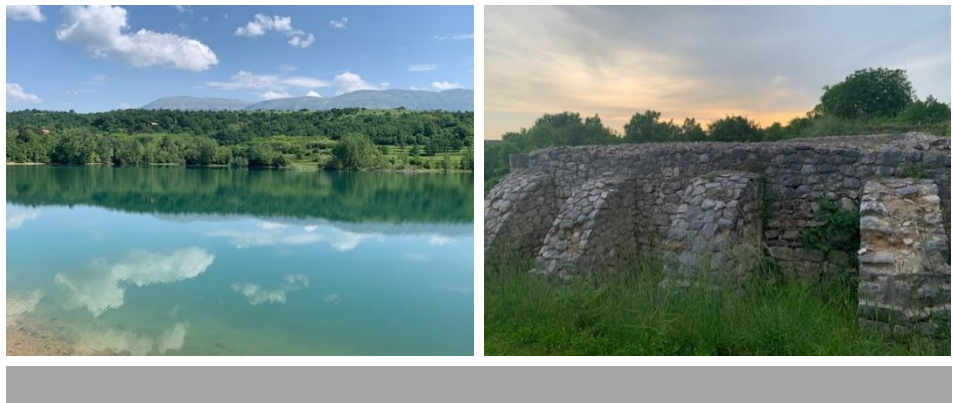

institutzaturizam

Strategija razvoja turizma Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Veljača, 2024.

Naručitelj: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije

Autori:

Doc.dr.sc. Ante Mandić

Prof.dr.sc. Lidija Petrić

Prof.dr.sc. Smiljana Pivčević

Dr.sc. Snježana Boranić Živoder

Dr.sc. Zoran Klarić

Dr.sc. Izidora Marković Vukadin

Dr.sc. Ivan Kožić

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Polazište i metodološki pristup	5
3. Temeljni preduvjeti održivog razvoja turizma.....	6
3.1. Geoprometni položaj.....	6
3.2. Resursna osnova.....	8
3.3. Administrativni ustroj i ključne djelatnosti	13
3.4. Dinamika internog i eksternog okruženja	17
3.5. Ključni razvojni dokumenti s osvrtom na ulogu turizma	21
4. Analiza aktualnog stanja razvoja turizma	36
4.1. Aspekti turističke ponude.....	36
4.2. Aspekti turističke potražnje.....	51
4.3. Mapiranje dionika.....	56
4.4. Ključni tržišni trendovi i silnice koje utječu na održivi razvoj	62
4.5. Analiza konkurentskog okruženja	65
5. SWOT analiza.....	71
6. Strategija razvoja održivog turizma.....	76
6.1. Načela razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa	76
6.2. Vizija i misija razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa do 2030.godine	81
6.3. Strateški ciljevi razvoja turizma na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa	83
7. Koncepcija turističkog razvoja	85
7.1. Prostorna koncepcija razvoja turizma	85
7.2. Turistički proizvodi	89
8. Operativne strategije.....	103
Strateški cilj 1: Oblikovanje okruženja prikladnog za razvoj održivog turizma	103
Strateški cilj 2. Razvoj autentičnih i inovativnih turističkih proizvoda koji podižu opću kvalitetu života lokalne zajednice i pridonose ciljevima održivog razvoja	106
Strateški cilj 3. Unaprjeđenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije	108
Strateški cilj 4. Jačanje prepoznatljivosti destinacije na tržištu	110
9. Zaključna razmatranja	113

1. Uvod

Turizam, kao ključna aktivnost u mnogim regijama diljem svijeta, pruža značajne ekonomske, kulturne i društvene koristi. Kroz generiranje prihoda, stvaranje radnih mjesta i promicanje kulturne razmjene, turizam postaje ključni pokretač ekonomskog prosperiteta. Uz to, adekvatno planiran i upravljani turizam može doprinijeti očuvanju prirodnih i kulturnih resursa, te posljedično održivom razvoju i jačanju lokalnih zajednica.

U hrvatskom kontekstu, turizam je od vitalnog značaja za nacionalno gospodarstvo. Hrvatska obala Jadranskog mora privlači milijune turista svake godine, koji svojom potrošnjom značajno ekonomski doprinose nacionalnom gospodarstvu. No, da bi se sačuvala ekonomska uloga turizma i postigla ravnoteža između razvoja i očuvanja resursa, važno je razmotriti razvoj turizma u kontinentalnim i zaobalnim područjima, čime se, između ostaloga, podupiru razvojni ciljevi ovih područja, te ujedno adresiraju izazovi razvoja u priobalnim, turizmom preopterećenim prostorima.

Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe, zahvaljujući izuzetnoj prirodnoj ljepoti, bogatoj kulturnoj baštini i povoljnom geoprometnom položajem, ima znatan turistički potencijal koji joj daje priliku postati atraktivna destinacija za posjetitelje u potrazi za autentičnim iskustvom, udaljenim od obalnih gužvi.

Vođena željom da stvori strateški okvir integralnog turističkog razvoja ovog područja do 2030. godine, Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (Naručitelj) inicirala je izradu Strategije razvoja turizma Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa u suradnji s Ekonomskim fakultetom Sveučilišta u Splitu i Institutom za turizam u Zagrebu (Izvoditelji). U studiji se, polazeći od temeljnih preduvjeta održivog razvoja turizma i analize aktualnog stanja te sagledavanjem svih relevantnih tržišnih trendova, definiraju interne snage i slabosti te prilike i prijetnje iz okruženja za razvoj turizma u Dalmatinskoj zagori – splitskom zaleđu. Dalje, postavljaju se glavna načela razvoja, vizija i misija te strateški ciljevi, što osigurava okvir za djelovanje dionika u turizmu. Sagledavajući obilježja prostora i potencijale razvoja razrađuju se turistički proizvodi s ciljem stvaranja destinacijskog lanca vrijednosti. Konačno, operativne strategije predlažu se u okviru četiri strateška cilja: oblikovanje okruženja prikladnog za turistički razvoj turizma, razvoj autentičnih i inovativnih turističkih proizvoda koji podižu opću kvalitetu života lokalne zajednice i pridonose ciljevima održivog razvoja, unapređenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije te jačanje prepoznatljivosti destinacije na tržištu.

Temeljem multidisciplinarnog pristupa, uz primjenu različitih analitičkih metoda i suradnju s relevantnim akterima, ovom strategijom želi se osigurati održivi razvoj turizma u Dalmatinskoj zagori – splitskom zaleđu, istovremeno čuvajući njezine prirodne ljepote i kulturno nasljeđe. Ovaj dokument služi kao početna točka za identifikaciju izazova, mogućnosti i ciljeva te postavlja smjer za naredne faze strateškog planiranja, implementaciju projekata i promociju ovog neotkrivenog turističkog odredišta.

2. Polazište i metodološki pristup

Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe obiluje raznolikim prirodnim, kulturnim i povijesnim resursima koji predstavljaju potencijalno atraktivnu ponudu za turiste. Smještena između obalnih turističkih destinacija poput Splita, Omiša i Trogira, ova regija ima mnoge prednosti, uključujući bogatu gastronomsku ponudu, raznolike prirodne resurse, obilje kulturnih spomenika, tradicijske manifestacije te izuzetno gostoljubivo lokalno stanovništvo. Međutim, iako se ističe svojim prednostima, područje se suočava s nizom izazova, uključujući infrastrukturne nedostatke, negativne demografske trendove, usporavanje gospodarske aktivnosti, sezonsku ovisnost o turizmu te nedostatak suradnje i koordinacije među dionicima razvoja.

Svjestan ovih činjenica, Naručitelj je angažirao stručnjake s Ekonomskog fakulteta u Splitu i Instituta za turizam u Zagrebu, kako bi razvili sveobuhvatnu strategiju temeljem koje će se nastojati iskoristiti potencijal ovog područja, osigurati održivi razvoj turizma i unaprijediti kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Izrada Strategije razvoja turizma Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa temeljena je na stručnom pristupu, ekspertizi i znanstvenim metodama. Ekonomski fakultet i Institut za turizam okupili su ekspertni tim s afirmiranim stručnjacima i znanstvenicima koji imaju iskustvo u provođenju sličnih projekata. Proces izrade Strategije podijeljen je u više faza i uključio je sljedeće aktivnosti:

- **Dubinsku analizu temeljnih preduvjeta održivog razvoja turizma:** Ova analiza detaljno razmatra različite čimbenike koji su ključni za održivi razvoj turizma na promatranom području, uključujući geoprometni položaj, resursnu osnovu, administrativni ustroj i ključne djelatnosti, dinamiku internog i eksternog okruženja te ključne razvojne dokumente.
- **Dubinsku analizu aktualnog stanja razvoja turizma:** Ova analiza pruža uvid u trenutno stanje turizma na promatranom području i obuhvaća aspekte turističke ponude, aspekte turističke potražnje, mapiranje dionika, ključne tržišne trendove koje utječu na održivi razvoj, te analizu konkurentske okoline.

Aktivno sudjelovanje Naručitelja u procesu izrade Strategije ključno je za osiguranje točnih informacija i usklađenosti s potrebama i ciljevima tog područja. Prikupljeni su i analizirani svi relevantni izvori podataka, koristeći, kako kvalitativne, tako i kvantitativne tehnike obrade. Također, primijenjen je participativni pristup putem radionica s ključnim dionicima, što je omogućilo i razmjenu znanja i iskustava te bolje razumijevanje izazova i mogućnosti destinacije. Ova interaktivna suradnja pridonijela je stvaranju dublje i sveobuhvatnije analize, odnosno, uvid u razmišljanja dionika uključenih u turistički razvoj.

3. Temeljni preduvjeti održivog razvoja turizma

3.1. Geoprometni položaj

Područje Dalmatinske Zagore – splitsko zaleđe ima vrlo povoljnu prometnu poziciju u odnosu na turistička tržišta i razmjerno kvalitetnu cestovnu mrežu. Kroz južni dio prostora prolazi najvažnija hrvatska autocesta A-1 'Dalmatina', na kojoj se u čvoru Dugopolje odvaja brza cesta prema Splitu, tako da je prostor Zagore istodobno dobro povezan s najvećim gradom Dalmacije i jednom od najjačih hrvatskih turističkih destinacija, Splitom, te ostalim dijelovima Hrvatske. Od čvora Dugopolje do središta Splita ima 18 kilometara i dvadeset minuta vožnje, a do glavnog grada Hrvatske, Zagreba, 390 kilometara i nešto manje od četiri sata vožnje.

O odličnoj prometnoj umreženosti Splitskog zaleđa svjedoči podatak da su općinska središta Dugopolje, Dicmo i Klis, od čvorišta Dugopolje udaljena manje od deset kilometara i tek nešto više od 5 minuta vožnje, a svega 10 kilometara od čvora Bisko; isto toliko minuta vožnje udaljen je i grad Trilj. Grad Sinj je od čvora Dugopolje udaljen nešto manje od dvadeset kilometara i petnaest minuta vožnje, a općinska središta Otok i Hrvace 25 kilometara i dvadesetak minuta vožnje. Stoga jedinu jedinicu lokalne samouprave udaljeniju od sustava hrvatskih autocesta čini grad Vrlika, od čvora Dugopolje udaljena 53 kilometra i oko pedeset minuta vožnje.

Na povoljnost prometne pozicije utječe i činjenica da je Splitska zračna luka kao druga najprometnija u Hrvatskoj od čvora Dugopolje udaljena svega 30 kilometara, tako da je prostor Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa lako dostupan i turistima iz udaljenijih dijelova Europe i svijeta. Split je najveća hrvatska i jedna od najvećih sredozemnih putničkih luka sa snažnim prometom kruzera, čime je omogućena dobra povezanost Dalmatinske Zagore sa srednjodalmatinskim otocima i njeno korištenje kao izletničke destinacije za putnike s kruzera. Preko željezničke stanice u Splitu Zagora ima i željezničku vezu sa Zagrebom i drugim državama Europe, iako ova vrsta prijevoza zbog sporosti i malog broja vlakova nema veću važnost.

Najvažnija prometnica koja prolazi područjem Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa je autocesta A-1 'Dalmatina' Zagreb - Karlovac - Bosiljevo - Split - Ploče. Prolazi južnim dijelom Zagore smjerom zapad - istok kroz općine Klis, Dicmo, Dugopolje i područje grada Trilja i prema sjeverozapadu vodi prema Zadru, Rijeci, Zagrebu i državama na zapadu Europe, a u smjeru jugoistoka prema Dubrovniku, Crnoj Gori i jugoistoku Europe. Na Splitsko zaleđe odnose se tri čvorišta Vučevica, Dugopolje i Bisko, od kojih najveću važnost ima čvorište Dugopolje na koje se vezuju sve jedinice lokalne samouprave Splitskog zaleđa osim grada Trilja te grad Split. Ukupna duljina autoceste A-1 iznosi 480 kilometara, od čega se područje Zagore odnosi 27 kilometara (Tablica 3.1.1.).

Od pet državnih cesta koje prolaze kroz Dalmatinsku Zagoru – splitsko zaleđe najvažnija je državna cesta DC-1 Gornji Macelj - Krapina - Zagreb - Karlovac - Knin - Sinj - Split, koja se pruža smjerom sjever - jug povezujući većinu gradova i općina međusobno i sa Splitom. Neposredno uz nju nalaze se gradovi Vrlika i Sinj i općine Hrvace, Dicmo, Dugopolje i Klis, a malo podalje samo grad Trilj i općina Otok. Cesta DC-1 važna je i kao alternativna veza Dalmacije sa Zagrebom za vozače koji se ne žele koristiti autocestom A-1. Duga je ukupno 419 kilometra, od čega se na Splitsko zaleđe odnosi 62 kilometara.

Tablica 3.1.1. Državne i županijske ceste na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa

broj ceste	opis ceste	duljina u km	
		ukupno	Zagora
A-1	Zagreb (A3) - Karlovac - Bosiljevo - Split - Ploče - Opuzen - granica Bosne i Hercegovine) te granica Bosne i Hercegovine - Dubrovnik*)	480,1	27,4
DC-1	G. Macelj (A2) - Zagreb - Karlovac - Gračac - Knin - Sinj - Split (D8)	419,2	61,9
DC-56	Zemunik D. (DC 424) - Benkovac - Skradin - Drniš - Muć - Klis (DC 1)	119,9	10,1
DC-60	Brnaze (DC 1) – Trilj – Imotski – Donji Vinjani (granica BiH)	65,9	20,8
DC-219	Muć (DC 56) – Sinj (DC1) – Obrovac Sinjski (GP Bili Brig (granica BiH)	31,2	7,1
DC-220	Bisko (A1) – Čaporice (DC 60) – Trilj (DC 60) – Kamensko (granica BiH)	29,0	29,0
UKUPNO DRŽAVNE CESTE		665,1	128,9
ŽC-6082	Siverić (DC33) – Vrlika (DC1)	21,6	8,9
ŽC-6100	Vrlika (ŽC6082) – Maovice (LC67004)	1,6	1,6
ŽC-6101	Otišić (LC67004/LC67006) – Maljkovo (DC1)	7,7	7,7
ŽC-6102	Potravlje (DC1) – Satrić (DC1)	7,9	7,9
ŽC-6104	Gornji Bitelić – Donji Bitelić (ŽC6287)	2,1	2,1
ŽC-6105	Hrvace (DC1) – Rumin (ŽC6287)	2,8	2,8
ŽC-6113	Dugobabe (LC67025 – ŽC6115)	2,5	2,5
ŽC-6114	Nisko – Prugovo (DC56)	11,2	9,7
ŽC-6115	Lećevice (ŽC6098) – Konjsko (DC56)	17,3	14,4
ŽC-6117	Karakašica (DC1) – Lučane (DC219)	6,0	6,0
ŽC-6118	Suhač (DC1) – Jasensko (LC67037)	3,1	3,1
ŽC-6119	Dicmo Sičane (LC67034) – Dicmo Prisoje (DC1)	4,2	4,2
ŽC-6120	Dicmo Sušci (LC67036) – Dicmo Kraj (DC1)	2,3	2,3
ŽC-6121	Dicmo Osoje (DC1) – Dicmo Krušvar (ŽC6146)	3,8	3,8
ŽC-6122	Obrovac Sinjski (DC219) – Gljev	4,4	4,4
ŽC-6123	Otok (ŽC6289/LC67040) – Ruda (LC67044/LC67045)	4,3	4,3
ŽC-6124	Košute (DC60) – Vojnić Sinjski (LC67082/LC67083)	1,8	1,8
ŽC-6125	Voštane (LC67045) – Tijarica (DC220)	5,9	5,9
ŽC-6145	Dugopolje (DC1 – LC67078)	2,1	2,1
ŽC-6146	Ercegovci (ŽC6260) – Krušvar (LC67084)	2,6	2,6
ŽC-6147	Bisko (ŽC6260) – Donji Dolac (LC67086)	9,3	6,3
ŽC-6148	Trilj (DC60) – Bisko (ŽC6260)	7,4	7,4
ŽC-6149	Trilj (DC220) – Ugljane (DC60)	6,2	6,2
ŽC-6150	Ugljane (DC60) – Blato na Cetini (ŽC6260)	14,2	5,0
ŽC-6151	Ugljane (ŽC6150) – Srijane (ŽC6260)	3,8	3,6
ŽC-6153	Tijarica (ŽC6154) – Cista Velika (DC60)	9,2	1,2
ŽC-6154	Tijarica (DC220) – Aržano (DC39)	10,0	8,5
ŽC-6253	Klis (DC56) – Solin (DC8)	8,1	4,4
ŽC-6287	Vrlika (DC1) – Koljane – Rumin – Obrovac Sinjski (DC219)	40,0	39,1
ŽC-6289	Obrovac Sinjski (DC219) – Otok – Jabuka (DC220)	13,2	13,2
UKUPNO ŽUPANIJSKE CESTE		236,8	193,1

*) U Odluci o razvrstavanju javnih cesta iz Narodnih Novina br. 59 iz 2023. godine navodi se ukupna duljina autoceste A-1 od 558,1 km, ali je izgrađeni dio do Ploča dug 480,1 km

Izvori: NN 17/2020 i baza podataka Instituta za turizam

Od ostalih državnih cesta nešto veći značaj ima cesta DC-60 Brnaze – Trilj – Cista Provo – Imotski – granica Bosne i Hercegovine na vezi Split – Mostar i cesta DC-220 Bisko – Trilj – Kamensko (granica

Bosne i Hercegovine) na vezi Splita s Livnom i dalje prema Sarajevu. Obje ceste važne su i za povezivanje grada Trilja s ostalim dijelovima Splitskog zaleđa i Splitom. Preostale dvije državne ceste DC-56 Zemunik Donji - Benkovac - Skradin - Drniš - Muć - Klis i DC-219 Muć – Sinj – Obrovac Sinjski (granica Bosne i Hercegovine) imaju manju važnost, uglavnom kao veze sa susjednim drniškim područjem. Ukupna duljina svih državnih cesta na području Splitskog zaleđa iznosi 130 kilometara, od čega se većina odnosi na cestu DC-1. Županijske ceste duge su ukupno 193 kilometra, a kao najdulja i najvažnija ističe se cesta ŽC-6287 Vrlika - Koljane – Rumin – Obrovac Sinjski podnožjem Dinare i njen nastavak ŽC-6289 preko Otoka do Jabuke kod Trilja.

Imajući u vidu probleme s javnim prometom u mnogim dijelovima Hrvatske, zbog smanjenja broja stanovnika i s time povezane niske profitabilnosti brojnih linija, situacija u Splitskom zaleđu je dobra samo kada je riječ o vezama Sinja preko Dicma, gdje dnevno prometuje tridesetak autobusa u jednom smjeru. Uglavnom je zadovoljavajuća i povezanost općina Klis i Dugopolje, umreženih u sustav prigradskog prometa grada Splita s više od deset dnevnih linija prema Splitu, a donekle i općine Otok sa sedam linija dnevno prema Sinju i Splitu. No, usprkos poziciji na važnim državnim cestama, nisu zadovoljavajuće veze prema Trilju, Hrvacama i Vrlici, odakle prema Splitu prometuje manje od pet linija dnevno. Veze prema odredištima izvan Splitsko-dalmatinske županije vrlo su rijetke, a do većine naselja izvan državnih cesta autobusnih linija nema.

Ostali oblici prometa u području Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa nisu prisutni, jer nema željezničkih pruga, zračnih luka niti vodenih površina na kojima bi se odvijao javni promet. Željezničke veze preko Splita se u praksi gotovo uopće ne koriste, dok do Zračne luke Split nema izravnih autobusnih veza, iako je ona od Dugopolja, Dicma i Klisa udaljena svega pola sata vožnje, od Sinja i Trilja oko 45 minuta, a od Otoka i Hrvaca manje od sata. Važno je istaknuti postojanje Zračne luke Sinj, smještene u naselju Glavicama, kod Sinja. Osnovana je još daleke 1931. te je do otvaranja aerodroma u Resniku 1964. godine, spajala Split (srednju Dalmaciju) sa Zagrebom i Dubrovnikom. Danas aerodromom upravlja Aeroklub Sinj, a vlasnik je Grad Sinj. Njegov puni naziv je Sportski Aerodrom Piket Sinj. Aerodrom je namijenjen slijetanju aviona mase do 5.700 kg, a koriste ga ultra-laki avioni, motorne letjelice, balonaši, jedriličari i para-jedriličari te padobrancima, zmajari i modelari. Potencijal njegove turističke valorizacije (za prihvata malih privatnih aviona kao i za sportsko-rekreacijske svrhe) je iznimno značajan. Usprkos pogodnosti za plovidbu Peručko jezero se ne koristi niti za brodske izlete.

3.2. Resursna osnova

Područje Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa raspolaže brojnim resursima pogodnim za turističko korištenje, kako prirodnim, tako i antropogenim. Među njima je nekoliko atrakcija međunarodnog i nacionalnog značaja, dobro opremljenih za prihvata posjetitelja, ali ima još više atrakcija koje su tek djelomično uređene ili usprkos velikog potencijala nisu u turističkoj funkciji. Među njima najveći međunarodni značaj imaju Sinjska alka kao jedna od najznačajnijih tradicijskih manifestacija u ovom dijelu Europe i dio nematerijalne baštine UNESCO-a i tvrđava Klis kao jedna od najatraktivnijih u Hrvatskoj. I Alka i Kliška tvrđava uslijed velikih ulaganja u uređenje i interpretaciju, osobito novoootvoreni Muzej Sinjske alke s Alkarskim dvorima, predstavljaju i tržišno potpuno spremne atrakcije koje, zahvaljujući odličnoj poziciji blizu grada Splita i auto-cestovnog čvorišta Dugopolje, privlače mnogobrojne turiste.

Veliki atrakcijski potencijal ima i park prirode Dinara na koji se odnosi najviši vrh Hrvatske i najatraktivniji dio čuvene staze Via Dinarice u našoj zemlji te najljepša dalmatinska spilja Vranjača kod Dugopolja. Dinara kao najmlađi hrvatski park prirode i nakon parka prirode Velebit najveće zaštićeno područje u zemlji, zbog neriješenog statusa sjedišta uprave i nedovoljno visokog stupnja uređenosti za sada ima tek nacionalni značaj, ali bi pod pretpostavkom većih ulaganja u prateću infrastrukturu, uređenje i obilježavanje planinarskih staza i interpretaciju mogla prerasti u atrakciju međunarodnog značaja. Pod time se u prvom redu misli na obilježavanje i uređenje najatraktivnije Bijele staze Via Dinarice i stvaranje dodatnih sadržaja u prostoru oko vrila Cetine, koji usprkos lokaciji na području općine Civljane u Šibensko-kninskoj županiji, čini sastavni dio turističke ponude Vrlike kao najbližeg grada. Isto se odnosi i na spilju Vranjaču, kod koje je glavni problem neprimjereni pristup spilji zbog neuređenog parkirališta i lošeg pristupa cestom iz Dugopolja. Status atrakcije nacionalnog značaja zaslužuje i glavno marijansko svetište u Dalmaciji Gospa Sinjska s jednim od najatraktivnijih križnih putova u Hrvatskoj.

Tablica 3.2.1. Prirodne atrakcije

NAZIV	VRSTA ATRAKCIJE	VAŽNOST	TRŽIŠNA SPREMNOST
Dinara	planina	nacionalna	uglavnom spremno
Spilja Vranjača	spilja	nacionalna	uglavnom spremno
Vrila Cetine (općina Civljane)	vrela	nacionalna	spremno
Rijeka Cetina	rijeka	regionalna	djelomično spremno
Kanjon Cetine kod Trilja	kanjon	regionalna	djelomično spremno
Kanjon Rumina	kanjon	regionalna	djelomično spremno
Kanjon Sutine	kanjon	regionalna	uglavnom spremno
Kanjon Rude	kanjon	regionalna	uglavnom spremno
Kanjon Graba	kanjon	regionalna	djelomično spremno
Peručko jezero	jezero	regionalna	uglavnom spremno
Kamešnica	planina	regionalna	uglavnom spremno
Kozjak	planina	regionalna	spremno
Svilaja	planina	regionalna	uglavnom spremno
Mosor	planina	regionalna	spremno
Gradski park u Sinju	park	regionalna	uglavnom spremno
Gradski park u Trilju	park	regionalna	uglavnom spremno
Česma (Vrilo) -Vrlika	park s izvorom potoka	regionalna	uglavnom spremno

Ostali prirodni i kulturni resursi na području Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa za sada nemaju nacionalni niti međunarodni potencijal, ali postoji niz manjih atrakcija regionalnog i lokalnog značaja koje bi mogle obogatiti boravak turista ili bi ih se moglo integrirati u tematske itinerere. To se osobito odnosi na prirodnu baštinu, u kojoj se osim masiva Dinare i vrila Cetine ističu i planine Kamešnica, Svilaja, Mosor i Kozjak, kanjoni Cetine i njenih pritoka Sutine, Rumina, Rude i Graba te Peručko jezero kao treće najveće u Hrvatskoj. Nažalost, prema podacima Hrvatskog centra za razminiranje¹, na projektnom području još uvijek se nalaze značajne površine prekrivene skrivenim minama iz vremena Domovinskog rata (a još uvijek se mogu pronaći i zaostale mine iz vremena 2. svjetskog rata). Od ukupno 20,040 km² minski sumnjivih površina u Splitsko-dalmatinskoj županiji, na područje općine

¹ <http://www.hcr.hr/en/minSituacDetaljnaPoGraduOpcini.asp?ID=6>

Hrvace otpada 9,367 km², na područje grada Sinja 0,273 km² te na područje grada Vrlike 10,400 km². Stoga će bilo kakva buduća valorizacija prirodnih resursa na minske sumnjivim područjima zahtijevati temeljito čišćenje terena, što predstavlja sigurnosni i financijski izazov.

Osobito veliki planinarski potencijal imaju planinarske staze na vršnom dijelu Kozjaka i Mosora zbog vizura prema moru i blizine grada Splita kao grada sa snažnom potražnjom planinara. Vrijedi istaknuti i Gradski park u Sinju kao jedini hortikulturno dobro uređeni park u Splitskom zaleđu, ukrašen zanimljivim skulpturama. Pozornost privlači i triljski park s fontanom u parku i pozornicom na otvorenom uz rijeku Cetinu. Česma (Vrilo) je izvor potoka u šumi u jugozapadnom dijelu grada Vrlike. Neposredno uz izvor nizom stuba vodi u šumoviti pejzažni park koji okružuje cijeli kompleks i u kojem su djelomično uređene staze. Uz šetnicu na prilazu česmi je drvodred lipa.

U okviru kulturne baštine potencijal ima i živahna povijesna jezgra Sinja s mnogo očuvanih starih građevina, vrijednom sakralnom baštinom i bogatom muzejsko-galerijskom ponudom. Tu se u prvom redu misli na utvrde Kamičak i Stari grad s Križnim putom, Franjevački samostan s arheološkom zbirkom, Muzej Cetinske krajine i Galeriju poznatog kipara Stipe Sikirice, te galerije Marinović i Galiotović. Privlačna je i mala povijesna jezgra Grada Vrlike s izdvojenim atraktivnim lokalitetima česmom Vrilo i utvrdom Prozor na brdu iznad Grada, a Vrlika kao naselje nameće se i kao idealna lokacija za interpretaciju trenutno neiskorištenog potencijala otkanjanja i nijemog kola kao nematerijalne baštine koju štiti UNESCO. Ponuda muzejskog tipa postoji i izvan grada Sinja, a čine je odlično interpretacijski uređeni Muzej masline Stella Croatica u Klisu, Centar za posjetitelje Skrivena Dalmacija u Dugopolju i Muzej triljskog kraja u Trilju.

Zahvaljujući povijesnoj slojevitosti projektnog područja, na kojem su svoje tragove ostavile brojne civilizacije, od Ilira, Rimljana, Bizanta, ranohrvatskih vladara, preko Turaka, Mlečana, Austro-Ugarske monarhije i Napoleonove Francuske, pa sve do suvremene hrvatske države, ovdje se može pronaći više vrijednih arheoloških lokaliteta, među kojima se posebno ističu rimski Tilurij kod Garduna u Trilju i Aequum u Čitluku kod Sinja. Vrijedi spomenuti i nekropolu stećaka na lokaciji Na Mašete kod Voštana na području grada Trilja, a pokraj Trilja se nalaze i dvije zanimljive gradine Čačvina u naselju Čačvina i Nutjak u kanjonu Cetine. Posebnu atrakciju ovog prostora čine stari mostovi preko Cetine, među kojima se ističu Most u Panju, Most na Hanu u Obrovcu Sinjskom i Balečki most kod Vinalića te noviji, ali zanimljivi pješački viseći most u Trilju. Iako se odnose na općinu Civljane u Šibensko-kninskoj županiji, zbog blizine grada Vrlike dio njene turističke ponude čine i neobični Pločasti most izgrađen od stećaka i jedinstvena crkva Sv. Spasa na groblju u Cetini, poznata kao najstarija crkva sa zvonikom u Hrvatskoj. Pozornost posjetitelja privlače i most Sv. Mihovil u Trilju s pogledom na utvrdu Nutjak i neki atraktivni spomenici, među kojima počasno mjesto zauzimaju Spomenik Alkaru, te jedinstvene postaje Križnog puta u Sinju i Spomenik mladencima u Trilju najpoznatijeg kipara iz ovih prostora Stipe Sikirice.

Tablica 3.2.2. Antropogene atrakcije

NAZIV	VRSTA ATRAKCIJE	VAŽNOST	TRŽIŠNA SPREMNOST
Kliška tvrđava	utvrda	međunarodna	spremno
Muzej Sinjske alke	muzej	nacionalna	spremno
Sinj	povijesna jezgra	regionalna	uglavnom spremno
Vrlika	povijesna jezgra	regionalna	uglavnom spremno
Rimsko nalazište Tilurij kod Garduna	arheološko nalazište	regionalna	djelomično spremno
Nalazište Aequum u Čitluku kod Sinja	arheološko nalazište	regionalna	djelomično spremno
Franjevački samostan u Sinju s arheološkom zbirkom	crkva, samostan	regionalna	uglavnom spremno

<i>Crkva Sv. Spasa (općina Cijevljane)</i>	crkva, samostan	regionalna	uglavnom spremno
Stećci na Mašete kod Voštana	nekropola	regionalna	djelomično spremno
Stari grad iznad Sinja	utvrda	regionalna	uglavnom spremno
Utvrda Kamičak u Sinju	utvrda	regionalna	uglavnom spremno
Utvrda Prozor iznad Vrlike	utvrda	regionalna	uglavnom spremno
Utvrda Čačvina kod Trilja	utvrda	regionalna	djelomično spremno
Utvrde Nutjak kod Trilja	utvrda	regionalna	uglavnom spremno
Most preko Cetine u Panju	most	regionalna	djelomično spremno
Balečki most preko Cetine u Vinaliću	most	regionalna	djelomično spremno
Most na Hanu u Obrovcu Sinjskom	most	regionalna	djelomično spremno
<i>Pločasti most na Cetini (općina Cijevljane)</i>	most	regionalna	uglavnom spremno
Viseći most u Trilju	most	regionalna	uglavnom spremno
Spomenik Alkaru u Sinju	spomenik	regionalna	uglavnom spremno
Spomenik Tri generacije u Sinju	spomenik	regionalna	uglavnom spremno
Spomenik mladencima u Trilju	spomenik	regionalna	uglavnom spremno
Spomenik rijeci Cetini u triljskom parku	spomenik	regionalna	uglavnom spremno
Križni put u Sinju	spomenik	regionalna	uglavnom spremno
Grabske mlinice	kultura života i rada	regionalna	uglavnom spremno
Česma Vrilo u Vrlici	kultura života i rada	regionalna	uglavnom spremno
Muzej Cetinske krajine u Sinju	muzej, galerija	regionalna	uglavnom spremno
Muzej masline Stella Croatica u Klisu	muzej, galerija	regionalna	spremno
Muzej triljskog kraja	muzej, galerija	regionalna	uglavnom spremno
Galerija Stipe Sikirice u Sinju	muzej, galerija	regionalna	uglavnom spremno
Galerija Marinović u Sinju	muzej, galerija	regionalna	uglavnom spremno
Galerija Galiotović u Sinju	muzej, galerija	regionalna	uglavnom spremno
Centar za posjetitelje Skrivena Dalmacija u Dugopolju	posjetiteljski centar	regionalna	spremno

Uz Sinjsku alku i Blagdan Velike Gospe kao najvažnije manifestacije u cijeloj Dalmatinskoj Zagori vrijedi spomenuti Opsadu Sinja 1715.godine, Thrill Blues Festival u Trilju i Nacionalni sajam pršuta u Sinju, te nedovoljno poznate, ali jedinstvene Mačkare podkamešničkog kraja, koje Ministarstvo kulture i medija štiti kao nematerijalnu baštinu. U okviru turističke infrastrukture uz najvažniju Bijelu stazu Via Dinarice preko vrhova Dinare vrijedi istaknuti i trenutno znatno slabije promoviranu Plavu stazu koja prolazi preko najviših dijelova Kozjaka i Mosora na južnom rubu Splitskog zaleđa. Zbog atraktivnih vizura prema moru ova je planinarska ruta također vrlo atraktivna, a dio od Klisa preko Putalja i Malačke po vršnom dijelu Kozjaka već se etablirao kao jedna od popularnijih planinarskih staza u Dalmaciji. Mosor se kao planinarska destinacija na području Dalmatinske zagore koristi u manjoj mjeri, jer se glavni pristupi ovoj popularnoj planini odnose na morsku stranu, ali postoji pristup i iz Zagore iz smjera spilje Vranjače u općini Dugopolje.

Tablica 3.2.3. Manifestacije i turistička infrastruktura

NAZIV	VRSTA ATRAKCIJE	VAŽNOST	TRŽIŠNA SPREMNOST
Sinjska alka	tradicijaska manifestacija	međunarodna	spremno
Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske i Proslava Blagdana Velike Gospe	vjerska manifestacija	nacionalna	spremno

Thrill Blues Festival	glazbena manifestacija	nacionalna	spremno
Vrlika lake festiva	glazbena manifestacija	nacionalna	spremno
Nacionalni sajam pršuta u Sinju	gastronomska priredba	nacionalna	Spremno
Via Dinarica Bijela staza	pješačka staza	nacionalna	uglavnom spremno
Opsada Sinja 1715.	povijesna manifestacija	regionalna	spremno
Smotra Mačkara cetinskog kraja	povijesna manifestacija	regionalna	spremno
Festival SARS	glazbena manifestacija	regionalna	spremno
Etno Kamičak festival	tradicijska manifestacija	regionalna	spremno
Advent u Sinju	zabavna manifestacija	regionalna	spremno
Glazbene večeri na tvrđavi Kamičak	glazbena manifestacija	regionalna	spremno
Vrličko ljeto-dani Milana Begovića	kulturna manifestacija	regionalna	spremno
Ero s onoga svijeta	kulturna manifestacija	regionalna	spremno
Večer pisme, kola i narodnih običaja	tradicijska manifestacija	regionalna	spremno
Sinjski krnjeval i Smotra Mačkara cetinskog kraja	tradicijska manifestacija	regionalna	spremno
Mačkare podkamešničkog kraja	karneval	regionalna	djelomično spremno
Triljsko ljeto	zabavna priredba	regionalna	spremno
Dani Sv. Mihovila u Trilju	zabavna priredba	regionalna	spremno
Advent u Trilju	vjersko-zabavna priredba	regionalna	spremno
Ojkanje	nematerijalna baština	regionalna	nespremno
Nijemo kolo	nematerijalna baština	regionalna	nespremno
Umijeće pripreme sinjskih arambaša	nematerijalna baština	regionalna	djelomično spremno
Sinjski hipodrom	stadion	regionalna	uglavnom spremno
Sportski centar Hrvatski vitezovi u Dugopolju	stadion	regionalna	uglavnom spremno
Via Dinarica Plava staza	pješačka staza	regionalna	djelomično spremno
Aerodrom Sinj	sportska zračna luka	regionalna	uglavnom spremno
Via Adriatica	pješačka staza	regionalna	djelomično spremno
Uspon na Mosor iz Kotlenica	pješačka staza	regionalna	djelomično spremno
Planinarska staza Klis - Putalj - Malačka po Kozjaku	pješačka staza	regionalna	uglavnom spremno
Staza Gospi Sinjskoj	hodočasnički put	regionalna	uglavnom spremno
Lokalne cikloturističke rute u Dalmatinskoj Zagori	biciklističke rute	regionalna	uglavnom spremno

Državna ruta 3 'Dinarska ruta'	biciklističke rute	regionalna	djelomično spremno
Državna cesta DC-1	panoramska cesta	regionalna	djelomično spremno
Napoleonova cesta uz rijeku Cetinu	panoramska cesta	regionalna	djelomično spremno

Prostor Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa zahvaljujući rijetkoj naseljenosti i očuvanoj prirodi raspolaže i značajnim resursima za razvoj cikloturizma, a označen je i veliki broj ruta, posebice oko gradova Sinja, Trilja i Vrlike. No, snažniji razvoj cikloturizma priječi nepostojanje uređenih biciklističkih staza i kretanje značajnih dijelova ruta po cestama s nekvalitetnom podlogom i velikim automobilskim prometom. Podnožjem Dinare i Kamešnice uz lijevu obalu Cetine i Peručko jezero prolazi i jedna od najvažnijih glavnih državnih cikloturističkih ruta u Hrvatskoj Državna ruta 3 'Dinarska ruta', poznata i kao biciklistička verzija Via Dinarice. Ona za sada nije označena na terenu, ali je vrlo atraktivna i većim dijelom udovoljava standardima za vođenje cikloturističkih ruta na europskoj (EuroVelo) razini.

Kao dijelovi infrastrukture važni za turizam ističu se i neke ceste i objekti namijenjeni sportu. Među panoramskim cestama najvažnija je stara Napoleonova cesta u zaleđu Dalmacije, a kao njeni najatraktivniji dijelovi u Splitskom zaleđu ističu se potez od Trilja iznad rijeke Cetine prema Šestanovcu i od Gljeva prema graničnom prijelazu Bili brig. Iako nema službeni status panoramske ceste, tu funkciju u praksi ima i Državna cesta DC-1 uz Peručko jezero i iznad vrele Cetine, koju na potezu od Splita prema Zagrebu koriste vozači koji se ne žele voziti autocestom – Split. Konačno, kada je riječ o infrastrukturi namijenjenoj sportu na području Dalmatinske Zagore se nalazi i jedan od najvažnijih hrvatskih hipodroma u Sinju, koji se za sada uglavnom koristi za potrebe vježbi za Sinjsku alku. No, on se za sada slabo koristi za potrebe turizma, kao i moderno opremljeni Sportski centar sa stadionom Hrvatski vitezovi u Dugopolju.

3.3. Administrativni ustroj i ključne djelatnosti

Područje Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa obuhvaća prostor osam jedinica lokalne samouprave – gradove Sinj, Trilj i Vrliku te općine Dicmo, Dugopolje, Hrvace, Klis i Otok. Površina ovog prostora iznosi 1.288 km² i tu je prema podacima iz Popisa stanovništva iz 2021. godine živjelo 53.277 stanovnika, što čini 28,4% površine i 12,6% stanovništva Splitsko-dalmatinske županije. Iz toga proizlazi i niska gustoća naseljenosti od 41,4 stanovnika na km², što je više nego dvostruko manje od Splitsko-dalmatinske županije (93,3 stanovnika na km²), a znatno je manje i od Hrvatske u cjelini (68,4 stanovnika na km²). Unutar prostora Splitskog zaleđa izdvaja se područje grada Sinja s najvećom koncentracijom stanovništva i gustoćom naseljenosti od 120,2 stanovnika na km², više od 50 stanovnika na km² imale su i općine Otok i Dugopolje, između 31 i 41 stanovnika na km² općine Klis i Dicmo i područje grada Trilja, a područje grada Vrlike kao najslabije naseljene i najizoliranije jedinice lokalne samouprave svega 7,1 stanovnika na km².

Tablica 3.3.1. Površina i stanovništvo Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa 2001., 2011. i 2021. godine

jedinica lokalne samouprave	površina km ²	broj stanovnika			gustoća naseljenost i	promjena 2001-2011	promjena 2011-2021
		2001.	2011.	2021.			

Grad Sinj	195,1	25.373	24.826	23.452	120,2	-2,2	-5,5
Grad Trilj	267,0	10.799	9.109	8.182	30,6	-15,6	-10,2
Grad Vrlika	243,5	2.705	2.177	1.728	7,1	-19,5	-20,6
Općina Dicmo	68,5	2.657	2.802	2.805	41,0	5,5	0,1
Općina Dugopolje	63,4	3.120	3.469	3.742	59,0	11,2	7,9
Općina Hrvace	207,2	4.116	3.617	3.144	15,2	-12,1	-13,1
Općina Klis	149,1	4.367	4.801	5.226	35,0	9,9	8,9
Općina Otok	93,8	5.782	5.474	4.998	53,3	-5,3	-8,7
DALMATINSKA ZAGORA - SPLITSKO ZALEĐE UKUPNO	1.287,6	58.919	56.275	53.277	41,4	-4,5	-5,3
SPLITSKO- DALMATINSKA ŽUPANIJA	4.540,0	463.676	454.798	423.407	93,3	-1,9	-6,9
HRVATSKA	56.594, 0	4.437.46 0	4.284.88 9	3.871.83 3	68,4	-3,4	-9,6

Izvori: Državni zavod za statistiku i GIS baza Instituta za turizam (podaci o površinama)

Prostor Dalmatinske Zagore – splitskog zaleđa izduženog je oblika u smjeru sjeverozapad – jugoistok s dodatkom prema jugozapadu na području općine Klis. Zračna duljina od krajnje sjeverne točke na Dinari iznad Vrlike do najjužnije točke na rijeci Cetine kod Novih Sela na području grada Trilja iznosi 53 kilometra, dok od najistaknutije točke na jugozapadu kod mjesta Nisko na području općine Klis do najistočnije točke kod graničnog prijelaza Kamensko na području grada Trilja ima 52 kilometra. Područja gradova Sinja, Trilja i Vrlike te općina Hrvace i Otok u prostoru Dinare i Kamešnice na sjeveroistoku graniče s općinama Livno i Tomislavgrad u susjednoj državi Bosni i Hercegovini, a područje grada Vrlike na sjeveru i s područjem grada Drniša i općinama Civiljane i Gradac u Šibensko-kninskoj županiji. Zapadni dio promatranog područja zatvara općina Muć, istočni općina Cista Provo u Imotskoj krajini, a južni prema moru područja gradova Kaštela, Solina, Splita i Omiša.

Prije osamostaljenja Hrvatske područja gradova Sinja, Trilja i Vrlike i općina Dicmo, Otok i Hrvace činili su sastavni dio nekadašnje velike općine Sinj, odnosno Cetinske krajine, dok su općine Klis i Dugopolje pripadale nekadašnjoj velikoj općini Solin kao dijelu aglomeracije Splita. U sastav promatranog područja nije uključena općina Muć koja također čini dio Dalmatinske Zagore kao prostorno-povijesne cjeline i nekada je bila dio velike općine Solin, kao ni općine Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac u dijelu Dalmatinske Zagore, koji je prije 1991. godine pripadao velikoj općini Kaštela. Utjecaj Sinja kao urbanog središta je i danas prisutan na području grada Trilja i općine Dicmo te osobito na području općina Otok i Hrvace. Utjecaj Sinja se manje osjeća u udaljenoj Vrlici, koja je dijelom orijentirana i na bliži grad Knin u susjednoj Šibensko-kninskoj županiji, a istodobno funkcionira kao urbano središte za susjedne male općine Civiljane i Cetina, također u Šibensko-kninskoj županiji. Usprkos blizine Sinja, općine Klis i Dugopolje izravno su orijentirane prema Splitu.

Ključne djelatnosti

Sukladno podacima Financijske agencije FINA-e o poslovanju poduzetnika u 2022. godini, na cjelokupnom području Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe je u 2022. godini poslovalo 956 trgovačkih društava i obrtnika u sustavu poreza na dobit koji su zajedno ostvarili ukupan poslovni prihod od 785

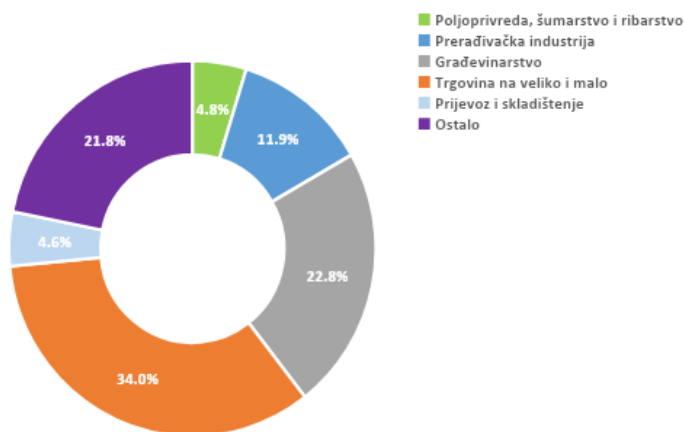
milijuna eura, što je povećanje za približno 14% u slučaju njihovog broja i gotovo 50% u slučaju njihovog ukupno ostvarenog poslovnog prihoda u odnosu na 2019. godinu, tj. razdoblje prije pandemijske bolesti COVID-19.

Po broju poduzetnika, broju ljudi koje zapošljavaju i ukupno ostvarenim prihodima, područje Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa čini negdje između šest i devet posto ukupnog gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije.

Od najznačajnijih poduzetnika valja spomenuti tvrtku HATTRICK-PSK iz općine Dugopolje, koja se bavi djelatnošću priređivanja igara na sreću, zatim tvrtku INTER STEEL iz grada Sinja, koja se bavi proizvodnjom i veleprodajom građevinskog željeza, tvrtku BA-COM TRGOVINA iz općine Dicmo, čija je dominantna djelatnost distribucija i veleprodaja pića te tvrtku MAKRO iz općine Dugopolje koja se također bavi distribucijom alkoholnih i bezalkoholnih pića. Te četiri tvrtke dominiraju kako po broju zaposlenih tako i po ukupno ostvarenom prihodu među svim poduzetnicima područja Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe te su isto tako pri samom vrhu među poduzetnicima cijele Splitsko-dalmatinske županije. Također valja spomenuti da se te tvrtke redovito nalaze na popisu 500 najznačajnijih trgovačkih društava na razini cijele Hrvatske.

Što se tiče tzv. ključnih djelatnosti, odnosno djelatnosti koje prvenstveno po prihodima koje generiraju, ali i ukupnom broju ljudi koje zapošljavaju, dominiraju područjem Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe, valja istaknuti prerađivačku industriju, zatim građevinarstvo te svakako trgovinu na veliko i malo. Struktura ukupno ostvarenog poslovnog prihoda u 2022. godini sukladno djelatnostima prikazana je na Slici 3.3.1.

Slika 3.3.1. Struktura ukupno ostvarenog poslovnog prihoda poduzetnika područja „Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe“ po djelatnostima

Izvor: FINA, obrada Institut za turizam, Zagreb

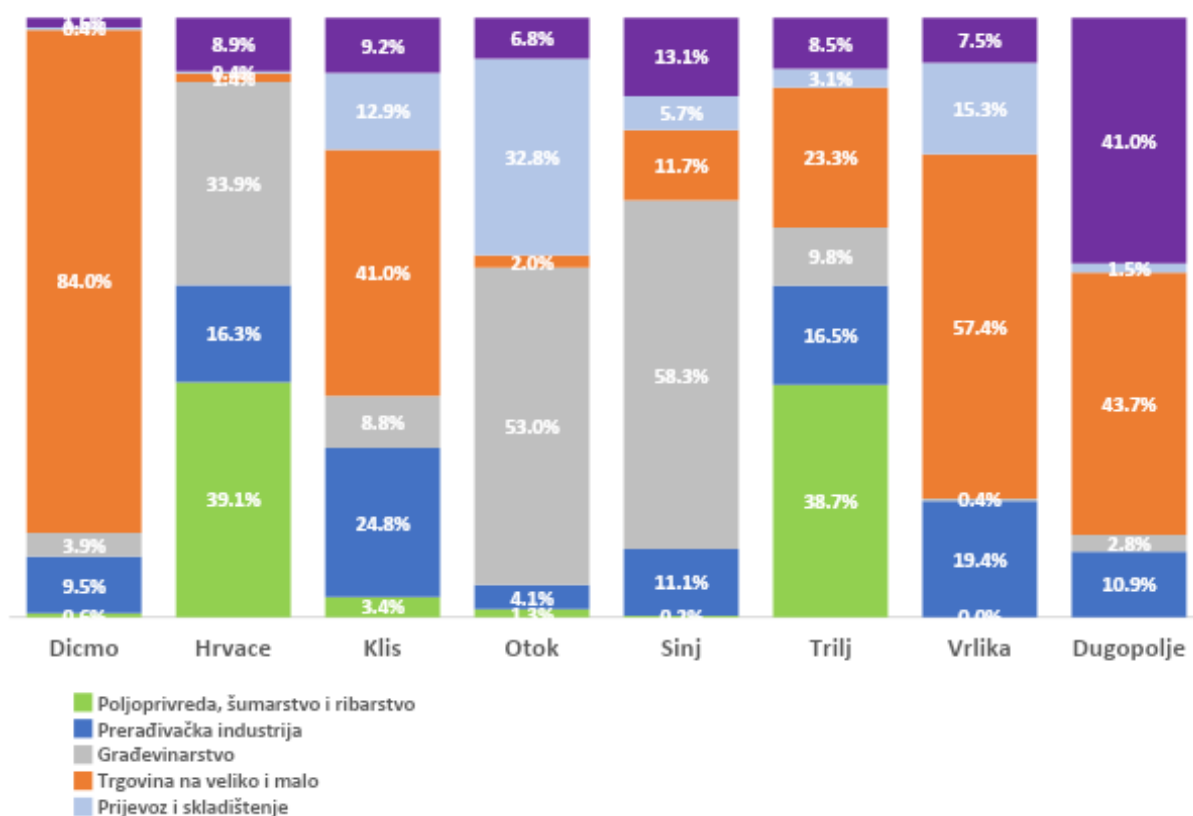
Valja međutim istaknuti da djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane koje predstavljaju temeljne turističke djelatnosti zajedno zauzimaju tek 1,7% u strukturi ukupno ostvarenog poslovnog prihoda u 2022. godini, dok u strukturi zaposlenih zauzimaju 7,4%.

Što se tiče pojedinih gradova i općina, zamjetne su značajne razlike u strukturi poslovnog prihoda prema djelatnostima. I dok primjerice u općini Dicmo značajno dominira trgovina na veliko i malo s udjelom od čak 84% u ukupno ostvarenom poslovnom prihodu poduzetnika u 2022. godini, u općinama Otok i Hrvace ona predstavlja relativno beznačajnu djelatnost. Trgovina na veliko i malo također

predstavlja dominantnu djelatnost u gradu Vrlika te vrlo značajnu djelatnost u općini Dugopolje. U gradu Trilju i općini Hrvace dominira poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo s preko trećine ukupno ostvarenog poslovnog prihoda poduzetnika, dok građevinarstvo značajno dominira u općini Otok i gradu Sinju s preko polovice ukupno ostvarenog poslovnog prihoda. Prijevoz i skladištenje predstavlja relativno značajnu djelatnost u općini Otok, dok se za prerađivačku industriju može reći da u svim jedinicama lokalne samouprave ima relativno zamjetan udio osim u općini Otok u kojoj jedinjoj ima udio drastično manji od 10%.

Detaljan prikaz ukupno ostvarenog poslovnog prihoda po djelatnostima svake jedinice lokalne samouprave prikazan je na Slici 3.3.2.

Slika 3.3.2. Struktura ukupno ostvarenog poslovnog prihoda gradova i općina po djelatnostima

Izvor: FINA, obrada Institut za turizam, Zagreb

Također valja istaknuti da djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane niti u jednoj jedinici lokalne samouprave ne predstavljaju značajne djelatnosti. Tek u općini Otok zajedno zauzimaju nešto vidljiviji udio u ukupnom poslovnom prihodu s vrijednošću od približno 7%, dok u gradovima Sinj i Trilj zauzimaju udio između 3% i 4%. U ostalim jedinicama lokalne samouprave zauzimaju udio manji od 2%.

3.4. Dinamika internog i eksternog okruženja

Krajolik i klima

Područje Dalmatinske Zagore – Splitskog zaleđa ističe se raznolikom i atraktivnom prirodnom osnovom u kojoj dominiraju prostrano Sinjsko polje kroz koje protječe rijeka Cetina i visoki planinski masivi Dinare, Kamešnice i Svilaje. Manja krška polja pružaju se i oko Dicma, Dugopolja, Hrvaca i Vrlike, dok južni rub prostora prema Splitu i moru zatvaraju gorski masivi Kozjaka i Mosora. Prostor Zagore bogat je raznolikim krškim fenomenima, među kojima se ističu spilja Vranjača, brojna vrela i kanjoni Cetine i njenih pritoka te strme kamenite stijene na planinskim uzvisinama. Atraktivnosti krajolika doprinosi i visoka razina očuvanosti prostora i raznolikost biljnog pokrova, u kojem su uz dominantne otvorene gorske prostore prekrivene krševitim livadama i krška polja prekrivena ratarskim kulturama prisutne i submediteranske šume i makija, osobito u nižim dijelovima gora.

Najviša točka Dalmatinske Zagore – Splitskog zaleđa uzdiže se do visine od 1.770 metara nad morem, a nalazi se na Dinari iznad sela Ježević na području grada Vrlike nedaleko 1.913 metara visokog najvišeg vrha planine Troglava u susjednoj Bosni i Hercegovini. Najviši vrh Svilaje iznad Maljkova u općini Hrvace visok je 1.508 metara, a najviša točka na dijelu Kamešnice koji pripada Hrvatskoj iznad Korita u općini Otok 1.502 metra nad morem. Masiv Mosora na području općine Dugopolje podno najvišeg vrha Veliki Kabel uzdiže se do 1.300 metara nad morem, a najviši vrh Kozjaka Veli vrh na području grada Klisa do 779 metara nad morem. Sinjsko polje prostire se na visini od oko 300 metara nad morem, polja oko Dicma i Dugopolja na oko 350 metara, dok se najniža točka Dalmatinske Zagore – Splitskog zaleđa nalazi na svega dvadesetak nadmorske visine uz rijeku Jadro na području općine Klis.

Glavna tekućica Dalmatinske Zagore i cijelog Jadranskog slijeva u Hrvatskoj je rijeka Cetina, koja se pruža od sjevera prema jugu čineći okosnicu cijelog prostora. Duga je 101 kilometar, od čega se na Splitsko zaleđe odnosi veći dio od 58 kilometara. Neposredno uz Cetinu smješteni su grad Trilj i sjedište općine Otok, a rijeka prolazi i kroz područje gradova Sinja i Vrlike te općinu Hrvace. Cetina ima nekoliko kratkih vodom bogatih pritoka sa snažnim vrelima, od kojih su najznačajnije Rumin, Sutina i Ruda s njenom pritokom Grab. Od ostalih tekućica još je značajna i svega 4,5 kilometara duga rijeka Jadro, koja manjim dijelom prolazi kroz područje općine Klis, a zbog bogatstva vode čini osnovu vodoopskrbe grada Splita. Dio toka Cetine izgradnjom brane Peruča pretvoren je u jezero, koje je s površinom od 13 četvornih kilometara, treće po veličini u Hrvatskoj.

Područje Dalmatinske Zagore – Splitsko zaleđe s iznimkom najviših gorskih vrhova ima umjereno toplu vlažnu klimu s vrućim ljetom prema Köppenovoj klasifikaciji, za koju se uobičajio naziv sredozemna klima. Prosječna godišnja temperatura iznosi 15° C, a broj posve vedrih dana u godini oko 80. Prosječna temperatura ni u jednom mjesecu osim siječnja ne pada ispod 5° C, dok u najtoplijim mjesecima srpnju i kolovozu u prosjeku iznosi oko 25° C. Godišnja količina oborina iznosi oko 700 milimetara, od čega se većina odnosi na jesen i zimu. Tijekom ljetnih mjeseci, posebice u kolovozu, oborina je malo, a česte su i velike dnevne vrućine u nižim dijelovima. Ipak, noći su ljeti svježije nego u priobalju, a u zimskim mjesecima zna biti i snijega, posebice na višim dijelovima gora, u prvom redu Dinari. U južnim dijelovima bližim Splitu ima manje oborina, vedrih je dana više i prosječne godišnje temperature su više od prosjeka Zagore, dok su u višim dijelovima temperature niže i oborina je više.

Demografska kretanja i zaposlenost

Prema podacima iz Popisa stanovništva, kućanstava i stanova područje Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa je u 2021. godini zabilježilo pad broja stanovnika od -5,3% u odnosu na 2011. godinu, što je znatno bolje od Hrvatske u cjelini (-9,3%) i prosjeka Splitsko-dalmatinske županije (-6,9%). Uzme li se u obzir da je u prethodnom popisnom razdoblju između 2001. i 2011. godine pad broja stanovnika Splitskog zaleđa (-4,5%) bio veći i od prosjeka Hrvatske (-3,4%) i od Splitsko-dalmatinske županije (-1,9), proizlazi da su demografski trendovi usprkos nastavka depopulacije manje kritični nego u većini dijelova Hrvatske. Glavni razlog je porast stanovnika u općinama Klis i Dugopolje kao dijelovima prigradskog područja Splita, smještenim u zoni autocestovnog čvorišta i gospodarske zone Dugopolje. Budući da se u istom periodu broj stanovnika grada Splita usprkos snažnom uzletu turizma smanjio za -9,8%, može se zaključiti da je na ovakvu situaciju osim prednosti lokacije utjecao i porast cijena stambenog prostora i turističke gužve u Splitu.

Broj stanovnika ne opada niti u općini Dicmo, također smještenoj blizu čvorišta Dugopolje, a razmjerno mali pad broja stanovnika bilježi i područje grada Sinja, na koje se odnosi više od polovice stanovništva područja Dalmatinske zagore – Splitskog zaleđa. Manju stopu depopulacije od hrvatskog prosjeka od 10% ima i općina Otok, malo veću od 10% područje grada Trilja i općina Hrvace, a daleko najveću od 20,6% najudaljeniji grad Vrlika. Promatrano po naseljima, najveći pad i u periodu od 2011. do 2021. godine kao i u prethodna dva popisna razdoblja, bilježe udaljenija ruralna naselja, podalje od glavnih prometnica, osobito u višim predjelima, iz čega se može zaključiti da je dobra povezanost sa Splitom imala ključnu ulogu u zaustavljanju depopulacije.

Na promatranom području statistika bilježi ukupno 86 naselja, a daleko najveće je Sinj s 10.771 stanovnika u 2021. godini. Slijede istočno predgrađe Sinja Glavice sa 3.597 stanovnika, općinska sjedišta Klis sa 3.496 i Dugopolje sa 3.248 stanovnika, a više od 2.000 stanovnika imali su i južno predgrađe Sinja Brnaze (3.124) i općinsko sjedište Otok sa 2.807 stanovnika. Još četiri naselja imala su više od 1.000 stanovnika, među njima i upravna sjedišta Trilj (1.906) i Hrvace (1.483). Četrnaest naselja imalo je između 500 i 1.000 stanovnika, među njima i preostala upravna sjedišta Vrlika (718) i Dicmo Kraj (689). Ukupno 37 naselja imalo je između 100 i 500 stanovnika, a preostalih 25 manje od 100.

U periodu između 2011. i 2021. godine najvišu stopu rasta iskazala su mala naselja Laktac u općini Hrvace (sa 2 na 5 stanovnika) i Otišić na području Grada Vrlike (sa 23 na 39 stanovnika), u kojima je do porasta došlo zbog povratka manjeg dijela prethodno iseljenog stanovništva srpske nacionalnosti. No, veću važnost ima rast broja stanovnika sjedišta općina Dicmo (sa 514 na 689), Klis (sa 3.001 na 3.496) Dugopolje (sa 2.993 na 3.248), gdje je riječ o velikom apsolutnom porastu. Značajniji porast iskazuju i naselja Prugovo i Veliki Broćanac u općini Klis i Koprivno u općini Dugopolje te Karakašica i Suhač pokraj Sinja. Pad broja stanovnika u periodu između 2011. i 2021. godine veći od 50% bilježe naselja Kamensko, Krivodol i Podi, u višem dijelu područja grada Trilja, a veliki pad bilježe i druga naselja na području gradova Trilja i Vrlike i općine Hrvace, podalje od glavnih prometnica. Između 1991. i 2021. godine čak 35 naselja na području Dalmatinske Zagore – Splitskog zaleđa izgubilo je više od polovice stanovnika, od čega se 17 odnosilo na područje grada Trilja, 8 na grad Vrliku i 7 na općinu Hrvace.

Tablica 3.4.1. Stanovništvo Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa po dobnim skupinama 2021. godine

Jedinica lokalne samouprave	ukupno	0 - 14		15 - 64		65 i više	
		ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%
Grad Sinj	23.452	3.560	15,2	15.569	66,4	4.323	18,4
Grad Trilj	8.182	1.198	14,6	5.333	65,2	1.651	20,2
Grad Vrlika	1.728	122	7,1	1.064	61,6	542	31,4
Općina Dicmo	2.805	451	16,1	1.817	64,8	537	19,1
Općina Dugopolje	3.742	694	18,5	2.498	66,8	550	14,7
Općina Hrvace	3.144	394	12,5	1.998	63,5	752	23,9
Općina Klis	5.226	849	16,2	3.409	65,2	968	18,5
Općina Otok	4.998	828	16,6	3.324	66,5	846	16,9
DALMATINSKA ZAGORA - SPLITSKO ZALEĐE UKUPNO	53.277	8.096	15,2	35.012	65,7	10.169	19,1
SPLITSKO-DALMATINSKA ŽUPANIJA	423.407	62.619	14,8	268.678	63,5	92.110	21,8
HRVATSKA	3.871.833	552.416	14,3	2.450.178	63,3	869.239	22,5

Izvor: Državni zavod za statistiku

Zahvaljujući razmjerno pozitivnim demografskim trendovima, dobna struktura stanovništva Dalmatinske Zagore - splitskog zaleđa povoljnija je od prosjeka Hrvatske i Splitsko-dalmatinske županije. To potvrđuje viši udio osoba mlađih od 15 godina (15,2%) od prosjeka Hrvatske (14,3%) i Splitsko-dalmatinske županije (14,8%), uz istodobno znatno niži udio stanovništva starijeg od 65 godina (19,1 %) od prosjeka Hrvatske (22,5 %) i Splitsko-dalmatinske županije (21,8%). No, prisutne su značajne unutarnje razlike između dijelova Zagore bližih Splitu, s vrlo povoljnom dobnom strukturom i udaljenijih dijelova u kojima je situacija znatno lošija i od prosjeka Hrvatske i od prosjeka Splitsko-dalmatinske županije. Daleko najbolju demografsku sliku iskazuje općina Dugopolje sa čak 18,5% stanovnika mlađih od 15 godina i 14,7% starijih od 64 godine, a daleko najlošiju područje grada Vrlike sa svega 7,1% stanovnika mlađih od 15 godina i čak 31,4% starijih od 64 godine. Razmjerno povoljnu demografsku strukturu imale su i općine Klis i Dicmo, donekle i grad Sinj i općina Otok, a nepovoljnu općina Hrvace i područje grada Trilja.

Tablica 3.4.2. Obrazovna struktura stanovništva Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa 2021. godine

Jedinica lokalne samouprave	Ukupno stanovnika	Stariji od 15 godina		bez škole, nezavršena osnovna škola i nepoznato		osnovna škola		srednja škola		visoko obrazovanje	
		ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%
Grad Sinj	23.452	19.892	84,8	669	3,4	2.744	13,8	12.785	64,3	3.694	18,6
Grad Trilj	8.182	6.984	85,4	580	8,3	1.401	20,1	4.262	61,0	741	10,6
Grad Vrlika	1.728	1.606	92,9	359	22,4	285	17,7	799	49,8	163	10,1
Općina Dicmo	2.805	2.354	83,9	122	5,2	449	19,1	1.542	65,5	241	10,2
Općina Dugopolje	3.742	3.048	81,5	127	4,2	483	15,8	1.980	65,0	458	15,0
Općina Hrvace	3.144	2.750	87,5	270	9,8	409	14,9	1.782	64,8	289	10,5
Općina Klis	5.226	4.377	83,8	107	2,4	664	15,2	2.743	62,7	863	19,7
Općina Otok	4.998	4.170	83,4	349	8,4	696	16,7	2.732	65,5	393	9,4

DALMATINSKA ZAGORA - SPLITSKO ZALEĐE UKUPNO	53.277	45.181	84,8	2.583	5,7	7.131	15,8	28.625	63,4	6.842	15,1
SPLITSKO- DALMATINSKA ŽUPANIJA	423.40 7	360.788	85,2	10.16 1	2,8	47.237	13,1	210.37 1	58,3	93.019	25,8
HRVATSKA	3.871.8 33	3.319.4 17	85,7	100.3 69	3,0	576.892	17,4	1.843.3 03	55,5	798.853	24,1

Izvor: Državni zavod za statistiku

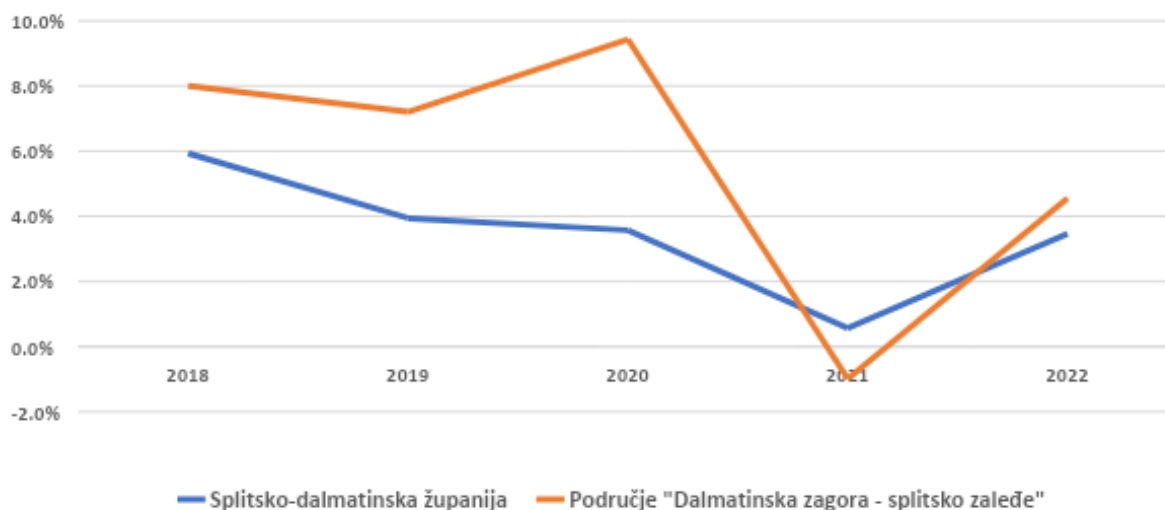
Za razliku od dobne strukture, obrazovna struktura stanovništva Dalmatinske Zagore - splitskog zaleđa znatno je nepovoljnija nego u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Hrvatskoj u cjelini. Na to ukazuje podatak o udjelu stanovnika starijih od 15 godina s visokim obrazovanjem od svega 15,1%, za razliku od prosjeka Hrvatske od 25,8% i Splitsko-dalmatinske županije od 24,1%. U Splitskom zaleđu istodobno je znatno viši udio stanovništva starijeg od 15 godina s nezavršenom osnovnom školom ili bez naobrazbe (5,7%, za razliku od 2,8% u Splitsko-dalmatinskoj županiji i 3,0% na razini Hrvatske). Udio stanovništva samo s osnovnom školom od 15,8% niži je od prosjeka Hrvatske (17,4%), ali je viši od prosjeka Splitsko-dalmatinske županije (13,1%), dok je udio onih sa srednjoškolskom naobrazbom od 63,4% znatno viši i od prosjeka Hrvatske (55,5%) i Splitsko-dalmatinske županije (58,3%).

Prisutne su i velike unutarnje razlike na način da se izdvajaju općina Klis, područje Grada Sinja i općina Dugopolje s najpovoljnijom obrazovnom strukturom, donekle je zadovoljavajuća situacija u općinama Dicmo i Otok, nepovoljna na području grada Trilja i općine Hrvace te daleko najlošija na području grada Vrlike. Tako je stanovnika starijih od 15 godina bez osnovne naobrazbe ili s nedovršenom osnovnom naobrazbom na području općine Klis, Grada Sinja i općine Dugopolje bilo manje od 5%, na području grada Trilja i općine Hrvace između 8% i 10%, a na području grada Vrlike čak 22%. Udio osoba s visokim obrazovanjem najviši je u općini Klis (19,7%) i na području grada Sinja (18,6%), dosta je visok i u općini Dugopolje (15%), dok se u svim ostalim jedinicama lokalne samouprave kretao između 9 i 11%. Iako je na ovakvu situaciju najveći utjecaj imala blizina Splita s bogatim i raznovrsnim obrazovnim sadržajima, povoljnija obrazovna struktura na području grada Sinja u odnosu na okolne općine Otok i Dicmo ukazuje i na utjecaj urbanog načina života u Sinju kao daleko najvećem i najvažnijem naselju cijele Dalmatinske Zagore.

Zaposlenost

Sukladno podacima Državnog zavoda za statistiku, ukupna zaposlenost na cjelokupnom području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa je zadnjih pet godina u kontinuiranom rastu, izuzev pandemijske 2021.godine, te je također rasla snažnije od ukupne zaposlenosti na području cjelokupne Splitsko-dalmatinske županije. Pokazatelj je to kontinuiranog gospodarskog jačanja općina i gradova na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa. Komparativni prikaz višegodišnjeg kretanja stope rasta ukupne zaposlenosti dan je na Slici 2.4.1.

Slika 3.4.1. Kretanje stope rasta ukupne zaposlenosti

Izvor: Državni zavod za statistiku, obrada Institut za turizam, Zagreb

Povrh toga, tradicija stočarstva i poljoprivrede ovoga kraja, koja bi se u kontekstu suvremenih trendova mogla usmjeriti prema eko proizvodnji te nedvojbeno postojanje resursa potrebnih za razvoj različitih oblika kontinentalnog turizma čine osnovu za značajniji gospodarski razvoj područja Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe. Tome također valja pridodati i vrlo važan geoprometni položaj te pametnu politiku poduzetničkog razvoja čije su mogućnosti zorno prikazane na primjeru općine Dugopolje, koja danas predstavlja jednu od najznačajnijih poslovnih zona na području cijele Hrvatske. Slične potencijale nedvojbeno imaju i ostale općine i gradovi ovog područja koji bi u kombinaciji s izgradnjom kritične infrastrukture mogli biti pretvoreni u značajan gospodarski rast i razvoj cjelokupnog područja Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa.

3.5. Ključni razvojni dokumenti s osvrtom na ulogu turizma

Razvoj turizma na projektom području potrebno je sagledavati i u kontekstu prostora. Navedeno znači da je sve prostorne čimbenike razvoja potrebno sagledati s ciljem ravnomyernog prostornog razvoja turizma te ga povezati s drugim sektorima kao što je kultura, poljoprivreda, industrija, obrazovanje i dr. Uz sagledavanje trendova, konkurentnosti, održivosti, vrsta i oblika turizma potrebno je sagledati razvoj i trendove ostalih sektora koji su direktno i indirektno povezani s turizmom na prostoru jedinica lokalnih samouprava.

Strategija Prostornog razvoja Republike Hrvatske (NN 106/2017)

Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske ne sadrži posebna ograničenja za prostorni razvoj područja Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa. Ova Strategija vidi izazov za navedeni prostor zbog uvjeta za razvoj, gdje je posebnost područja visoka raseljenost te rijetka mreža naselja u kojoj dominiraju patuljasta naselja s manje od 100 stanovnika. U ovim područjima nedovoljno se koriste značajni prirodni resursi, ponajprije šume i pašnjaci. Također se navodi da nerazvijenost područja u zaleđu onemogućuje cjelovit turistički razvoj Jadranske Hrvatske.

Prostorni plan Splitsko- dalmatinske županije

Plan za područje Zaleđa ističe važnost planiranje razvitka sela i seoskog prostora, koje treba usmjeriti očuvanju seoskog krajolika kao specifičnog vida kombinacije kultiviranog i izgrađenog krajolika. U tom smislu je potrebno planskim postavkama omogućiti usklađen socio-gospodarski i kulturno-prostorni razvoj, kroz oživljavanje seoskog gospodarstva (biopoljoprivreda, tradicijsko šumarstvo, lokalno obrtništvo i rukotvorine, ekološki i seoski turizam i u konačnici oblikovanje etnozona.

Sadržaji ugostiteljsko-turističke namjene smještaju su u građevinskim područjima površine naselja i površinama izvan naselja za izdvojene namjene. Kriteriji za raspored, kategoriju, kapacitet i veličinu turističkih zona moraju se zasnivati na kapacitetu i broju osnovnih turističkih privlačnosti okolnog prostora (nosivi kapacitet prema mogućnostima sociokulturnih zadataki), a ne isključivo na prostornim mogućnostima za smještaj samih objekata u zadatacima mikrolokacije. PPSDŽ-om omogućuje se planiranje zona ugostiteljsko-turističke namjene unutar naselja ukupne površine do 20% građevinskog područja naselja, čime je otvoren još uvijek značajan prostor za novu izgradnju analiziranim gradovima i općinama.

Tablica 3.5.1. Izdvojena građevinska područja izvan naselja ugostiteljsko-turističke namjene

JLS	Naselje	Zona	Max. Površina (ha)	Max. kapacitet	Vrsta
Dicmo	Sušci	Korita	9,7	65	T
		Radinje	2,4	35	T
Dugopolje	Kotlenice	Kod Špilje Vranjača	4,6	230	T
		Donji Bitelić	Peruča	18,4	950
Hrvace	Potravlje	Gargašar	14,6	730	T
	Rumin	Dubova vrata	17,9	900	T
Otok	Korita	Korita	15,6	780	T
		Vedrine	Strmen Dolac	8,5	350
Trilj	Voštane	Gornje Voštane	18,1	800	T
		Put Žlabine	34,0	1500	T
		Duvnjaci	7,6	200	T
Vrlika	Garjak	Tabela	4,0	200	kamp
		Tabela	5,0	200	T
	Koljane	Jezero	10,5	700	T
UKUPNO			170,97	7640	

Izvor: PPSDŽ, Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije, 170/21

Dodatno, izvan građevinskog područja mogu se graditi zgrade za potrebe seoskog turizma, prijavljenog obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga u seljačkom domaćinstvu, pri čemu građevinska čestica mora biti minimalno 2 ha. Također, moguća je izgradnja kapaciteta za robinzonski smještaj, smještajnog kapaciteta do 30 gostiju, određenog lokacijskom dozvolom; može se postavljati šator od platna i drugih laganih savitljivih materijala tlocrtne površine do 20 m².

U športsko-rekreacijskim zonama planiraju se površine za izgradnju više istovjetnih ili različitih, otvorenih igrališta za nogomet, rukomet, odbojku, tenis, polo, jahačke sportove i boćanje, streljane,

trim staze, biciklističke staze. Unutar obuhvata športsko-rekreacijskih igrališta na otvorenom ne mogu se graditi smještajne građevine. U smislu rekreacijskih planiranih površina, važno je naglasiti da je na području općine Klis planirana izgradnja športskog centra, pri čemu je PPŽ-om moguća izgradnja smještajnih objekata na max 20% površine.

Tablica 3.5.2. Izdvojena građevinska područja izvan naselja športske namjene

JLS	Naselje	Zona	Max. Površina (ha)	Vrsta
Dugopolje	Dugopolje	Aquapark	11,90	R5
		Podi zapad	7,80	R2
	Koprivno	Crni Ljut	15,20	R4
	Dugopolje	Dugopolje	12,00	R2
Hrvace	Dabar, Zaisok	Čavići - Nadrazi	25,50	R2
	Hrvace	Marunice Istok	4,30	R2
		Marunice Zapad	3,30	R2
Klis	Konjsko	Konjsko	13,92	R4
Trilj	Čaporice	Pod Gredom	1,40	R2
	Jabuka, Grab	Gaz	5,30	R2
	Košute	Uz Cetinu	2,56	R2
	Velić	Velić	0,54	R2
	Vrlika	Vrlika	Konički centar	16,00
UKUPNO			119,72	

(R2 - Športsko-rekreacijski centri, R4 - Športski centri (moguća izgradnja smještajnih objekata na max 20% površine), R5 - Centri za vodene športove)

Izvor : PPSDŽ, Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije, 170/21

PPUG Sinj

Prostorni plan uređenja Grada (PPUG) Sinja u najvećoj mjeri razmatra seoski turizam (poljoprivreda, stare kuće) te zdravstveni i održivi (značajni krajobrazi). U smislu prostorne distribucije turizma istaknuto je da je u izdvojenim dijelovima građevinskog područja naselja Gljev, Obrovac Sinjski i Bajagić, koji se nalaze u brdsko-planinskom dijelu Grada, moguća rekonstrukcija postojećih i gradnja novih građevina u funkciji stanovanja i turizma, poštujući lokalne tradicije gradnje (stočarski stanovi, poljoprivredna proizvodnja, obrt, turizam). Nadalje, prostoru ex vojarne Ivaniša Nelipića, predviđena je izgradnja različitih sadržaja javne i društvene namjene, s naglaskom na zdravstvo, domove za stare i nemoćne osobe, te izgradnja smještajnih kapaciteta u cilju zdravstvenog turizma (u prostorima je realiziran projekt Veteranskog centra).

Također, temeljem PPUG izvan građevinskog područja može se planirati izgradnja sportsko-rekreacijskih igrališta na otvorenom s pratećim zgradama. Planom je određena zona rekreacijske namjene izvan građevinskog područja izletišta-Riz uz rječicu Sutina. Dozvoljava se uređenje šetnica, biciklističkih staza, i sl., te postava urbane opreme (klupe, sjenice, koševi za smeće i sl.). Šume mogu postati potencijalne rekreacijske zone.

Tablica 3.5.3. Planirane ugostiteljsko - turističke i sportsko -rekreacijske zone na području Grada Sinja

Prostor	Namjena
naselje Gljev	stanovanje i turizam
Naselje Obrovac Sinjski	stanovanje i turizam
Naselje Bajagić	stanovanje i turizam
ex vojarna Ivaniša Nelipića	javna i društvena namjena (smještajni kapaciteti u cilju zdravstvenog turizma)
hipodrom	športsko-rekreacijska
rekreacijski centri	športsko-rekreacijska
izletište Riz	rekreacijska
UPU Čitluk - Istok	mješovita/rekreacija
UPU Obrovac - Jug	mješovita/rekreacija

Izvor: Službeni glasnik Grada Sinja, 10/23

PPUG Trilj

Plan prostornog uređenja Općine Trilj, stavlja naglasak budućeg razvoja turizma na lov, rekreaciju, izletnički, seoski i ekoturizam, uz obvezu očuvanja prirodnih resursa, kao i vizura ruralnih naselja. Naglašava se važnost kanjona rijeke Cetine koji se štiti kao značajni krajobraz i obuhvaća posljednjih nekoliko kilometara toka rijeke do ušća (od lokaliteta Tisne stine do ušća). Kategorija zaštite (značajni krajobraz) razmjerno je liberalna, te dopušta razmjerno širok dijapazon ljudskog djelovanja. Tu postoji mogućnost održivog turističkog i rekreacijskog korištenja, ugostiteljske djelatnosti, tradicijske poljoprivrede (gdje to dopušta teren), a i postojeće prometnice uklapaju se u uvjete zaštite.

Ugostiteljsko-turističke zone (T, T1, T2 i T3), u kojima se planira gradnja hotela, turističkih naselja i kampova s pratećim ugostiteljskim i rekreacijskim te poslovnim sadržajima, nalaze se na području naselja Voštane i Vedrine. U ugostiteljsko-turističkim zonama Gornje Voštane (u funkciji športa, rekreacije i lova) i Strmen Dolac, te u zoni Put Žlabine (u funkciji športa, rekreacije i lova), moguće je planirati smještajne kapacitete, manje ugostiteljske sadržaje, specijalizirane trgovačke sadržaje, zdravstvene sadržaje, sportske i rekreativne sadržaje i prateće prostore (zatvorene i otvorene terene, svlačionice, spremišta i sl.

Prostornim planom određene su posebno razgraničene zone za šport i/ili rekreaciju u naselju:

- Rekreacijska zona Vrbice - Košute (R2);
- Rekreacijska zona Luke – Čaporice (R2 i R3);
- Rekreacijska zona Ugljane (R3)

Zone športsko-rekreacijske namjene (R2, R3) unutar naselja namijenjene su uređenju športsko-rekreacijskih površina (otvorenih igrališta, tenis, pratećih rekreacijskih sadržaja, šetnica, parkova, igrališta, i sl.) sa mogućnošću gradnje građevina ugostiteljsko-turističkih namjena. U zonama (R2) izvan naselja planiraju se športsko-rekreacijski centri u kojima je moguć smještaj otvorenih ili natkrivenih sadržaja (igrališta za nogomet, rukomet, odbojku, tenis, polo, jahačke sportove i boćanje, streljane, trim staze, biciklističke staze, sport i rekreacija na vodi i sl.) i obavljanje športskih i rekreacijskih djelatnosti.

Tablica 3.5.4. Planirane ugostiteljsko-turističke zone na području Općine Trilj

Naselje	Zona	Namjena	Kapacitet	Površina (ha)
Vedrine	Stremen Dolac	T2	350	8,28
Voštane	Put Žlabine	T1, T2	1500	34,00
Voštane	Gornje Voštane	T2	800	18,14

Izvor: Službeni glasnik Grada Trilja, 6/18

PPUG Vrlika

Tekst Plana ističe gospodarski razvoj zasnovan na poljoprivredi, turizmu te industriji sa čistim tehnologijama i proizvodnim pogonima manjeg kapaciteta (mala i srednja poduzeća). Naglasak je na seoskom turizmu (stare, tradicijske kuće i sekundarna stočarska naselja) –a ističe se tzv. etnozona na obroncima Dinare od Perkovića drage do Bravčeva Dolca. Za područje etnozone na obroncima Dinare od Perkovića drage do Bravčeva Dolca, preporučuje se valorizacija i izrada konzervatorskog elaborata. Etnozone se uređuju stvaranjem mreže naselja u kojima se planskim pristupom revitaliziraju lokalne tradicije. Kako je očuvanje etnoloških vrijednosti neposredno vezano uz očuvanje vitaliteta naselja, potrebno je, kroz djelovanje ustanova, zaklada ili fondacija promovirati elemente duhovnosti u kulturnom stvaralaštvu stanovnika etnozona, a razvoj gospodarskih djelatnosti vezati za radne običaje stanovnika (poljoprivredna proizvodnja, obrt, turizam na seljačkim domaćinstvima).

U smislu športsko - rekreacijskih sadržaja, planirani su planinarski domovi na Svilaji i Dinari. Za područje Garjački gaj planirana je zona rekreacijske namjene sa sadržajima za razvoj konjičkog sporta. Za potrebe rekreativnih aktivnosti na području umjetnog jezera Peruča, Plan predviđa uređenje kupališta i pratećih sadržaja u funkciji rekreacije uz jezero. Za Cetinu se kao potencijal ističe kupanje, sportovi na vodi i sl.

Tablica 3.5.5. Planirane ugostiteljsko - turističke i sportsko -rekreacijske zone na području Grada Vrlike

Zona	Naselje	Namjena	Ha
Tabela	Garjak	T1	4,3
Garjak	Garjak (unutar građevinskog područja)	T2	7,2
Duvnjaci	Garjak	T3	7,6
Jezero	Koljane	T2	10,0
Kamp Tabela	Garjak	T3	4,0
Garjak, Koljane	Garjak, Koljane	R1	157,9

Izvor: Službeni glasnik Grada Vrlike, 11/18

PPUO Dicmo

Planom se ističe važnost seoskog turizma, mogućnost robinzonskih kampova, te očuvanje etnoloških vrijednosti, a uz razvoj gospodarskih djelatnosti vezuju se radni običaji stanovnika (poljoprivredna proizvodnja, obrt, turizam na seljačkim domaćinstvima).

U ugostiteljsko-turističkim zonama (turističko naselje, eko-selo) Korita, površine 9,69ha i Radinje, površine 2,43ha, dopušteno je planirati smještajne kapacitete u postojećim građevinama te rekreativne sadržaje i prateće prostore (tereni, svlačionice, spremišta i sl.). Također, planirana je i zona robinzonskog turizma na području Sušci.

Tablica 3.5.6. Planirane ugostiteljsko - turističke i sportsko -rekreacijske zone na području Općine Dicmo

Zona	Namjena	Kapacitet	Površina (ha)	Stanje
Korita (eko-selo)	T2	65	9,69	Postojeća
Radinje (eko-selo)	T2	35	2,43	Postojeća
Zona zapadno od općine	R1		5,52	Postojeća
Botić (Krušvar)	R1		0,94	Postojeća
Sičane	R2		1,34	Planirana
Miluni	R2		1,50	Planirana
Gospa od zdravlja	R2		1,34	Planirana
Dicmo-Sušci	T5	30	4,31	Planirana

Izvor: Službeni glasnik Općine Dicmo, 7/22

PPUO Dugopolje

Prostorni plan uređenja Općine Dugopolje ističe potencijal razvoja specifičnih oblika turizma, s naglaskom na izletnički, seoski i lovni. Špilja Vranjača na području Kotlenica kao zaštićeni spomenik prirode vrijedan je prirodni izvor na području ove Općine te može postati značajan pokretač za razvoj turističke djelatnosti cijeloga kraja. U vezi s planiranim razvojem turističke djelatnosti od iznimnog je značaja očuvanje šumskih površina. Sjeverna strana Mosora gospodarski je neiskorištena, što bi se moglo promijeniti sadnjom i melioracijom šume i njenom eksploatacijom uključujući i specifičnu turističku ponudu. Na postojećim i potencijalnim poljoprivrednim površinama moguća je izgradnja građevina za razvoj posebnih vidova turizma, športa i rekreacije. Ističe se da je potrebno poticanje i razvoj onih vrsta proizvodnji i usluga koje će doprinosti obogaćivanju turističke ponude (špilja Vranjača, seoski turizam i sl.).

Ugostiteljsko-turistička zona kod špilje Vranjača je površine 4,59ha. U ovoj zoni moguća je izgradnja građevina ugostiteljsko-turističke namjene (hoteli, ugostiteljske građevine i sl.), te svih rekreativnih pratećih sadržaja (šetnica, trim-staze i sl.) u smislu obogaćivanja turističke ponude. Građevinsko područje rekreacijske zone na području Podi veličine je cca 4.90 ha. U ovoj zoni moguća je izgradnja svih vrsta športskih sadržaja, klupskih prostora i ostalih pratećih sadržaja (ugostiteljskih, hotelskih, trgovačkih i sl.)

Tablica 3.5.7. Planirane ugostiteljsko - turističke i sportsko -rekreacijske zone na području Općine Dugopolje

Zona	Namjena	Površina (ha)
Vranjača	Ugostiteljsko turistička zona	4.59
Podi	športsko rekreacija zona	4.9

Izvor: Službeni vjesnik Općine Dugopolje, 14/19

PPUO Hrvace

Prostornim planom predviđene su zone za turizam, šport i rekreaciju. Razvoj turizma temeljit će se na revitalizaciji i očuvanju ambijentalnih cjelina (mlinice, urbane i ruralne cjeline) kulturne baštine i spomeničkog blaga, te na očuvanju i oplemenjivanju prirodnih ambijenata. Općina Hrvace, kao temeljni gospodarski centar područja, preferira se kao potencijalni nosilac turističkog razvoja.

U naselju Donji Bitelić uz jezero Peruča, u neposrednoj blizini brane, planirana je turistička zona "Peruča", površine 16,40 ha, a planira se izgradnja hotela s pratećim sadržajima. Najmanje 70%

smještajnih kapaciteta mora biti smješteno u hotelu. Maksimalni kapacitet zone iznosi 950 kreveta. U naselju Potravlje uz jezero Peruča planirana je turistička zona "Gargašar" površine 14,6 ha. Planirana je izgradnja kampa maksimalnog kapaciteta 730 kreveta s pratećim sadržajima.

Planovi navode i da se za potrebe rekreativnih aktivnosti mogu uređivati planinarske staze, poučne staze, trim staze, biciklističke staze, odmorišta i vidikovci. Ove sadržaje treba uređivati sukladno kriterijima zaštite prostora i krajobraznih vrijednosti, na način da se ne uništava flora i fauna i ne remeti prirodna ravnoteža u prostoru. Za potrebe planinarskih aktivnosti moguća je izgradnja planinarskih domova prema idejnom rješenju kod ishoda lokacijske dozvole. Za potrebe rekreativnih aktivnosti uz umjetno jezero „Peruča“, moguće je uređivati kupališta i prateće sadržaje u funkciji rekreacije uz jezero. Planom se definiraju i dvije izdvojene zone sportske namjene.

Tablica 3.5.8. Planirane ugostiteljsko - turističke i sportsko- rekreacijske zone na području Općine Hrvace

Zona	Namjena	Površina (ha)
Marunice	R	7,5
Čavići-Nadrazi	R	25,00
Gargašar	T3	14.65
Peruča	T1, M	16,40

Izvor: Službeni glasnik Općine Hrvace, 8/18

PPUO Klis

Temeljem Plana u centru naselja Klis dopušta se izgradnja hotela ili sličnih sadržaja za pružanje usluga smještaja u turizmu s pratećim sadržajima ugostiteljsko turističke djelatnosti (ugostiteljski, zabavni, kulturni, trgovački, uslužni, rekreacijski i športski, te sličnih prostora), na površini od minimalno 1000 m². Naglasak Plana je ipak na seoskom turizmu, pri čemu se naglašava potreba izgradnje/transformacije građevina za potrebe seoskog turizma, odnosno prijavljenog obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga u seljačkom domaćinstvu.

U smislu sportsko-rekreacijskog područja dopušteno je korištenje ili uređenje šuma u svrhu odmora i rekreacije. U sklopu zaštitnih zelenih površina (Z) mogu se graditi i uređivati rekreacijske površine i igrališta bez objekata, komunalna infrastruktura, pješački putovi, staze, odmorišta.

Tablica 3.5.9. Planirane sportsko- rekreacijske zone na području Općine Klis

Zona	Namjena	Plan
Konjsko	športsko rekreacija zona	UPU 33

Izvor: Službeni vjesnik Općine Klis, 8/17

PPUO Otok

Temeljem Plana u ugostiteljsko-turističkoj zoni (turističko naselje) «Korita» površine 15,6 ha moguće je planirati smještajne kapacitete, manje ugostiteljske sadržaje, rekreativne sadržaje i prateće prostore (putevi, trim staze, jahačke, biciklističke staze i sl.), a koje je potrebno urediti u skladu s okolnim prostorom. Prostornim planom određene su posebno razgraničene zone za šport: - u centru naselja Otok (R2) - 7,0 ha; u okviru zone za šport u centru naselja Otok (R2) moguća je izgradnja više športskih

sadržaja (športske građevine otvorenog ih zatvorenog tipa, dvorane, bazeni, športski tereni, svlačionice i dr. pomoćne građevine, i si), te građevine za smještaj športaša.

Prostornim planom određene su i posebno razgraničene zone za rekreaciju. U okviru zone za rekreaciju u naselju Udovičić (R3) moguće je graditi pojedinačne građevine koje su isključivo u funkciji rekreativnog korištenja okolnog prostora koje se odvija isključivo u prirodnom okružju (planinarenja, kupanja, biciklizma, i sl., i to planinarski dom, izletišta, vidikovac i sl.). U okviru zone za rekreaciju na području izvora rijeke Rude zabranjena je izgradnja čvrstih građevina i druge intervencije u prostoru bez uvjeta zaštite prirode utvrđenih od strane tijela državne uprave nadležnog za zaštitu prirode. U već postojećim građevinama u okviru zone mogući su određeni vidovi turizma, ugostiteljstva i rekreacije ukoliko se od tijela državne uprave nadležnog za zaštitu prirode prethodno ishode uvjeti zaštite prirode.

Tablica 3.5.10. Planirane ugostiteljsko - turističke i športsko -rekreacijske zone na području Općine Otok

Zona	Namjena	Kapacitet	Površina (ha)
Korita	T2	780	15,60
Otok	R2 (unutar naselja)		7,00
Ovrlja (Udovičić)	R3		2,20
Ruda	R3		5,90

Izvor: Službeni glasnik Općine Otok, 2/16

Kad je riječ o razvojnim dokumentima važnim za promišljanje razvoja turizma na projektnom području važno je sagledati postojeću plansku dokumentaciju relevantnu za turizam. Dio dokumenata trenutno je aktualan i važno je uklopiti razvoj turizma u njihove okvire, dok se dio dokumenta odnosi na proteklo plansko razdoblje. Ti su dokumenti važni budući da je turistički razvoj dugoročan te sve ono što se planira u budućnosti treba biti nastavak aktivnosti provedenih ili započetih u prethodnim godinama.

Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine i Nacionalni plan razvoja održivog turizma 2021.-2027.

Riječ je nacionalnoj razvojnoj strategiji, koja ima fokus na održivosti, proizvodima dodane vrijednosti i posebnim oblicima turizma. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine ističe ulogu turizma u BDP-u i definirala je prioritetne javne politike koje će pridonijeti razvoju održivog, inovativnog i otpornog turizma. Te se politike odnose na: poticanje održivog i nisko-ugljičnog rasta turizma, povećanje multiplikacijskih učinaka ove gospodarske aktivnosti na području poljoprivrede, prometa, energije, okoliša, športa i kreativnih industrija.

Razvoj turizma u Zaleđu SDŽ, u skladu je s 1. ciljem Strategije razvoja održivog turizma do 2030. godine koji glasi „Cjelogodišnji i regionalno uravnoteženiji turizam“ s prioritetnim područjima:

- razvoj uravnoteženijeg i uključivog turizma kroz turističke proizvode više dodane vrijednosti,
- prostorno ravnomjernije raspoređen turistički promet,
- razvoj posebnih oblika turizma i strukturirani razvoj proizvoda,
- unapređenje domaće i međunarodne prometne povezanosti,
- repozicioniranje Hrvatske kao cjelogodišnje autentične destinacije održivog turizma i
- stvaranje boljih uvjeta života i rada kroz turizam.

Posebno se naglašava turistička valorizacija i prezentacija kulturne i prirodne baštine, gastronomske i enološke ponude te orijentacija prema nišama više tržišne vrijednosti. Zbog toga naglasak treba biti na rastu kvalitete ponude, digitalizaciji, smještajima visoke kvalitete, boljoj javnoj infrastrukturi i realizaciji investicija u turizam.

Akcijski plan održivog razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije u kontekstu turističkog prihvatnog kapaciteta

U Planu se kroz analizu stanja i mjere zasebno analizira Dalmatinska zagora (šira od projektnog područja). Među mjerama koje se odnose na projektno područje ističu se mjere usmjerene na razvoj proizvoda i infrastrukturne mjere, poput:

- Tematizacija i valorizacija biciklističkih staza i izmještanje izvan okvira prometnica
- Rekonstrukcija najopterećenijih cesta (npr. Dicmo, Sinj, Trilj)
- Upravljanje posjetiteljima na području Imotskih jezera i kanjonu rijeke Cetine
- Upravljanje kvalitetom obiteljskog smještaja i povezivanje s lokalnom ponudom hrane i identitetom uz naglasak na unifikaciju kvalitete ponude
- Razvoj integriranih programa adrenalinskog i aktivnog turizma
- Razvoj hodočasničkih staza s integriranom kulturnom ponudom (materijalnom i nematerijalnom)
- Uspostava ponude eko kampova na izabranim lokalitetima.

Plan razvoja Splitsko-dalmatinske županije 2022. - 2027.

Plan razvoja SDŽ temeljni je razvojni dokument Županije u kojem se navodi da je jedan od razvojnih izazova potreba za disperzijom turista iz urbanih sredina u zaleđe Županije, kao i povezivanje poljoprivrede i turizma kroz ponudu autohtonih prehrambenih proizvoda kao načina podizanja kvalitete turističkih usluga, ali i mogućeg poticaja revitalizaciji ruralnih područja. To uključuje proširivanje lokalne turističke ponude koja se temelji na uporabi novih, isključivo autohtonih proizvoda zaleđa, čime bi se dodatno valoriziralo njihovo ogromno bogatstvo i potencijal te bi se turistima pružila mogućnost izvornog i autentičnog iskustva i doživljaja. Za postizanje navedenog u Planu se izdvajaju sljedeći prioriteti, ciljeve i mjere:

- Prioritet 1. Konkurentno i otporno gospodarstvo
 - Cilj 1.1. Stvaranje konkurentnog, održivog i resursno učinkovitog gospodarstva temeljenog na znanju
 - M3: Promicanje poduzetništva i ulaganja privatnog sektora jačanjem regionalnog eko-sustava i regionalnih lanaca vrijednosti
 - Cilj 1.2. Jačanje malog i srednjeg poduzetništva i poduzetničkog okruženja
 - M1: Poboljšavanje pristupa financijskim sredstvima malim i srednjim poduzetnicima
 - M2: Stvaranje uvjeta za očuvanje tradicijskih obrta
 - M4: Jačanje kapaciteta poduzetničkih potpornih institucija uz razvoj novih usluga i infrastrukture
 - Cilj 1.3. Razvoj teritorijalno ravnomjerno raspoređenog, cjelogodišnjeg, diversificiranog, održivog i inovativnog turizma
 - M2: Razvoj turističke i posjetiteljske infrastrukture

- M3: Razvoj i poticanje ulaganja u unaprjeđenje kvalitete, kvantitete, prepoznatljivosti i sigurnosti turističkih proizvoda, usluga i sadržaja, kao i poticanje razvoja specifičnih oblika turizma
- Prioritet 3. Zelena i resursno učinkovita Županija održive infrastrukture
 - o Cilj 3.3. Energetska tranzicija Županije

M2: Povećavanje energetske učinkovitosti i uporabe obnovljivih izvora energije za sektor prometa
 - o Cilj 3.4. Održiva mobilnost

M1: Unaprjeđenje sustava javnog prijevoza i poboljšavanje prometne povezanosti svih dijelova Županije

M2: Stvaranje preduvjeta za razvoj multimodalnog prijevoza
 - o Cilj 3.5. Razvoj općeg prometnog sustava

M4: Razvoj cestovne infrastrukture i usluga
 - Prioritet 4. Zdrav, aktivan i kvalitetan život stanovnika Splitsko – dalmatinske županije
 - o Cilj 4.1. Povećana i uravnotežena kvaliteta života stanovnika Splitsko- dalmatinske županije

M4: Stvaranje uvjeta za razvoj i promicanje kulture sporta, rekreacije i aktivnog i zdravog života

Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije 2017. -2027. s operativnim i strateškim planom marketinga

Osnovni cilj Glavnog plana turizma SDŽ-a (2017. – 2027.) sa strateškim i operativnim planom marketinga je definirati strateški i operativni koncept razvoja turizma koji će osigurati proizvodne, institucionalne, organizacijske i ljudske pretpostavke za uspostavljanje trajne privlačnosti Županije kao turističke destinacije i poboljšavanje njezine konkurentne sposobnosti na međunarodnom turističkom tržištu, omogućavajući kontinuirani rast blagostanja stanovnika i korištenje resursne osnove na načelima održivog razvoja. U planu se kao nedostatak detektira turistički neaktivno zaleđe, a za potrebe dokumenta se Zaleđe definira sljedećom granicom: a) sjeverno od Splita, iza Dugopolja, b) uz južne padine visokih planina, Mosora, Biokova, V. Kapele i Rilića, gornjom granicom ruralnog prostora te c) nižim planinama - Kozjakom, Oporom i Vilajom, i to njihovom vododijelnicom. Među definiranim programima i projektima ističu se sljedeći, direktno usmjereni na definirano projektno područje:

- Program obogaćivanja turističkog lanca vrijednosti
 - o Razvoj (tematiziranih) pješačkih staza/ ruta i poučnih staza
- Program obogaćivanja turističkog lanca vrijednosti
 - o Uspostava nekoliko regionalnih centara za posjetitelje (Split, Trogir, Sinj, Omiš, Imotski, Supetar, Stari Grad, Makarska, park prirode Biokovo)
- Program uspostave socijalno poticajnog razvojnog okruženja
 - o Uvođenje sustava financijskih i nefinancijskih poticaja (u cilju produljenja dana poslovanja lokalnih poduzetnika, ali i profiliranja poželjnog lanca vrijednosti)
 - o Umrežavanje autohtonih poljoprivrednih proizvođača i vlasnika ugostiteljskih/hotelskih objekata
- Programi unaprjeđenja i druge ponude u sferi privatnog sektora
 - o Povećanje ponude tematiziranih, obiteljskih vođenih B&B pansiona
 - o Izgradnja malih sirana, pogona za preradu maslinovog ulja, lavande i začinskog bilja

- Programi obogaćivanja integralnog turističkog proizvoda
 - o Upravljanje kvalitetom obiteljskog smještaja
 - o Razvoj ruralnog turizma i turizma Dalmatinske zagore.
- Program obogaćivanja turističkog lanca vrijednosti
 - o Jačanje uloge destinacijskih menadžment kompanija u komercijalizaciji sustava doživljaja županije
 - o Razvoj turizma aktivnosti

Strategija LAG-a Cetinske krajine

Strategija ističe da postoji izuzetan potencijal za razvoj turizma koji se temelji na prirodnim bogatstvima i kulturno-povijesnoj baštini. Područje pokrivaju tri turističke zajednice (TZ Sinj, TZ Trilj i TZ Vrlika). Nadalje, ističe se širok raspon mogućnosti za razvoj aktivnog turizma, no i nedovoljna iskorištenost baštine u razvoju turizma te da turistička ponuda ne prati potrebe gostiju. Među projektima Strategija ističe:

- projekt „Od jezera do jezera – zeleni turizam”, kojim bi se izgradio veslački centar na zemljišnom prostoru od 6 ha, na kojem se nalaze hangari za smještaj čamaca, glavni i pomoćni pontoni s opremom za spuštanje čamaca te pristupni asfaltni put
- Međunarodni projekt Staza Gospi Sinjskoj, kojim bi se unaprijedila turistička ponuda utemeljena na vjerskom turizmu. Rezultat: izgradnja instalacija infrastrukture za obnovu staze duge 150 km koja se proteže od Grada Solina do Općine Prozor Rama u Bosni i Hercegovini.

Strategija razvoja grada Sinja; razdoblje 2015. – 2020.

Strategijom se navodi da Grad Sinj u kontekstu turizma ima jasnu prepoznatljivost, posebice kao kulturno-povijesna i vjerska destinacija (definiraju je društveni resursi), dok potencijal postoji i u razvoju ruralnog i sportsko-rekreativnog turizma (primarno ih definiraju prirodni resursi). Istovremeno se ističe da je turistička ponuda još uvijek daleko ispod potencijala grada i šire mikroregije. Kao temeljni oblici turizma koji predstavljaju potencijal za razvoj navode se: kulturno-povijesni turizam, vjerski turizam, sportsko-rekreacijski i avanturistički turizam te ruralni turizam, uz pripadajuće resurse i projekte. Navodi se da će, uz kulturnu i vjersku ponudu, Grad poticati razvoj ruralnog turizma putem obiteljskih ugostiteljskih objekata, eno-gastronomske ponude, te različitih manifestacija. Grad Sinj također ima dobru platformu za razvoj športskog turizma, pritom imajući na umu da, pored prirodnih preduvjeta za razvoj avanturističkih aktivnosti (biciklističkih, planinarskih i jahačkih staza, kajakinga i rafinga), kao rijetko koja sredina ima veliki hipodrom (uz prateće organizacijske kapacitete kroz klaster konjičke industrije) i športsku zračnu luku, te ostalu sportsku infrastrukturu (zatvorenu dvoranu, atletsku stazu, nogometno i ragbi igralište i olimpijski bazen), u relativnoj blizini s ostalim potrebnim sadržajima i središtem Grada. Strategijom su predviđeni specifični ciljevi, prioriteti i mjere usmjereni na aktivaciju turizma:

- Razvoj održivog turizma utemeljenog na sinergiji kulturne i vjerske baštine te prirodnim resursima;
- Unaprjeđenje rada na zaštiti i prezentaciji kulturno-povijesnog nasljeđa;
- Poticanje prekogranične, transnacionalne i međuregionalne suradnje s BiH (Jadransko-jonski program transnacionalne suradnje; Program transnacionalne suradnje Dunav) s ciljem

stvaranja zajedničkog gospodarskog/ekonomskog prostora, kako bi se razvila zajednička turistička ponuda).

U Strategiji se u prostornom smislu ističe bivša vojarna Ivaniš Nelipić s površinom od 5 ha, koju je moguće prenamijeniti u različite sadržaje javne i društvene namjene, s naglaskom na zdravlje, domove za starije i nemoćne osobe sa svim potrebnim pratećim sadržajima, te izgraditi smještajne kapacitete u cilju zdravstvenog turizma.

Strategija Grada Trilja 2016. – 2020

Strategijom se ističe da je grad Trilj jedna od usputnih destinacija vjerskog turizma; mnogobrojni organizirani turistički izleti za Međugorje se na odlasku ili povratku zadržavaju u ugostiteljskim objektima grada Trilja. Potrebno je posebno naglasiti turističku ponudu u agro-turističkim gospodarstvima koja se sve više aktiviraju uz gastro ponudu koja sastavni je dio ugostiteljske ponude grada Trilja. Naglašava se mogućnost razvoja turizma kroz planinarenje, rafting na Cetini i Rudi, pješačenje i kulturni turizam.

U skladu s navedenim, cilj je potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta kroz mjere usmjerene prema osmišljavanju novih turističkih sadržaja, unapređenje turističke infrastrukture, usavršavanje turističkih djelatnika te intenzivniju promociju i stvaranje prepoznatljive turističke destinacije, čime se želi privući veći broj turista i potaknuti razvoj ruralnog turizma. Također se kao prioritet ističe orijentacija prema poljoprivrednoj proizvodnji; povezivanjem poljoprivredne proizvodnje i turizma će se osigurati stalno tržište za lokalne poljoprivredne proizvode, ali će to ujedno biti i vrlo učinkovit način njihove daljnje promocije. Istaknuti prioritet je i razvoj ruralnog turizma, gdje se ističe slaba promocija lokalne turističke ponude, ali i nedovoljna turistička valorizacija prirodnih vrijednosti i kulturne baštine triljskog kraja. Istovremeno, naglašava se potreba da se ulaganjem u izobrazbu i usavršavanje lokalnih turističkih djelatnika poveća zadovoljstvo turista, ali i njihovi kapaciteti da uspješno odgovore na stalne promjene na turističkom tržištu.

Provedbeni program Grada Vrlike za razdoblje od 2021-2025

Provedbenim programom se ističu ruralni turizam, zdravstveni turizam, ekoturizam lov, ribolov, sportsko penjanje. Istovremeno je istaknut nedovoljan broj kvalitetnih smještajnih kapaciteta, napose hotelskog smještaja, no u tijeku je izgradnja autokampa koji će imati smještajni kapacitet za otprilike 300 osoba, s dijelom namijenjenim za "glamping" (odnosno luksuzni kamping).

Turizam i poljoprivreda prepoznati su kao najperspektivnije gospodarske grane koje će činiti okosnicu, temeljnu snagu ojačanog gospodarstva grada Vrlike. Kao što je i ranije naglašeno, upravo u tim dvjema djelatnostima krije se najviše neiskorištenog potencijala, tim više jer su posebno bliske stanovništvu s tih područja.

Strategija razvoja Grada Vrlike za razdoblje 2021. – 2026. godine

Strategijom se ističe da Dinara nudi fantastične mogućnosti rekreacije, do danas nedovoljno prepoznate i iskorištene u turističke svrhe, poput reljefne raznolikosti, geomorfološkog diverziteta planina Dinare i Svilaje, pogodnih za pješačenje i planinarenje označenim putovima i trasama. Ističu se i hidrološki resursi: rijeka Cetina, koja posebno integrira ronioce i avanturiste; vrlo je pogodna za aktivni odmor pa se na samoj rijeci često organizira rafting, kanuing i kajaking. Sve intenzivniji ribolov te

potencijal Perućkog jezera za kupanje, veslanje i ostale vodene športove, ističe se kao značajan atrakcijski potencijal, jednako kao i lov, jahanje i pješaćenje na području grada Vrlike.

Strategija ističe seosko-ruralni turizam, biciklističko-planinarski odnosno aktivni turizam, eko-turizam, doživljajni ili tematski turizam (zanimljiva i napeta tematika koja se može inscenirati i koja se veže uz autentične događaje i sredine - stara sela i imanja), avanturistički te studijski turizam (u obliku kampova i radionica za učenje tradicionalnih zanata) kao potencijalni portfolio destinacijskih proizvoda.

Provedbeni program Općine Dicmo za razdoblje 2021.-2025.

Na području Općine turizam se ističe kao važna gospodarska grana koja se temelji na bogatim prirodnim i kulturnim bogatstvima. Istovremeno se ističe nedovoljna profiliranost i povezanost dostupnih prirodnih bogatstava s turizmom i gospodarstvom. Pri tome se kao osnovna prilika ističe porast potražnje za specifičnim oblicima turizma temeljenim na prirodnim bogatstvima (izletnički, ruralni, avanturistički).

Razvojni projekti koji će se provoditi u mandatnom razdoblju 2021.- 2025.g. su:

- Projekt arheološkog turizma „Ceste koje carstvo znače – rimskim cestama Srednje Dalmacije“
- Projekt „Virtualni vodič općine“ - uvođenje digitalne usluge koja će služiti u turističke svrhe te za promociju općine kod domaćih i inozemnih investitora.
- Projekt uređenja rekreativnog igrališta „Botić“
- Projekt športsko-rekreativnog parka „Sičane“.

Provedbeni program Općine Dugopolje 2022. – 2025.

Kao prilike za Dugopolje ističu se turistički potencijali prostora, aktivni i sportski turizam (biciklizam, pješaćenje, planinarenje i sl.), uvođenje novih sadržaja u turističku ponudu, nacionalne mjere razvoja turizma i turističke infrastrukture te marketinških aktivnosti, pozitivni turistički trendovi i novi turistički proizvodi. Međutim, ističe se i nedovoljna uključenost kulturno-povijesne baštine u turističku ponudu, kao i generalno nedovoljno razvijena turistička ponuda. U skladu s navedenim, a sa ciljem osnaživanja turizma, Planom se predlažu sljedeći projekti:

- Turistička zona Vranjača: Glavni cilj razvoja projekta je provedba turističke valorizacije prirodne i kulturne baštine, s ciljem formiranja novih turističkih proizvoda i usluga u neposrednoj blizini špilje Vranjače.
- Integrirani projekt "Mons Aureus" - Glavni cilj razvoja projekta je turistička valorizacija prirodne i kulturne baštine planine Mosor, s ciljem formiranja novih turističkih proizvoda i usluga u neposrednoj blizini planine Mosor, Dugog polja i naselja Kotlenice i Dugopolje. Namjera je da se, stvaranjem središnjeg mjesta za interpretaciju prirodne i kulturne baštine planina dinarskog masiva, omogući vrhunski doživljaj posjetiteljima te ukaže na mogućnosti aktivnog odmora u kontekstu "outdoor"/aktivnog turizma.
- Izgradnja biciklističkih odmorišta na lokalitetima lokva Dračanica i Kutska strana.

Strategija razvoja Općine Hrvace za razdoblje od 2015.- 2020. god.

Strategijom se zaključuje da dosadašnjim razvojem turizma i ugostiteljstva na području Općine nije dostignuta razina prometa koja bi bila od većeg gospodarskog značaja. Nedovoljno su iskorišteni prirodni resursi te posebice kulturno naslijeđe za razvoj sportsko-rekreacijskog i ruralnog turizma.

Nositelji gospodarskog razvitka su poljoprivreda i stočarstvo, mala obiteljska gospodarstva, agroturizam i ugostiteljstvo. Veliki potencijal usmjeren je revitaliziranju objekata kulturne i spomeničke baštine i razvoju održivog turizma uz Peručko jezero te na planini Vrdovo. Ističu se sljedeći strateški ciljevi:

SC 1 : Unaprjeđenje gospodarstva kroz razvoj poduzetništva, industrije i privlačenje ulaganja ; u planu su i zone za razvoj turizma, sporta i rekreacije, u kojima će biti moguća gradnja manjih hotela s pratećim sadržajima, trgovački, uslužni, ugostiteljski, športski, rekreativni i zabavni objekti.

SC 2: Razvoj i povezivanje poljoprivrednih i turističkih potencijal; osnovno obilježje poljoprivredne djelatnosti je ekstenzivna poljoprivreda te velika usitnjenost poljoprivrednih parcela te je stoga potrebno jače umrežavanje poljoprivrede i ostalih sektora, prvenstveno turizma i iskorištavanje mogućnosti koje nude oba sektora.

Plan razvoja općine Klis do 2030. godine

Plan razvoja ističe da općina Klis može biti prepoznata kao središnja točka jadranskih dinarskih pješačko-planinarskih ruta (plava ruta Via Dinarice, Via Adriatica). Također, ističe ključne razvojne prednosti, potencijale i prilike na području općine Klis, a to su: atraktivni prirodni i kulturni krajolici, iskoristivi u filmskoj industriji; mogućnost razvoja različitih poljoprivrednih grana i kultura, pogodnih za razvoj agroturizma te gospodarskih djelatnosti koje, u kombinaciji s turizmom i ostalim vrijednostima općine mogu pružiti gostu integriranu ponudu.

Korištenje potencijala poljoprivrede i agroturizma visoke dodane vrijednosti, kao i zanimljive prirodne atrakcije i zaštićena područja prirode (Jadra, Mosor, Kozjak), s bogatstvom pješačkih, biciklističkih i drugih staza i ruta (spomenute Via Dinarica i Via Adriatica), stvaraju iznimne mogućnosti pozicioniranja Klisa i kao izletišta za urbanu aglomeraciju Splita, kako za njihove stanovnike, tako i posjetitelje, ali i za ciljano privlačenje turista zainteresiranih za posebne doživljaje i turizam posebnih interesa (gurmanski, ekološki, ruralni, kulturni, kreativni/filmski, obrazovni, istraživački, aktivni, pustolovni, zdravstveni, terapijski, itd.). Naglašava se da ovakav smjer razvoja podrazumijeva izgradnju kapaciteta za suradnju i stvaranje zaokruženih turističkih ponuda i doživljaja, ali i daljnje ulaganje u razvoj društveno-kulturne, sportsko-rekreacijske, prometne i druge posjetiteljske infrastrukture koja može imati višestruku namjenu.

Na području Općine Klis postoji potencijal i za korištenje obnovljivih izvora energije koji se također trebaju sustavno promovirati, što je jedan od prijedloga koji se trenutačno razvija za pilot stambeno-turističko naselje u Oznri, s tendencijom širenja i u druga područja općine Klis. Ističu se sljedeći strateški razvojni projekti:

- Klis Centar - nove vizure kulturno-povijesnog, društvenog, sportskog i turističkog središta Klisa
- Klis Brdo - novo urbano središte općine Klis
- AgroBioSfera Kliška polja – regeneracija agro-eko sustava Kliškog polja i drugih krških polja na području Općine Klis
- Integrirana pametna višenamjenska zelena, plava i siva infrastruktura i mreža održive mobilnosti općine Klis
- Mreža zelene, pametne i samoodržive višenamjenske društvene infrastrukture općine Klis“ – uključuju razvoj turističko-ugostiteljskih sadržaja

- Destinacija Klis - Razvoj pametnog održivog i regenerativnog turizma visoke dodane vrijednosti na području općine Klis

Provedbeni program Općine Klis za razdoblje od 2022. do 2025. godine

Kao najvažniji razvoji potencijal ističe se Tvrđava Klis kao pokretač razvoja turizma. U planu je razvoj ponude ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima i kulturnoj baštini; ulaganje u postojeću i u izgradnju nove turističke infrastrukture; podizanje kvalitete turističke ponude i razvoj turističke regije radi ponude cjelovitog turističkog doživljaja.

Jedna od najvažnijih mjera je: Poticanje razvoja kulture i turizma uz valorizaciju i revitalizaciju kulturno – povijesne baštine, te jačanje pozicije kulturne manifestacija „Kliško kulturno ljetno“ koja ima veliki utjecaj na lokalnu zajednicu te turistički razvoj Općine Klis.

Strategija razvoja Općine Otok za razdoblje 2015.-2020.

U dokumentu se kao najznačajnije prednosti Općine navode mirnoća i specifično uređenje, te brojni izvori rijeka, adrenalinski putevi i planinarske staze, te vrlo visok stupanj ekološke kvalitete. Jedna od prioritetnih aktivnosti Strategije je kvalitetnije valoriziranje prirodne i kulturne baštine Općine, ali i iznalaženje rješenja za postizanje sinergije najznačajnijih sektora, osiguranje diverzifikacije gospodarskih djelatnosti te u konačnici poticanje razvoja Općine Otok. Naglašava se velika važnost naselja bez kategorije, što ih čini prihvatljivim područjima za korištenje sredstava iz Programa ruralnog razvoja 2014.-2020., u dijelu razvoja ruralnog turizma.

Uz ruralni turizam, veliki potencijal na području Općine nalazi se u adrenalinskom, lovnom te turizmu temeljenom na bogatstvu vode i zdravoj prehrani. I kod Općine Otok veliki je naglasak na povezivanju turizma i poljoprivrede kroz proizvodnju zdrave hrane (voća i povrća), specifična ponuda kroz koju mogu oživjeti ruralna područja i tradicijska graditeljska i etnološka baština.

Provedbeni program Općine Otok za razdoblje 2022.-2025

Istekom strategije općine Otok, donesen je provedbeni plan, koji kao ciljeve u ovom mandatnom razdoblju navodi: izgradnja pješačko-biciklističke staze u Borovini; izgradnja i sanacija vodovodne mreže u dijelu naselja bez vodovodne mreže; projektiranje i uređenje sportskog centra u Gali. Ulaganja u turističku infrastrukturu uključuju projektiranje i izgradnju pješačkih poučnih staza uz obalu rijeke Cetinu. Što se tiče gospodarstva, razvojne potrebe Općine Otok su: razvoj turizma, unaprjeđenje kvalitete turističkih sadržaja i izgradnja novih sadržaja.

4. Analiza aktualnog stanja razvoja turizma

4.1. Aspekti turističke ponude

Osim za turizam iznimno važnih elementa ponude, poput prirodnih i antropogenih resursa te prometa i prometne infrastrukture, ne manje značajni elementi ponude su različiti receptivni kapaciteti za smještaj i pružanje usluga pripreme hrane i pića, ali i komunalna te rekreacijska i turistička infrastruktura. Atraktivnost destinacije se ocjenjuje i temeljem aktivne skrbi o zaštiti okoliša te pripremljenosti destinacije na različite sigurnosne ugroze, što se pokazalo posebno važnim u vrijeme pandemijske krize COVIDa - 19.

U tom smislu, u nastavku analize se daje kratak osvrt na spomenute čimbenike na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa. Također, dat je i kratak osvrt na postojeće putničke agencije na predmetnom području kao važne čimbenike organizacije turističkih aktivnosti i programa te na udruge iz područja kulture i športa koje su i same važni nositelji, za turističku ponudu značajnih aktivnosti te čuvari baštine.

Infrastruktura

Vodoopskrba i odvodnja

Prema Prostornom planu Splitsko-dalmatinske županije (PPSDŽ)², sustav **vodoopskrbne mreže** na području cijele Županije relativno je dobro razvijen. Udio priključenosti na javnu vodoopskrbnu mrežu iznosi 98,6 %, a prosjek RH iznosi 91,5 %. Kad je riječ o području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa, još uvijek ima naselja pod nadležnošću pojedinih općina koja još nisu priključena na vodoopskrbnu mrežu. Predmetno područje pokriva grupni vodovod Sinj te vodoopskrbni sustav grada Vrlike. Grupni vodovod Sinj čine objekti vezani za tri izvorišta – crpne stanice na izvorištima Ruda, Kosinac i Šilovka, vodospreme, tlačni i gravitacijski cjevovodi te mreže u naseljima. Radovima na zahvatu Rude osigurane su dovoljne količine vode za vodoopskrbu predmetnog područja, međutim za kvalitetniju opskrbu, posebno Muća i Dugopolja, potrebni su dodatni radovi na glavnim objektima sustava. Vrlički vodovod koristi vodu Vukovića vrela. Vodovodni sustav čini zahvatni objekt na izvoru Vukovića vrela, tri vodospreme: Runjevica, Vrlika, Biukova gradina te crpna stanica Vrlika. Objekt crpne stanice Vukovića vrelo temeljito je rekonstruiran, te je ugrađen sustav daljinskog nadzora i upravljanja. Najveći problem predstavljaju veliki gubici vode, a obično se prikazuju kao razlika zahvaćene i fakturirane količine vode. Podaci iz 2017. godine prikazuju gubitak vode od 54% na razini Republike Hrvatske, dok je postotak za područje djelovanja ViK-a Split, koji „pokriva“ i općine Klis, Dugopolje i Muć, iznosio 58%.³

² Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije, Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije, broj [1/03](#), [8/04](#) (stavljanje izvan snage odredbe), [5/05](#) (usklađenje s Uredbom o ZOP-u), [5/06](#) (ispravak usklađenja s Uredbom o ZOP-u), [13/07](#), [9/13](#), [147/15](#) (rješenja o ispravcima grešaka), [154/21](#), [170/21](#) (pročišćeni tekst)

³ Ibidem

Glede sustava **odvodnje**, Plan razvoja SD županije 2022-2027⁴ (PPSDŽ) navodi da su u SDŽ-u u funkciji 33 javna sustava organiziranog prikupljanja otpadnih voda, na koje je priključeno svega 48 % postojećih ES (ekvivalent stanovnika) u Županiji, 14 uređaja za pročišćavanje, od čega deset s mehaničkim predtretmanom, te jedan uređaj prvog stupnja u Zagvozdu i dva uređaja drugog stupnja pročišćavanja u Imotskom i Trilju. Ukupno je na uređaje spojeno 37 % ES Županije, što je ispod prosjeka RH (oko 50 %). Prema PPSDŽ, Dugopolje je u cijelosti smješteno u zoni sanitarne zaštite izvorišta Jadro. Budući na ovom području nije izgrađen kanalizacijski sustav, odvodnja otpadnih voda se vrši putem septičkih jama, koje su mahom propusne i stalni su izvor zagađenja. Naselja Muć, Neorić, Prugovo, Sutina i ostala manja naselja nemaju izgrađen kanalizacijski sustav. Sustav odvodnje i pročišćavanja Grada Vrlike sastoji se od tri odvojena podsustava te se planira nakon pročišćavanja na uređaju otpadne vode ispustiti u bujični kanal „Zdušni potok“ koji se dalje ulijeva u rijeku Cetinu. S postojećim objektima, uz izgradnju uređaja za pročišćavanje, naselje Vrlika ima riješenu odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda. Općina Hrvace također nema riješen kanalizacijski sustav. Općenito, izgrađenost sustava odvodnje na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini, posebno u manjim naseljima, iako se posljednjih godina, zahvaljujući ulaganjima u komunalnu infrastrukturu, stanje značajno poboljšalo, što je utjecalo i na kvalitetu okoliša. No, ako se uzme u obzir rastući trend razvoja turizma na predmetnom području, žurno rješavanje ovog pitanja sve je izvjesnije.

Daljnji razvoj na vodoopskrbnom sustavu aglomeracije Sinj potreban je i radi provedbe vodno-komunalnih direktiva EU, prema kojima je lokalna uprava zakonski odgovorna za izgradnju i rad sustava vodoopskrbe te sustava odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda.

Prikupljanje i zbrinjavanje otpada

Zbrinjavanje komunalnog otpada i recikliranje od ključne su važnosti za budući (opći i turistički) razvoj ovog područja. S 230 milijuna tona miješanog komunalnog otpada ili 518 kilograma otpada po stanovnika SDŽ je najveći proizvođač otpada u Hrvatskoj. Istovremeno, ima najmanji udio otpada upućenog na uporabu – 9,6 % u odnosu na nacionalni prosjek od 17 %. Sustavom prikupljanja komunalnog otpada obuhvaćeno je više od 90% stanovnika. Međutim, samo zbrinjavanje otpada nije riješeno na odgovarajući način. Na području županije postoji 15 službenih odlagališta komunalnog otpada, tridesetak tvrtki koje gospodare otpadom, te svega četiri reciklažna dvorišta, od kojih Mojanka locirana na području grada Sinja, te reciklažno dvorište u Trilju pokrivaju šire područje Cetinske krajine, a splitski Karepovac pokriva potrebe Dugopolja i Klisa. Pored još uvijek prisutnog problema ilegalnih odlagališta (posebno građevnog materijala), te nedovoljnog broja reciklažnih dvorišta, sortirnica i kompostana na cijelom teritoriju SDŽ-a, nedostaje i cjeloviti sustav gospodarenja otpadom. Trenutno se otpad sanira na način da se prikupi, odveze i odloži na odlagališta te će, do izgradnje županijskog centra u Lećevici, ovaj problem i dalje biti prisutan.

Elektroenergetska infrastruktura

Elektroenergetska infrastruktura na području Splitsko-dalmatinske županije, a time i Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa je u relativno dobrom stanju. Pet hidroelektrana se nalazi na Cetini (HE Peruća, HE Orlovac, HE Đale, HE Zakućac i HE Kraljevica), te generiraju 24 posto ukupne proizvodnje električne

⁴ Plan razvoja SD županije 2022-2027, (2022), RERASD, <http://www.rera.hr/upload/stranice/2021/03/2021-03-10/17/planrazvojasplitskodalmatinskeupanije20222027.pdf>

energije te oko 43 posto ukupne proizvodnje hidroelektrana u Hrvatskoj. Područje Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa raspolaže značajnim potencijalom i za proizvodnju električne energije iz nekonvencionalnih obnovljivih izvora energije, gdje je posebno potrebno izdvojiti energiju vjetra (koja se već koristi na više lokaliteta) i solarnu energiju. Visokonaponski dio elektrodistribucijske mreža na predmetnom području je u dobrom stanju, za razliku od niskonaponske mreže. Njena trenutna kvaliteta (trafostanice i stupovi) ne može udovoljiti potrebama, osobito u svjetlu kontinuiranog porasta broja posjetitelja (osobito tijekom sezone).

Telekomunikacije

Razvijenost telekomunikacijske infrastrukture, kako na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa, tako i cijele Županije je zadovoljavajuća. Nepokretna telefonska mreža dostupna je većini stanovnika, stupanj njene digitalizacije je 100%, a ukupna dužina optičkih kabela u Županiji iznosi 1.072 km. Pokrivenost digitalnim GSM signalom je dobra, a s porastom značaja bežičnog širokopojasnog Interneta i sve većim brzinama prijenosa podataka, očekuju se dodatna ulaganja u povećanje kapaciteta digitalne GSM mreže od strane tri domaća mobilna operatera koja pokrivaju područje SDŽ. Pokrivenost uslugom širokopojasnog pristupa Internetu u nepokretnoj mreži je na zadovoljavajućoj razini. Prema tvrdnjama dionika, u pojedinim naseljima povremeno je lošija brzina pristupa Internetu. U kontekstu kvalitete i dostupnosti telekomunikacijskih usluga za inozemne turiste, veliki iskorak predstavlja i ukidanje glasovnog i podatkovnog „roaminga“ u EU-27 zemljama, koji je Europska komisija uvela 15. lipnja 2017. godine.

Sportsko-rekreacijska infrastruktura

Na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa postoji značajan broj sportsko-rekreacijskih građevina kao i infrastrukture pogodne za unaprjeđenje i razvoj raznih turističkih aktivnosti i programa (Tablica 4.1.1), napose onih s predznakom avanturizma, što ovom području daje širok dijapazon mogućnosti za privlačenje posjetitelja različitih potreba i motiva. Iako su u poglavlju “Resursna osnova”, napose u Tablici 3.2.2, spomenuti neki od elemenata sportsko-rekreacijske i turističke infrastrukture, u Tablici 4.1.1 daje se nešto detaljniji prikaz, temeljen na dostavljenim materijalima turističkih zajednica Trilja, Vrlike, Sinja i Dugopolja, te analizom web stranica gradova i općina područja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa kao i dostupnih strateških dokumenata, analiziranih u poglavlju “Ključni razvojni dokumenti s osvrtom na ulogu turizma”⁵.

⁵ Strategija razvoja grada Sinja za razdoblje 2015. – 2020.; Strategija-LAG-a-Cetinske-krajine 2014-2020; Strategija Grada Trilja za razdoblje 2016-2020; Strategija razvoja Općine Otok za razdoblje 2015-2020.; Provedbeni program Općine Otok za razdoblje 2022.- 2025; Strategija razvoja Općine Hrvace za razdoblje od 2015.- 2020. god; Plan razvoja općine Klis do 2030. godine; Provedbeni program općine Dicmo za razdoblje 2021.-2025. godine

Tablica 4.1.1. Sportsko-rekreacijska i turistička infrastruktura

JLS/ Vrsta infrastrukture	Sinj	Trilj	Vrlika	Dicmo	Dugopolje	Hrvace	Klis	Otok
Prostori i kapaciteti za događanja	Trga kralja Tomislava; Trg Franje Tuđmana; Gradsko kino Sinj- 520 mjesta; Muzej Sinjske Alke i Alkarski dvori; Galerije Sikirica i Galiotović; Muzej Cetinske krajine; Tvrđava Grad; Tvrđava Kamičak; Zgrada Palacine; Zbirke franjevačkog samostana; galerija Marinović u sklopu Franjevačkog samostana	Gradski park- 3000 stojećih mjesta Gradsko kino - 280 sjedećih mjesta	Kino dvorana- 200 mjesta; Dom kulture- 120 mjesta; Trg- otvoreni prostor- cca 500 ljudi; Česma- otvoreni prostor-cca 1500		Dvorana Doma kulture na trgu dr. Franje Tuđmana – do 100 ljudi; Trg domovinske zahvalnosti– do 500 ljudi; Centar za posjetitelje Skrivena Dalmacija i konferencijska dvorana – do 50 ljudi; Press centar u Sportskom centru Hrvatski vitezovi – kapacitet do 50 ljudi; Izletište lokva Dračanica – koncerti na otvorenom, 1000-2000 ljudi; Crkva sv. Roka – ljetna pozornica za koncerte, do 200 ljudi			Općinski trg kapaciteta od cca 2000 posjetitelja; Igralište u Gali sa kapacitetom od cca 300 posjetitelja; Općinska dvorana kapaciteta od cca 500 posjetitelja; Društveni dom Udovičići kapaciteta od cca 250 posjetitelja
Prostori za sportska događanja	Gradski stadion; Športski centar „Andrija Alčić i Ivica Poljak Sokol“; Hipodrom; Košarkaško igralište; Bazen; Aerodrom; Teniski tereni; Nogometno	Školska sportska dvorana (OŠ Trilj) – 500 – 650 sjedećih mjesta; Vanjsko igralište u sklopu OŠ Trilj – 200 sjedećih mjesta; SRC Luke u Trilju; ŠRC Zdenko Pavela-Cato u	Veliko nogometno igralište- 300 gledatelja; Malonogometno igralište – 200 gledatelja; Košarkaško igralište-100 gledatelja;		Sportski centar Hrvatski vitezovi - nogometni stadion kapaciteta 5,200 sjedećih mjesta; Sportska dvorana OŠ Dugopolje – do 200 ljudi	Sportska dvorana; nogometni stadion		Stadion NK OSK – 350 sjedećih mjesta

	igralište u Brnazama; Bočalište, Priorica; Zog za balote, Hipodrom; Nogometno igralište u Glavicama; Igralište na Bazani, Karakašici, Gljevu i Bajagiću; Zgrada na košarkaškom igralištu; Zgrade na bazenu 1 i 2; Gradska sportska dvorana "Ivica Glavan – Ičo; Dvorana (hala za jahanje) u sklopu IEC-a Sinjske alke; Hangar u sklopu aerodroma	Čaporicama – 300 sjedećih mjesta; Igralište u Košutama – mogućnost postavljanja tribina (palke); Igralište u Veliću – 80 sjedećih mjesta; Igralište u Vedrinama – bez tribina; Igralište u Jabuci – bez tribina.	Teniski tereni-100 gledatelja; Veslački kamp- prostor – više tisuća gledatelja			
Biciklističke staze	Staza Cetina: biciklističko-konjička staza - 42,7 km; Aeuum staza: biciklistička - 25 km; Orlova staza: biciklistička - 50 km	Vinska staza- 11,6 km; Staza Mlinice- 22,5 km; Staza Žlabina- 37,2 km; Staza Brodarić- 10,5 km; Staza Tabia- 15,7 km; Staza Nutjak- 14km	Biciklistička staza Cetina- 42 km; Biciklistička staza Golo brdo- 8 km; Biciklistička staza Peručko jezero-42 km	Staza: Špilja Vranjača - 40 km; Staza: Kamešnica- Grab - Gornja Korita - 25 km	Blaca -9,5 km; Kliško polje- 18,6; Vrata Zagore- 9,8; Game of Thrones - 55,2; Pometeno brdo - 50,8	Staza Otok-Korita-Gljev-Gala-Otok – 28 km; Staza Otok-Ruda- Udovičići-Otok – 22 km; Staza Kosinac-Priblaće – 10 km
Konjičke staze/škole/klubovi	Konjički klub 'Alkar'; Konjički galopski klub 'Piket'; Konjički klub 'Mustang'; Alkarska ergela d.o.o.	Konjički klub „Sveti Mihovil	2 konjičke staze dužine 26,7 km	Galopski klub 'Vreba'		
Vinske ceste		Vinska staza Trilj -8 km		2 vinske ceste (18 km) na području		

				Dicmo-Trilj- Otok-Sinj- Hrvace-Vrlika	
Pješačke /tracking staze	Put Alkara -6 km	Pješačka staza „Brodarić“ 3km; Pješačka staza „Izvori“ 11 km	1 staza dužine 6,4 km		Mons Massarus-6,3 km
Broj i kapacitet prirodnih kupališta		Plaža „Veliki Drinić“ -kapacitet 100	1 kupalište na Peručkom jezeru		
Planinarske staze	Sinjska staza: planinarska staza dužine 17,6: Planinarska staza dužine 13,6 km		Planinarska staza Sv. Jure 26,8km; Planinarska staza Zolj 4,5km; Planinarska staza Marin bunar 8,9 km; Planinarska staza Lišanjski vrh 9,2 km		Dugopolje-Greben Visokog brda (108; 5.8 km); Križani-Ljubljana (143; 4.7 km); Balići-Debelo brdo (137; 3.6 km); Vranjača-Vickov stup (125; 5.76 km)
Penjališta			Sportsko penjalište pored utvrde Prozor		Markezine grede
Ostalo	staze za quadove	staze za quadove		Adventure park Station	

Izvor: podaci dostavljeni od JLS projektnog područja, strateških dokumenata i web stranica JLS, obrada Ekonomski fakultet Split

Putničke agencije

Na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa aktivno je ukupno 9 putničkih agencija koje su uglavnom usmjerene na 'incoming', tj. dolazni turizam te nude pretežito razne avanturističke aktivnosti i programe, i to:

- Premijer Turist i Avanturist Club DMC sa sjedištem u Trilju, specijaliziran za posredništvo;
- Alkar Adventures, agencija nastala u okrilju hotela Alkar sa sjedištem u Sinju, koja pruža usluge vožnje buggy vozila, kajakinga, te biciklističke i hiking ture;
- Travel Gate Croatia je putnička agencija sa sjedištem u Sinju, specijalizirana za planinarenje;
- Dinaric Guides, grupa je specijaliziranih vodiča sa sjedištem u Glavicama, koji nude programe hikinga po vrletima Dinare, te drugih avanturističkih aktivnosti od kojih su neke i ekstremnog karaktera;
- Grand Adventure agencija sa sjedištem u Obrovcu Sinjskom, specijalizirana je za ture quadovima;
- Asteria Adventures locirana u Bajagiću također nudi ture vožnje quadovima, ali i druge oblike zabave u prirodi;
- Travel Croatia agencija je smještena u Dugopolju i nudi vrhunska putovanja po Hrvatskoj i inozemstvu;
- Vučković Travel Collections, agencija sa sjedištem u Sinju, pretežito je orijentirana na odlazni (outgoing) turizam odnosno nudi ture putovanja u domaće i inozemne destinacije;
- Zip Line Split, iako sa sjedištem u Stobreču (Split) nudi avanturu spuštanja zip-line-om s padina Kozjaka, u općini Klis;
- Quad Experience Cetina, agencija je specijalizirana za ture quadovima;
- Split Outdoor Adventure agencija sa sjedištem u Splitu specijalizirana je za ture quadovima;
- Vrlika adventure agencija specijalizirana je za planinarenje i kanu vožnje smještena u Vrlici.

Aktualno stanje ponude avanturističkih i outdoor aktivnosti trenutno ukazuje na nedostatak zakonske regulative, kako one nacionalne razine, tako i lokalne, u smislu definiranja prava i obveza pružatelja usluga, kao i zaštite korisnika istih. Također, nedostaje monitoring provođenja spomenutih aktivnosti u prirodi, zbog čega se često uočavaju oštećenja na trasama i lokacijama njihovog provođenja. U kontekstu stalnog porasta interesa potražnje za adrenalinskim i outdoor aktivnostima, nužno je povesti više računa o njihovom reguliranju, radi zaštite korisnika, ali i temeljnog resursa na kojem se razvijaju.

Stanje prirodnih resursa i sustav zaštite prirode i okoliša

S obzirom na osjetne klimatske promjene i planirani intenzivni razvoj u području osjetljivih krških voda, racionalno korištenje vodom kao osjetljivim resursom i zaštita od onečišćenja usprkos bogatim izvorištima voda predstavlja jedan od prioriteta sektora zaštite okoliša i održivog razvoja na predmetnom području kao i u cijeloj županiji. Veliki problem predstavlja i nepostojanje definiranog biološkog minimuma za rijeke, kao i nepostojanje jedinstvenog katastra izvora na području županije. Zrak je uglavnom dobre kvalitete, koju je potrebno trajno pratiti, jednako kao i stanje i promjene kakvoće različitih vrsta tla, uslijed rastućeg intenziteta aktivnosti na pojedinim područjima (posebno turističkih).

Rizici od katastrofa

Temeljem Pravilnika o smjernicama za izradu procjena rizika od katastrofa i velikih nesreća za područje Republike Hrvatske i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 65/16), a uvažavajući

rastuće ugroze, poput potresa, poplava i bujičnih voda, snijega i leda te požara kao najčešćih ugroza, gradovi i općine s područja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa izradili su dokumente procjene rizika od velikih nesreća i to: Sinj⁶, Otok⁷, Dugopolje⁸ i Vrlika⁹ 2018. godine, Klis¹⁰ 2021. godine, te Trilj¹¹ 2022. godine, a kojima se definiraju osnovni tipovi ugroza, te se procjenjuje da je spremnost sustava u prosjeku niska za adekvatno postupanje u svim navedenim situacijama. To je osobito značajno u svjetlu potencijalnog rasta broja posjetitelja u nadolazećim godinama, što nalaže žurno osposobljavanje sustava za djelovanje u kriznim situacijama.

Civilno društvo-udruge

Na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa postoji značajan broj registriranih udruga, napose iz područja sporta i kulture, što je osobito važno za razvoj turističke ponude (Tablica 4.1.2). Najveći broj udruga je registriran, očekivano, u gradovima Sinju i Trilju, no i druge općine pokazuju snažnu orijentaciju prema kulturnim i sportskim aktivnostima.

Tablica 4.1.2. Broj udruga na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Jedinica lokalne samouprave	Broj udruga
Grad Sinj	25 udruga u kulturi 35 udruga u sportu
Grad Trilj	12 udruga u kulturi 28 udruga u sportu
Grad Vrlika	5 udruga u kulturi 6 udruga u sportu
Općina Dicmo	3 udruge u kulturi 3 udruge u sportu
Općina Dugopolje	2 udruge u kulturi 13 udruga u sportu
Općina Hrvace	5 udruga u kulturi 8 udruga u sportu
Općina Klis	10 udruga u kulturi 12 udruga u sportu
Općina Otok	8 udruga u kulturi 8 udruga u sportu
DALMATINSKA ZAGORA - SPLITSKO ZALEĐE UKUPNO	- 83 udruge u kulturi i umjetnosti - 113 udruga u sportu

Izvor: Registar udruga Republike Hrvatske, preuzeto s: <https://registri-npo-mpu.gov.hr>, obrada Ekonomski fakultet Split

Smještajni kapaciteti

Potražnja za destinacijom prvenstveno je određena atraktivnim čimbenicima dok je ekonomska funkcija destinacije uvjetovana prihvatnim ili receptivni kapacitetima. Iz tog su razloga prihvatni kapaciteti, u prvom redu objekti za pružanje usluge smještaja, jedno od često korištenih mjerila

⁶ http://www.sinj.hr/wp-content/uploads/2018/07/14.1.KONA%C4%8CNA-PROCJENA-RIZIKA-OD-VELIKIH-NESRE%C4%86A-ZA-SINJ_ver_3.pdf

⁷ https://www.opcina-otok.hr/wp-content/uploads/2018/08/1-procjena_rizika-opcina_otok.pdf

⁸ <https://dugopolje.hr/wp-content/uploads/2019/11/sluzbeni-vjesnik-opcine-dugopolje-12-2019.pdf>

⁹ https://opcina-velika.hr/wp-content/uploads/2022/03/2018.03.25_-_Procjena_rizika_rizika_od_velikih_nesreca.pdf

¹⁰ <https://www.klis.hr/wp-content/uploads/2023/02/PROCJENA-RIZIKA-VEL-NESRECA-CZ-OPCINA-KLIS.pdf>

¹¹ https://trilj.hr/ova_doc/procjena-rizika-od-velikih-nesreca-za-grad-trilj/

turističke razvijenosti destinacije i element koji u značajnoj mjeri određuje određuju smjer njena razvoja. Naime, kvaliteta i struktura smještajnih kapaciteta izravno je povezana sa strukturom gostiju i njihovom potrošnjom te posljedično s ostvarenim prihodima od turizma.

Službeni podaci (Tablica 4.1.3) pokazuju kako smještajni kapaciteti na razini države i županije u promatranom petogodišnjem periodu, izuzev pandemijske 2020.-e, godine, kontinuirano rastu. Uz gotovo identičnu stopu pada od oko 11% u 2020., stope rasta u periodu nakon 2020. više su za područje Splitsko-dalmatinske županije nego na razini Hrvatske, iako do 2022.g. na obje razine nisu dostignuti kapaciteti iz rekordne 2019. godine. S druge strane, na području Dalmatinske zagore - splitsko zaleđe, kapaciteti također rastu, ali značajno višim godišnjim stopama, što je često slučaj kod destinacija u početnoj fazi razvoja turizma. U periodu pandemije na ovom području je pad zabilježen ne samo u 2020. nego i u 2021. godini. Ukupni smještajni kapaciteti ovog područja su na niskim razinama te su u 2022. brojili 2.031 raspoloživih kreveta, što je povećanje od 14,36 % tj. 255 kreveta u odnosu na 2.018 godinu. U odnosu na ukupne smještajne kapacitete Splitsko-dalmatinske županije i Hrvatske, radi se o skromnim udjelima koji u promatranom periodu osciliraju u rasponu od 0,79% do 0,96% udjela u županijskim i od 0,14% do 0,17% u nacionalnim kapacitetima.

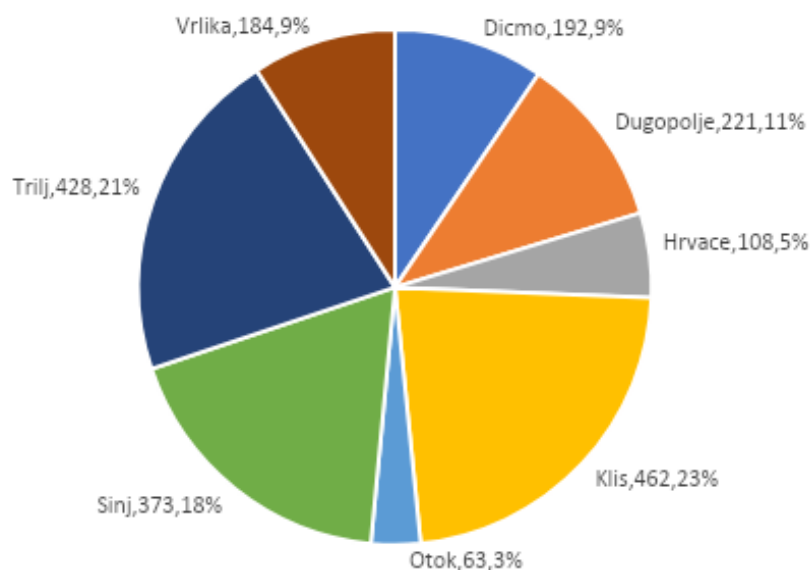
Tablica 4.1.3. Kreveti na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa, Splitsko-dalmatinskoj županiji i Hrvatskoj, 2018.-2022.

Godina	Hrvatska		Splitsko-dalmatinska županija		Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe			
	Kreveti	Godišnja stopa rasta	Kreveti	Godišnja stopa rasta	Krevet i	Godišnja stopa rasta	Udio u SDŽ	Udio u RH
2018.	1.266.785	/	226.174	/	1.776	/	0,79%	0,14%
2019.	1.319.266	4,14%	232.550	2,82%	2.103	18,41%	0,90%	0,16%
2020.	1.170.126	-11,30%	206.754	-11,09%	1.982	-5,75%	0,96%	0,17%
2021.	1.200.839	2,62%	215.706	4,33%	1.787	-9,84%	0,83%	0,15%
2022.	1.243.463	3,55%	225.518	4,55%	2.031	13,65%	0,90%	0,16%

Izvor: baza eVisitor i Turizam u brojkama (2019; 2021; 2022), Ministarstvo turizma, obrada Ekonomski fakultet Split

Promatrano po prostornoj distribuciji (Slika 4.1.3), u 2022. godini se najveći broj kreveta Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa nalazio na području općine Klis, grada Trilja te Sinja, koji su zajedno imali 62% raspoloživih kreveta. Najmanje kapaciteta (8,7%) nalazilo se na području općina Otok i Hrvace. Značajna je to strukturna promjena u petogodišnjem periodu (2018-2022) kada se najveći broj kreveta nalazio na području općine Dugopolje (28,94%), a prouzročena je prestankom poslovanja hotela Katarina uslijed stečaja 2020. godine.

Slika 4.1.4. Struktura smještaja po JLS 2022.g.

Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

Koeficijent turističke funkcionalnosti, koji pokazuje broj turističkih postelja u komercijalnim smještajnim objektima u odnosu na broj stanovnika grada ili općine, kreće se od 0,01 (Otok) i 0,02 (Sinj) do 0,09 u Klisu (Tablica 4.1.5). To su vrlo niske vrijednosti, što je vidljivo iz usporedbe s turistički razvijenim destinacijama u Hrvatskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Tako primjerice, na razini Hrvatske koeficijent iznosi 0,29, a na razini Splitsko-dalmatinske županije 0,54. Destinacije u županiji s visokom koeficijentom su Baška Voda (5,12) i Podgora (5,11), najveći gradovi Split i Makarska bilježe koeficijent od 0,19 i 1,45, dok kod usporedivih, obližnjih zaobalnih destinacija koeficijent iznosi 0,35 (Zagvozd), Imotski (0,10)¹² (Tablica 4.1.5). Navedene niske vrijednosti koeficijenta potvrda su početne faze razvoja turizma i turističke ponude na danom području.

Tablica 4.1.5. Broj kreveta po JLS 2018.-2022. s koeficijentom turističke funkcionalnosti (2021)

	Godina	Dicmo	Dugopolje	Hrvace	Klis	Otok	Sinj	Trilj	Vrlika	UKUPNO
Broj kreveta	2018.	181	514	93	268	43	271	350	56	1776
	2019.	187	563	110	397	54	316	402	74	2103
	2020.	181	541	78	372	51	302	413	44	1982
	2021.	181	194	103	412	46	331	452	68	1787
	2022.	192	221	108	462	63	373	428	184	2031
Koeficijent turističke funkcionalnosti	2022.	0,07	0,06	0,03	0,09	0,01	0,02	0,05	0,11	0,04

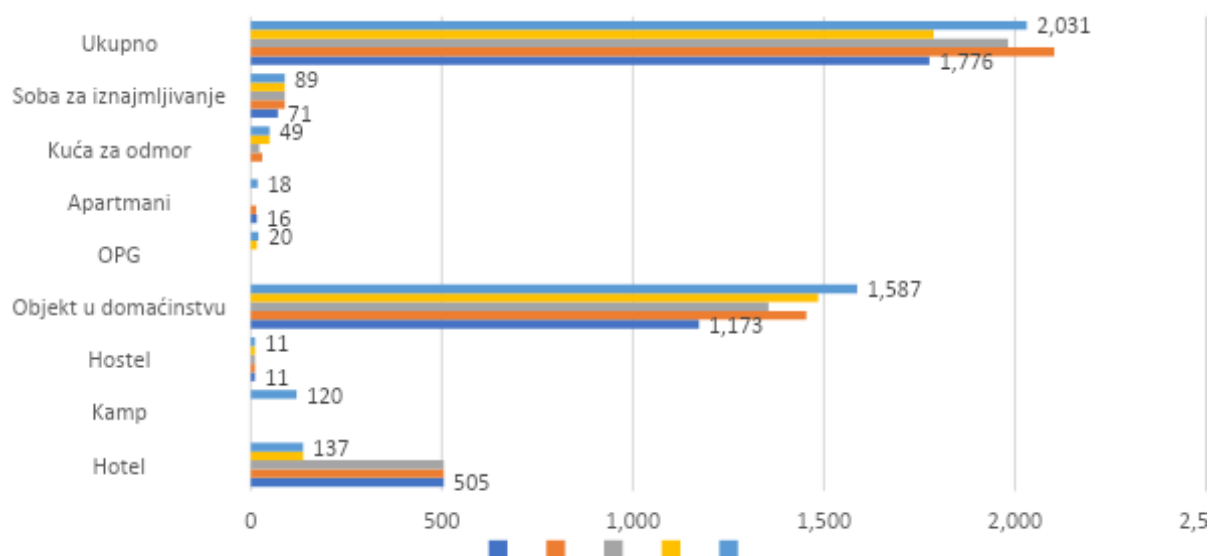
Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

Uvid u strukturu po vrsti smještaja (Slika 4.1.2) pokazuje kako se najveći udio kreveta nalazi se u kategoriji objekti u domaćinstvu (78,1%), što je više nego je udio iste na razini SDŽ (70,13%). Slijede, sa značajno manjim udjelom, kreveti u hotelima (6,7%) te kampovima (5,9%). Na promatranom području u 2022. poslovala su dva hotela, po jedan u Sinju i Trilju, oba kategorizirani s tri zvjezdice, dok je treći

¹² Podaci za smještajne kapacitete u 2022., za stanovništvo Popis stanovništva iz 2021., Državni zavod za statistiku; izračun Ekonomski fakultet Split

hotel s najvećim kapacitetom (386 kreveta) i kategorijom 4*, Hotel Katarina u Dugopolju, kako je već navedeno, zatvoren 2020. godine. Na projektnom području posluje samo jedno kamp odmoriste otvoreno 2022. u Vrlici s kapacitetom od 40 mjesta za kampere, dok su kategoriji OPGa prvi kreveti registrirani 2021. (njih 16), a u 2022. nudi ih se tek 20. Navedeni razvojni put nije u skladu s ciljevima i projektima unapređenja smještajne ponude koji su naznačeni u Glavnom planu razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije,¹³ koji je u razvoju smještajne ponude za ruralni dio županije previđao povećanje ponude tematiziranih boutique hotela, povećanje ponude tematiziranih, obiteljski vođenih pansiona i malih, obiteljski vođenih smještajnih objekata tradicijskog arhitektonskog izričaja.

Slika 4.1.5. Smještajni kapaciteti Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa (2018.-2022.)

Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

Kao rezultat, u razdoblju 2018.-2022. udio kreveta u kategoriji objekti u domaćinstvu najviše je porastao, za 414 kreveta ili 35,29%, a slijede ih sobe za iznajmljivanje (porast od 25,35%). S druge strane, uslijed zatvaranja najvećeg smještajnog objekta, hotela Katarina, broj i udio kreveta najviše je smanjen u kategoriji hoteli (za 72,87%) (Slika 4.1.2). Navedeno je u skladu s trendom povećanja udjela objekata u domaćinstvu koji se uočava na razini Hrvatske,¹⁴ dok je na razini Splitsko-dalmatinske županije njihov udio u naznačenom razdoblju tek blago smanjen (sa 71,79% na 70,13%)¹⁵. Iako ova razvojna dinamika ukazuje na pozitivan trend povećanog angažmana lokalnog stanovništva u turizmu te rast prihoda koje ostvaruju od istog, preveliko oslanjanje na kapacitete u privatnom smještaju dovodi do sub-optimalnih ekonomskih učinaka u destinaciji. Rezultati TOMAS istraživanja¹⁶ pokazuju kako je prosječna dnevna potrošnja gostiju u obiteljskom smještaju (88 Eur) značajno niža od dnevne potrošnje hotelskih gostiju (142 eura). Dodatno, u odnosu na hotelski tip smještaja obiteljski smještajni kapaciteti iskazuju slabiju popunjenost kapaciteta (Tablica 4.1.6), izraženiju sezonalnost, slabiji doprinos razvoju dodatne ponude u destinaciji (kapaciteti za sastanke, događanja i bankete; gastro,

¹³ Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije (2017 – 2027) sa strateškim i operativnim planom marketinga, Institut za turizam, 2016

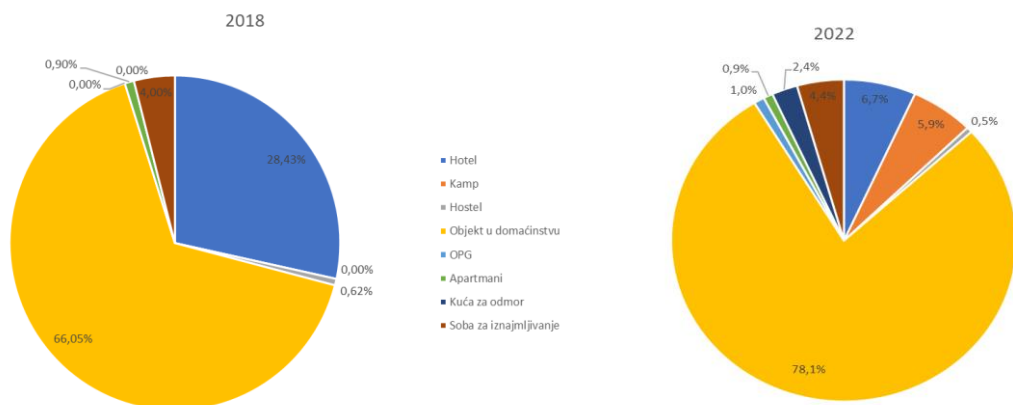
¹⁴ Turizam u brojkama 2020, 2022; Ministarstvo turizma

¹⁵ Podaci sustava E-visitor

¹⁶ TOMAS 2019, Institut za turizam, Zagreb

wellness, izletnička ponuda i sl.), značajno manji doprinos zaposlenosti te niže porezne prihode za javni sektor. Također, važno je istaknuti kako su sub-optimalni tržišni i poslovni rezultati segmenta obiteljskog smještaja posljedica manjkavih ili nepostojećih turističkih i marketinških znanja i vještina, neophodnih za uspješno tržišno oblikovanje i adaptiranje proizvoda/smještaja, njegovo adekvatno pozicioniranje, promociju i komercijalizaciju te optimalnu komunikaciju s tržištem i klijentima. Stoga je, u cilju razvoja destinacije te podizanja kvalitete i kvantitete turističke ponude i ukupnog doživljaja, iznimno važno ulagati i poticati kontinuiranu edukaciju ovog rastućeg segmenta.

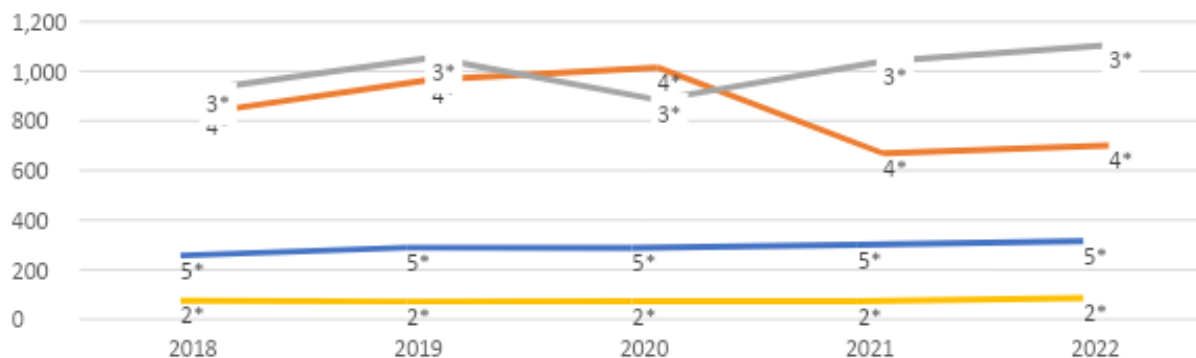
Slika 4 1.6. Struktura smještajnih kapaciteta po vrsti 2018 i 2022

Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

Glede kategorije, nešto više od polovice kreveta u 2022. godini nalazi se u kategoriji 3* (51,55%) te gotovo trećina u kategoriji 4* (31,6%), što je situacija na koju je također utjecalo zatvaranje hotela Katarina 4* (Slika 4.1.3). Evidentan je i blagi trend rasta broja kreveta najviše kategorije, ali je njihov ukupan broj (142) i udio (7%) i dalje nizak. Pri tome je važno naglasiti kako je viša kategorija smještaja povezana s većom potrošnjom gostiju¹⁷.

Slika 4.1.7. Broj kreveta po kategoriji, 2018.-2022.

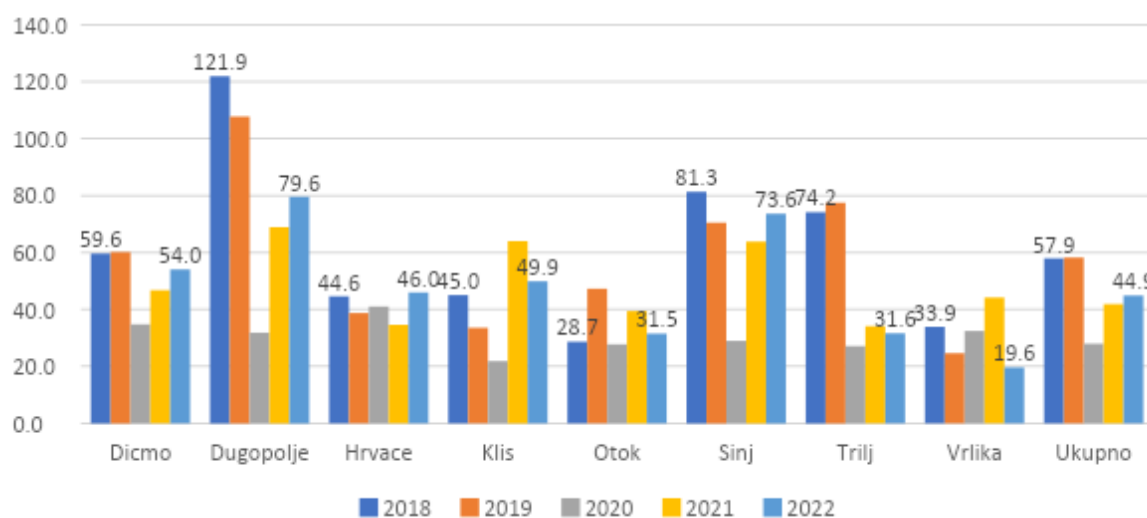

Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

¹⁷ Mudarra-Fernández, A. B., Carrillo-Hidalgo, I., & Pulido-Fernández, J. I. (2018). Factors influencing tourist expenditure by tourism typologies: a systematic review. *Anatolia*, 1–17. doi:10.1080/13032917.2018.1495086

Kada se raspoloživi smještajni kapaciteti sagledaju u odnosu na ostvareni turistički promet, dobiju se pokazatelji iskorištenosti smještajnih kapaciteta koji daju vrlo važnu sliku turističke valorizacije i razvoja destinacije. Podaci o iskorištenosti u danima (Slika 4.1.5), kao omjer ostvarenih noćenja i raspoloživih kreveta, pokazuju kako je prosječna zauzetost na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa u 2022. iznosila 44,9 dana. Drugim riječima, kreveti na danom području u prosjeku su bili 320,1 dana nepopunjeni/neprodani. Navedeni dani iskorištenosti značajno su niži (čak 42,73%) od 77 dana iskorištenosti na području Splitsko-dalmatinske županije¹⁸ te 72,41 na razini Hrvatske¹⁹. Također, iskorištenost je na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa u 2022. smanjena u odnosu na pred-pandemijsko razdoblje za 23%. Promatrano po jedinicama lokalne samouprave u 2022. najveću zauzetost ostvarili su Dugopolje (79,6 dana) i Sinj (73,6), dok je najniža zabilježena u Vrlici (19,6 dana).

Slika 4.1.8. Iskorištenost kreveta po danima po JLS i ukupno, 2018.-2022.

Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

Slijedom istog, usporedna zauzetost po vrstama smještaja (Tablica 4.1.6) za Dalmatinsku zagoru - splitsko zaleđe i Splitsko-dalmatinsku županiju pokazuje kako je po svim vrstama smještaja zauzetost u Dalmatinskoj zagori - splitskom zaleđu niža od prosjeka županije, a razlika je (osim kampova koji se na promatranom području tek razvijaju te u 2022. bilježe začuđujuće nisku zauzetost), najviša kod soba za iznajmljivanje i kuća za odmor. Podaci pokazuju i uobičajenu sliku iznadprosječno više zauzetosti u hotelima. Na području Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa ista je u 2018. bila čak 2,8 puta, a u 2022. 2,32 puta viša od prosječne zauzetosti svih vrsta kapaciteta, dok je na razini Županije taj omjer manji (1,75 u 2018 te 1,67 u 2022. godini). U 2020. situacija je u Dalmatinskoj zagori - splitskom zaleđu bila upravo suprotna uslijed pandemije i socijalnog distanciranja, što se posebno negativno odrazilo na poslovanje objekata kolektivnog smještaja (hotele). Pokazatelji zauzetosti po vrstama značajno osciliraju u promatranom periodu, što je s obzirom na okolnosti pandemije i očekivano, ali se uočava kako većina vrsta smještaja, osim hostela i apartmana te OPG-ova koji posluju tek od 2021., bilježe pad zauzetosti u 2022. u odnosu na 2018. godinu.

¹⁸ Prema podacima sustava E visitor

¹⁹ Turizam u brojkama (2022), Ministarstvo turizma, obrada Ekonomski fakultet Split

Tablica 4.1.6. Zauzetost u danima po vrsti smještaja u Dalmatinskoj zagori - splitskom zaleđu i Splitsko-dalmatinskoj županiji, 2018.-2022.

Vrsta smještaja	Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe					Splitsko-dalmatinska županija				
	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Hotel	162,4	153,7	15,8	83,6	106,4	148,7	144,4	43,3	93,6	128,9
Kamp					4,2	79,6	77,3	32,6	69,9	80,1
Hostel	15,1	38,3	38,8	27,4	61,9	63,6	67,8	20,9	37,4	74,3
Objekt u domaćinstvu	58,9	63,7	36,0	47,8	54,2	63,9	64,4	39,4	57,5	66,1
OPG				20,1	35,1	58,3	63,3	32,7	47,4	37,1
Apartmani	15,9	9,4			23,3	89,2	89,0	40,2	59,2	75,9
Kuća za odmor		28,0	22,8	55,4	49,0	78,8	79,1	42,3	61,6	69,9
Soba za iznajmljivanje	37,4	56,4	26,4	16,9	25,0	95,9	99,7	32,6	59,3	83,5
UKUPNO	57,9	58,2	27,9	41,9	44,9	84,8	85,6	35,5	60,7	77,0

Izvor: baza eVisitor, obrada Ekonomski fakultet Split

Gastronomska ponuda

Na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa nalazi se 50-ak ugostiteljskih objekata koji pružaju uslugu pripreme i posluživanja hrane (Tablica 4.1.7). Radi se dominantno o restoranima, a slijede pizzerije, manji broj konoba te nekolicina objekata brze prehrane. Ponuda hrane u restoranima dominantno je orijentirana na tradicionalna jela navedenog kraja (uštipci, sir i pršut, sinjski arambaši, koštradina, žabe, riječna riba, „pivac“ ispod peke) te uobičajena dalmatinska jela (jela ispod peke i sa roštilja). Nekolicina objekata i lokacija (Trilj, Brnaze, Panj) prepoznata su kao odredište za dnevne izlete stanovnika obližnjeg Splita i okolice zbog ruralnog okruženja i prirodnih ljepota, kao i povoljnijih cijena hrane i pića. Pojedini objekti tržišno se pozicioniraju kao izletišta (Mustang). Nijedan objekt na danom području nije uvršten u najznačajnije međunarodne gastro vodiče.

Od ostale ponude objekata uobičajenih i očekivanih za ruralni kraj, uočljiv je mali broj OPG-ova i seoskih domaćinstava, tek 5 na cijelom području, kao i 2 vinarije te jedna kušaonica voćnih rakija i likera. Od potonjih samo jedna, Vinarija Krolo, ima web stranicu te ponudu degustacije vina s različitim paketima usluga. Osim objekata koji pružaju usluge priprema i usluživanja hrane, na području se nalazi i određen broj barova i kafića, kao i nekoliko objekata/klubova za noćni vid zabave u Sinju i Trilju.

Tablica 4.1.7. Objekti za pružanje usluge pripreme i posluživanja hrane te ostala gastro ponuda na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa

	Objekti za pripremu i posluživanje hrane	Ostalo
Vrlika	<ul style="list-style-type: none"> Restoran Ero; Vrlika 	<ul style="list-style-type: none"> Docu d.o.o. – proizvodnja i kušaonica voćnih rakija i likera Vinarija Teskera
Trilj	<ul style="list-style-type: none"> Restoran Dalmacija, Trilj Restoran Lovac, Trilj Restoran pizzeria Marinero, Trilj Restoran Naše Malo Misto, Grab 	<ul style="list-style-type: none"> Vinarija Krolo OPG/izletišta Gola Brda, Čaporice

	<ul style="list-style-type: none"> ● Restoran Osmina – Blizanci, Jabuka ● Restoran Premijer Gaz, Jabuka ● Konoba Sv. Roko, Čaporice ● Konoba Tin, Trilj ● Restoran Bila Kuća, Ugljane ● Dolina Mira, Vojnić Sinjski ● Restoran Čaporice, Trilj ● Green rush, Trilj ● Cetina, Ugljane ● Elephant, Trilj 	
Sinj	<ul style="list-style-type: none"> ● Konoba Potkova, Sinj ● Konoba Ispod Ure, Sinj ● Restoran Dubrovnik, Sinj ● Restoran Zorica, Sinj ● Restoran hotela Alkar, Sinj ● Pizzeria Kvartiri, Sinj ● Pizzeria Malo Misto, Sinj ● Pizzeria Fantasia, Sinj ● Pizzeria i slastičarnica Pinjur, Sinj ● Restoran pizzeria Vila Rustika, Radošić ● Restoran Kod Luke, Radošić ● Street food Core, Sinj ● Konoba Pojta, Sinj ● Konoba Pojta-Sinj ● Konoba Rera - Sinj ● Restoran Alkarski dvori - Sinj ● Konoba Malin - Bajagić ● Pizzeria Rudy-Han - Obrovac Sinjski ● Pizzeria AleHANDro - Obrovac Sinjski ● Restoran Gloria – Brnaze ● Pizzeria Kod Jere 	<ul style="list-style-type: none"> ● Obiteljsko izletište Mustang, Glavice
Otok	<ul style="list-style-type: none"> ● Kod Frane, Udovičići ● Zagora, Otok ● Fast food "Focus", Otok ● Fast food Panda, Otok ● Restoran Naše Misto, Gala 	
Dicmo	<ul style="list-style-type: none"> ● Sunshine Adria, Dicmo ● Konoba Niko Dicmo ● Restoran: Caffe Kamen, Dicmo 	
Dugopolje	<ul style="list-style-type: none"> ● Restoran Feniks ● Restoran Dolis ● XXXL (Lesnina) ● Konoba Uskok 	<ul style="list-style-type: none"> ● OPG Dodoja - seosko domaćinstvo "Zmajevi" ● OPG Plazibat - seosko domaćinstvo/izletište
Hrvace	<ul style="list-style-type: none"> ● Restoran Vreba ● Restoran Jankovic ● Stari most ● Restoran pizzeria Hrv, Hrvace 	<ul style="list-style-type: none"> ● Seosko domaćinstvo Podastrana ● Seosko gospodarstvo Panj
Klis	<ul style="list-style-type: none"> ● Restoran Perlica 	

- Restoran Hajduk
- Caffè - pizzeria Kambia
- Tavern Klis

Izvor: podaci sa web stranica TZA, Tripadvisora i Googlea, obrada Ekonomski fakultet Split

4.2. Aspekti turističke potražnje²⁰

U Splitsko-dalmatinskoj županiji 2022. godine ostvareno je ukupno 17,3 milijuna noćenja i oko 3,2 milijuna dolazaka. Područje Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa ostvaruje iznimno male udjele u noćenjima Splitsko-dalmatinske zagore, što pokazuje koncentraciju dosadašnjeg turističkog razvoja na obalni pojas županije. Naime, ti se udjeli u zadnjih pet godina kreću ispod 1% u noćenjima.

Tablica 4.2.1. Udio noćenja i dolazaka područja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa u Splitsko-dalmatinskoj županiji, 2018.-2022.

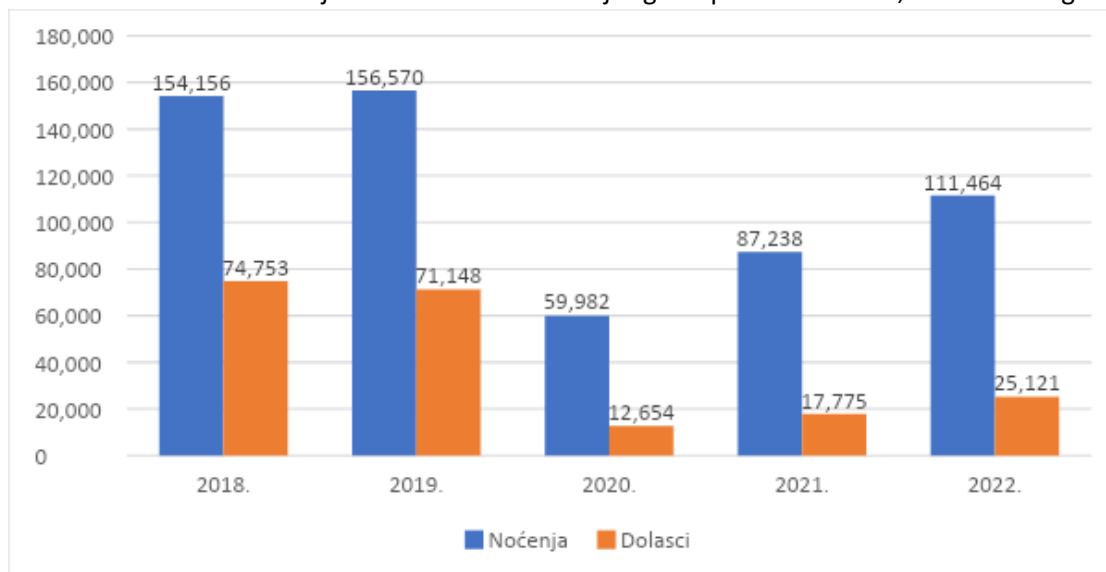
	SDŽ noćenja	Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe	Udio u %	SDŽ dolasci	Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe	Udio u %
2018.	17.713.349	154.156	0,87	3.487.244	74.753	2,14
2019.	18.137.403	156.570	0,88	3.676.447	71.148	2,03
2020.	8.072.822	59.982	0,34	1.238.276	12.654	6,04
2021.	13.632.914	87.238	0,49	2.328.432	17.775	3,21
2022.	17.321.004	111.464	0,63	3.224.777	25.121	2,32

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Dalmatinsku zagoru – splitsko zaleđe 2022. godine posjetilo je ukupno 25.121 turista koji su ostvarili 111.464 noćenja. Gledajući prethodno petogodišnje razdoblje, od 2018. do 2022. godine, vidljivo je da je najveći broj noćenja ostvaren 2019. godine, kada je realizirano ukupno 156.570 noćenja. Nakon toga, uslijed krize uzrokovane pandemijom COVID-19 došlo je, kao i u cijelom svijetu, do velikog pada u turističkom prometu, da bi se 2021. godine i 2022. godine turistički brojevi oporavljali i bilježili rast. Konkretno, 2022. godina u broju noćenja bila je uspješnija za 27,8% u odnosu na prethodnu 2021. godinu.

²⁰ NAPOMENA: poglavlje koje opisuje aspekte turističke potražnje biti će nadopunjeno obilježjima turističke potražnje koji se obrađuju u istraživanju „Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS HRVATSKA 2022“. Rezultati trenutno još nisu dostupni za ovaj izvještaj, ali će biti dostupni za finalnu studiju.

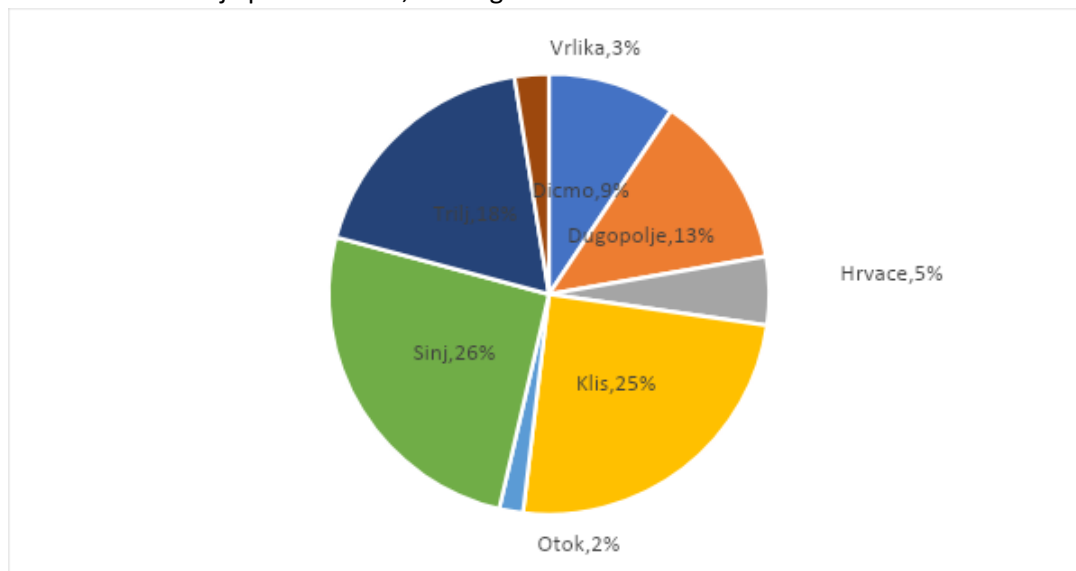
Slika 4.2.1. Dolasci i noćenja turista u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu, 2018.-2022. godina

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Ipak, kad je riječ o turističkim dolascima, zanimljivo je primijetiti kako je u vrijeme zdravstvene krize 2020. godine ostvaren nešto veći udio turističkih dolazaka. Turistički dolasci kreću se također u okvirima malih udjela od oko 2 do 3%.

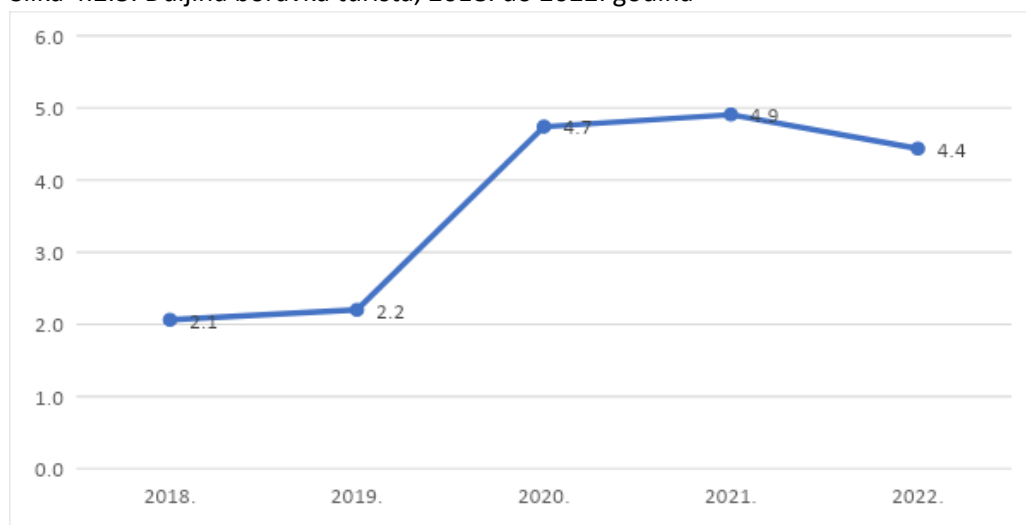
Slika 4.2.2. Noćenja po JLS-ovima, 2022. godina

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Gledajući po jedinicama lokalne samouprave, najveći udio noćenja u 2022. godini ostvaren je u Sinju (26%), te u Klisu (25%). U ove dvije jedinice lokalne samouprave ostvaruje se polovica noćenja Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa, slijedi Trilj s 18%, potom Dugopolje (13%). U ostalim JLS-ovima, tj. Dicmu, Hrvacu i Vrlici zajedno ostvareno je 16% noćenja gledajući ukupan prostor.

Slika 4.2.3. Duljina boravka turista, 2018. do 2022. godina

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Gledajući duljinu boravka, zanimljivo je da se ona 2018. i 2019. kretala na razini tek nešto više od 2 dana, da bi u proteklom trogodišnjem razdoblju, od 2020. do 2022. turisti na prostoru Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa boravili više od 4 dana.

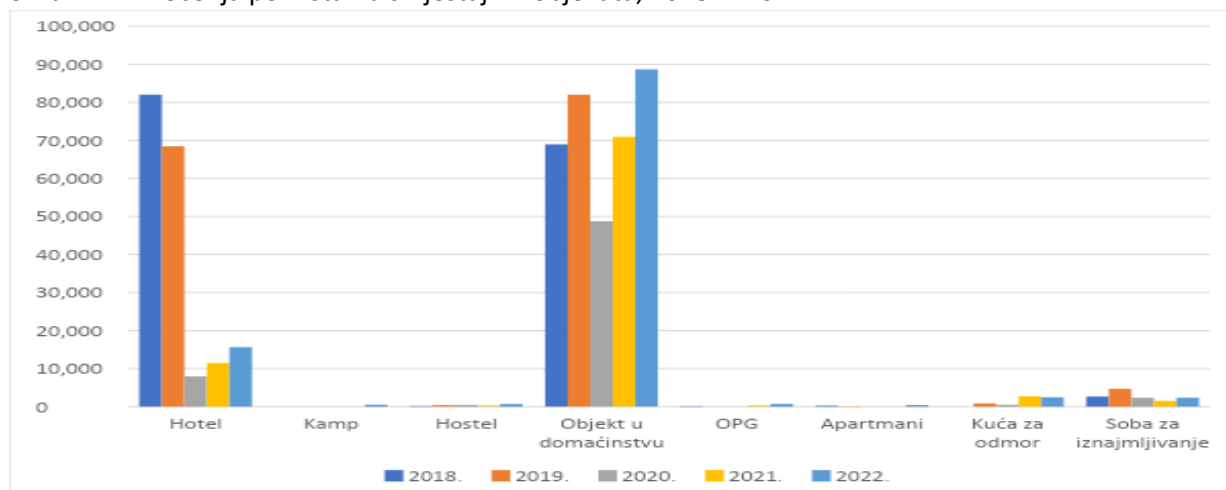
Tablica 4.2.2. Duljina boravka turista po JLS-ovima, 2022. godina

Godina	Dicmo	Dugopolje	Hrvace	Klis	Otok	Sinj	Trilj	Vrlika	Ukupno
2018.	6,2	1,9	1,8	1,5	3,5	2,0	3,6	2,9	2,2
2019.	5,3	1,5	2,0	2,4	4,6	1,9	3,7	2,5	2,1
2020.	10,9	2,1	4,4	2,8	1,0	2,0	4,1	2,6	2,6
2021.	4,1	2,7	2,8	1,9	5,0	1,9	3,3	4,8	2,2
2022.	7,9	2,6	3,3	1,8	3,7	1,9	2,5	2,4	2,0

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Gledajući po jedinicama lokalne samouprave generalno su dulje boravi u Dicmu, a najkraće u Sinju i Klisu. U Dicmu je 2022. godine ostvarena prosječna duljina boravka 7,9 dana.

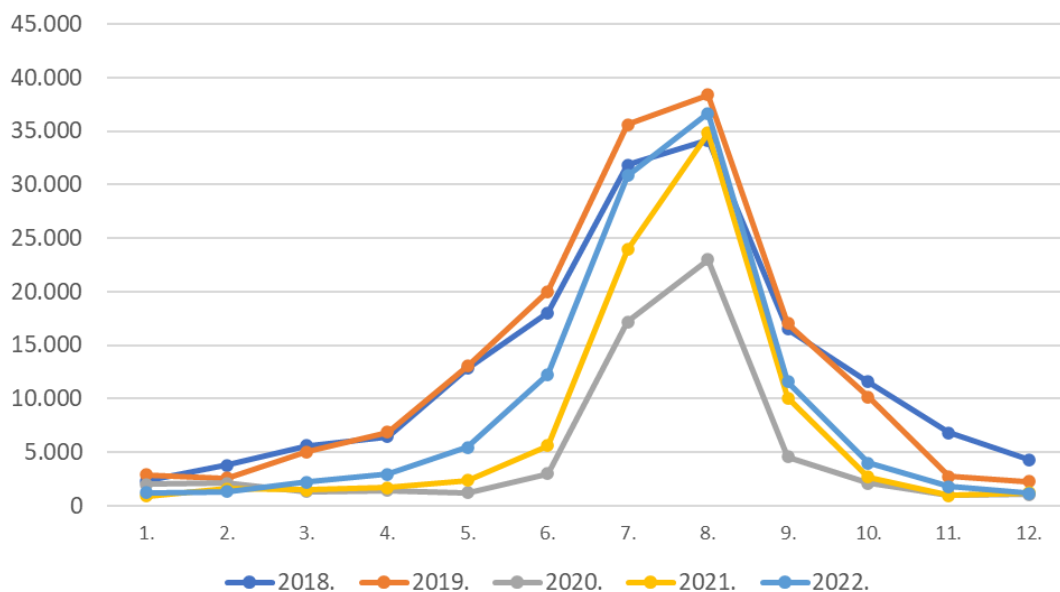
Slika 4.2.4. Noćenja po vrstama smještajnih objekata, 2018. – 2022.

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Podaci o noćenjima po vrstama smještajnih objekata pokazuju kako se najveći udio ostvaruje objektima u domaćinstvu (79,6% u 2022. godini), dok su ostale vrste objekata u posljednje tri godine gotovo neznatno zastupljene u strukturi noćenja. Noćenja u objektima u domaćinstvu u posljednje tri godine pokazuju rast, kao i u hotelima. Ipak, valja naglasiti kako je 2020. godine došlo do značajnog pada u hotelskim noćenjima zbog zatvaranja najvećeg objekta u tom prostoru. Kamp je u 2022. godini, zastupljen s tek 1,3%, smještaj u OPG-u s neznatnih 0,3%, apartmani s 0,6%, kuća za odmor s 1,6% i sobe za iznajmljivanje 3,7%.

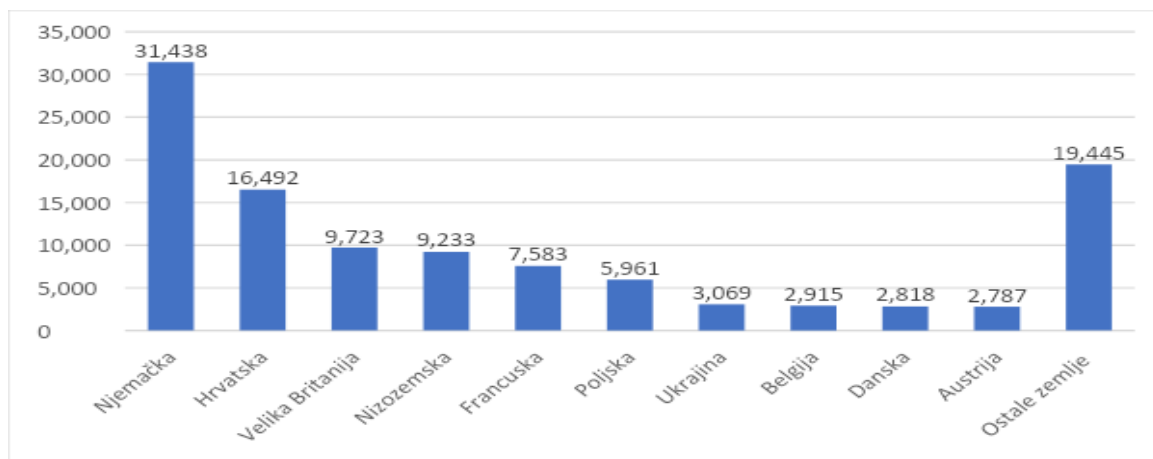
Slika 4.2.5. Sezonalnost turističkog prometa, noćenja 2018. – 2022. godina

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Promatrajući turistička kretanja po mjesecima vidljiva je izražena sezonalnost turističkog prometa. Naime, u 2022. godini u razdoblju od lipnja do rujna ostvareno je 82% od ukupnog broja turističkih noćenja, a u srpnju i kolovozu 60,6%. Ovi podaci karakteristični su i za cijelu Splitsko-dalmatinsku županiju u kojoj se u četiri ljetna mjeseca također ostvaruje više od 80% turističkih noćenja na razini godini, ali i za cijelo hrvatsko priobalje.

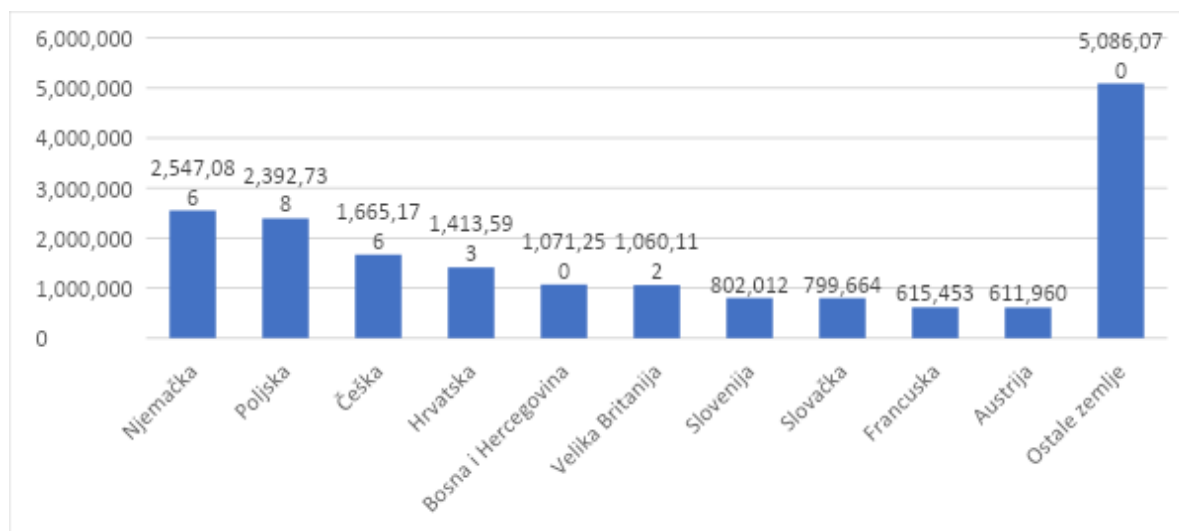
Slika 4.2.6. Noćenja turista po zemljama porijekla u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu u 2022. godini

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Strani gosti s dijelom od 85% u ukupnoj broju noćenja dominantni su dio potražnje dok su domaći gosti zastupljeni sa svega 15%. Nijemci s oko 31,4 tisuće noćenja čine skoro trećinu inozemne potražnje u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu (33,1%). Slijede ih Britanci s 10,2% u ukupne inozemne potražnje, potom Nizozemci (9,7%), Francuzi (8%), Poljaci (6,3%) dok su svi ostali zastupljeni s manje od 5%.

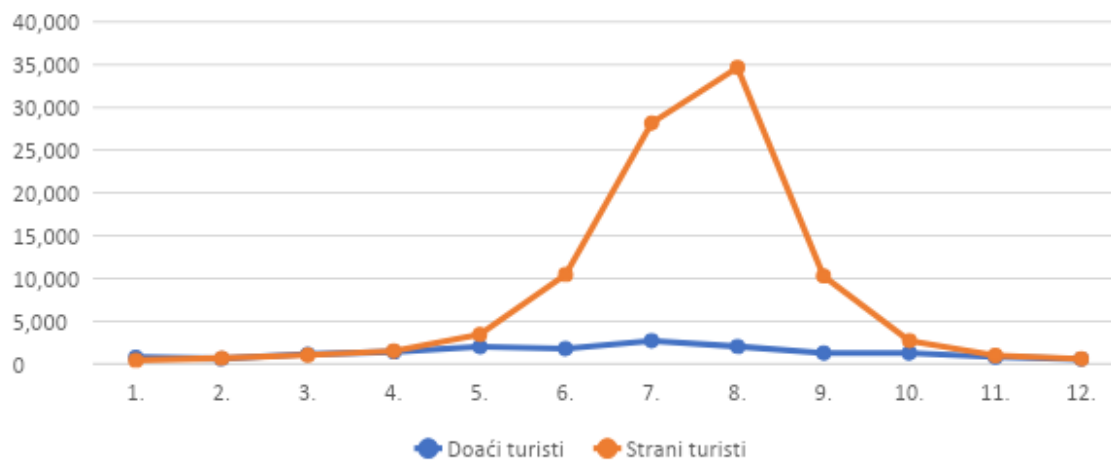
Slika 4.2.7. Noćenja turista po zemljama porijekla u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2022. g.

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

U Splitsko-dalmatinskoj županiji također su najbrojniji gosti Nijemci. Međutim, domaći gosti su u Županiji tek na četvrtom mjestu, za razliku od Splitsko-dalmatinskog zaleđa gdje su na drugom. U Splitskom-dalmatinskom zaleđu, iako je riječ o 'malim' brojevima, među vodećim gostima po zemljama porijekla su i gosti iz Nizozemske, Ukrajine, Belgije i Danske, koji u Splitsko-dalmatinskoj županiji nisu među najbrojnijim gostima po zemlji porijekla. To također ukazuje na drugačiju strukturu gostiju, odnosno, motive dolaska s obzirom na prirodu turističkih proizvoda.

Slika 4.2.8. Noćenja po mjesecima u 2022. godini, odnos domaćih i stranih turista

Izvor: baza eVisitor, obrada Institut za turizam

Sezonalnost je snažno izražena kod stranih gostiju, koji su u ljetnim mjesecima 2022. godine, od lipnja do rujna ostvarili čak 80,7% od ukupnog broja noćenja. Kod domaćih gostiju, koji su činili tek manji dio potražnje (14,8% od ukupnog broja noćenja), sezonalnost je znatno manje izražena tj. njihov je dolazak gotovo ravnomjerno raspoređen od travnja do rujna, što je vjerojatno posljedica većeg udjela poslovnih gostiju.

4.3. Mapiranje dionika

U svrhu izrade Strategije razvoja turizma Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa, primijenjena je metodologija detaljno opisana u "*Practical guide for stakeholder mapping*"²¹. Prema navedenom pristupu proces mapiranja dionika sastoji se od tri ključna koraka: *Identificiranje, Analiza i Angažman*. Za potrebe ove strategije, kroz analizu stanja naglasak će se staviti na prve dvije faze, dok će se pristup Angažmanu razraditi u narednoj fazi temeljem zaključaka analize.

1. Faza - Identificiranje dionika – u ovoj prvoj fazi, ključno je identificirati sve relevantne dionike koji bi mogli biti uključeni ili utjecati na proces izrade i provedbu strategije razvoja turizma. U svrhu postizanja ovog cilja, primijenjeni su dva alata: (a) *Lista predefiniраниh pitanja*: Ova lista pitanja poslužila je kao vodič za razmatranje potencijalnih dionika i uključivala je sljedeća pitanja:

- Na koga će izrada Strategije imati utjecaja?
- Tko ima sposobnost utjecati na proces izrade i provedbu Strategije?
- Tko su potencijalni podržavatelji Strategije, a tko bi mogao biti protivnik ili nezainteresiran?
- Koja partnerstva se mogu izgraditi oko uključenih pitanja?
- Čije glasove ili interese u procesu izrade dokumenta možda nećemo čuti, a trebali bi?
- Tko će biti odgovoran za upravljanje rezultatima projekta (krajnji korisnici)?
- Tko će sudjelovati u implementaciji Strategije?
- Tko može olakšati ili ometati rezultate svojim sudjelovanjem ili nedostatkom sudjelovanja?

(b) *Tablica za identificiranje grupa dionika*: konkretni dionici su identificirani i razvrstani u jednu od sljedećih kategorija: dionici iz javnog sektora, oni koji su uključeni u relevantne nacionalne/regionalne strategije; nevladine organizacije (NGO); poduzetnici (u turizmu); profesionalna (sektorska) udruženja; turističke organizacije; obrazovne institucije; udruženja građana; mediji; lokalna zajednica; sportske organizacije; nevladine organizacije; ustanove u kulturi.

2. Faza – Analiza odnosa između dionika - u ovoj fazi primijenjena je tehnika *matrice povezanosti dionika* kako bi se dublje razumjeli odnosi između različitih dionika. Ova matrica omogućila je sistematizaciju odnosa između dionika i kategorizaciju ih u tri glavne kategorije:

- *Suradnja (dvostrana povezanost)*: U ovoj kategoriji identificirani su dionici koji ostvaruju međusobnu suradnju i interakciju.
- *Podrška/opskrba/izvještavanje/obavješćivanje (jednostrana povezanost)*: Ovdje su analizirani dionici koji pružaju podršku ili informacije drugima, bez nužno reciprociteta.

²¹ Rusen, M., Barbas, A., Magureanu, N., Draghia, M. (eds). 2021. Practical guide for stakeholders mapping. ISTER project. Interreg Danube Transnational Programme. <https://www.interreg-danube.eu/approved-projects/ister>

- *Informacije nisu dostupne:* Za određene dionike, možda nisu dostupne informacije o njihovim odnosima ili nije bilo moguće kategorizirati ih.

Unutar matrice, identificirane su i posebno važne veze koje imaju ključnu ulogu u provedbi strategije. Matrica je izrađena za svaku od uključenih jedinica lokalne samouprave, pri čemu je u ovom dokumentu zbog preglednosti prikazana zbirna matrica koja uključuje presjek rezultata.

Na temelju ovih alata, stvorena je preliminarna lista relevantnih dionika relevantnih za razvoj turizma na području Splitskog zaobalja i analizirani su njihovi međusobni odnosi. U narednim fazama izrade strategije, fokus će biti preusmjeren na integraciju dobivenih podataka u konkretne strateške ciljeve i sa ciljem jačanja angažmana dionika, uzimajući u obzir zaključke iz ove analize. Također, važno je napomenuti da je za proces analize dionika korištena tehnika ekspertnog mišljenja, s uključivanjem direktora turističkih zajednica, osiguravajući duboki uvid i stručnost potrebnu za izradu kvalitetnog mapiranja.

Rezultati analize

(a) Identificiranje dionika

Mapiranje dionika za razvoj turizma na području Splitskog zaobalja otkriva raznolikost ključnih aktera iz različitih sektora, čija uloga je ključna za planiranje i provedbu strategije razvoja turizma. Ovo područje obuhvaća široki spektar općina i gradova, uključujući Dugopolje, Klis, Sinj, Trilj, Vrliku, Dirmo, Hrvace i Otok. Tu su i brojne organizacije iz javnog sektora, udruženja građana, poduzetnici u turizmu, profesionalne udruge, turističke organizacije, obrazovne institucije, mediji, kulturne i sportske organizacije (Tablica 4.3.1). Svi ovi akteri zajedno čine bogat ekosustav koji bi trebao poslužiti kao osnova za razvoj raznolikih turističkih proizvoda i iskustava.

Međutim, unatoč raznolikosti dionika, postoje i neka potencijalna ograničenja. Na primjer, nedostatak značajnijeg broja poduzetnika iz sektora turizma među ključnim dionicima može otežati razvoj kvalitetnih, autentičnih i cjelogodišnjih turističkih proizvoda. Također, iako postoji mnogo udruženja građana koja doprinose kulturnoj i sportskoj ponudi, vidljiva je ograničenost uključenosti lokalne zajednice izvan okvira tih udruga, što može dovesti do nedostatka šireg društvenog uključivanja u proces donošenja odluka o razvoju turizma. Dodatno, obrazovni sektor, iako prisutan s nekoliko obrazovnih institucija, možda nije dovoljno aktivno uključen u stvaranje specifičnih programa i inicijativa usmjerenih na turistički sektor. Ovdje bi trebalo razmotriti veći utjecaj ključnih javnih obrazovnih institucija u regiji, poput Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, kako bi se osiguralo obrazovanje kadrova usmjerenih na turizam. Osim toga, postojeći hotelski sektor suočava se s izazovima, poput stečaja hotela Katarina, što može utjecati na dostupnost smještaja za turiste, ali i na dinamiku implementacije određenih ciljeva zbog limitiranosti smještajnih kapaciteta. Također, lokalni mediji, iako važni za komunikaciju turističkih informacija, suočavaju se s ograničenim resursima i kapacitetima za aktivnu ulogu u procesu marketinške komunikacije s ključnim tržištima.

Sve navedene ograničenosti ističu potrebu za jačim angažmanom određenih skupina dionika, kao što su poduzetnici u turizmu i predstavnici lokalnih zajednica, s ciljem osiguravanja više razine inkluzivnosti i optimiziranja razvoja turizma na Splitskom zaobalju. Ključno je kontinuirano raditi na proširenju mreže dionika i poboljšati suradnju među njima kako bi se ostvarili ciljevi održivog i prosperitetnog turizma na ovom području.

Tablica 4.3.1. Struktura ključnih dionika na području obuhvata Strategije

	Općina Dugopolje	Općina Klis	Općine: Dicmo, Hrvace, Otok	Grad Sinj	Grad Trilj	Grad Vrlika
Kategorija dionika	Konkretn(i) dionik(ci) u destinaciji					
<i>Dionici iz javnog sektora</i>	Općina Dugopolje Razvojna agencija Općine Dugopolje - ODRAZ	Općina Klis Poduzetnički inkubator Općine Klis	Općina Dicmo Općina Hrvace Općina Otok	Grad Sinj Upravni odjel za gospodarski razvoj, fondove Europske unije i javnu nabavu Kamičak d.o.o.	Grad Trilj	Grad Vrlika Razvojna agencija Grada Vrlike (VRLA)
<i>Udruženja građana</i>	Udruga DAR (Dugopolje Aktivno Radi)	Kliški Uskoci Moto udruga Slobodni jahači Art Clissa	Viteško alkarsko društvo Udruga turističkih vodiče grada Sinja "Osinium" Klapa Cetinjanke i klapa Cetinjani – Hrvace HKUD Peruća-Hrvace Kazališna skupina Odande donde - Hrvace KUD Krenica – Gala Galjske mačkare - Gala-Otok KUD Dicmo-Dicmo, URIG -Otok	Viteško alkarsko društvo Udruga turističkih vodiče grada Sinja "Osinium" Udruga Gljevstok KUD Vrilo KUD Sinj Udruga SRMA Bukva – Karakašica Udruga Sinjski krnjavali Udruga BIOM, Udruge: Matica hrvatska - ogranak Sinj Sinjski ferali Klapa Sinj Klapa Prijatelji - Brnaze Mandolinski sastav Osinium Gradska glazba Sinj Sinjske mažoretkinje KUD Cetina Udruga za očuvanje baštine cetinskoga kraja Didi s Kamešnice Bajagičke mačkare Mješoviti zbor grada Sinja PKD Gaj Liberije Sinjski kulturni urbani pokret Udruga za promociju suvremene umjetnosti Vučkovića dječja alka Sinjsko pučko kazalište Naše Brnaze	Triljske mažoretkinje Udruga Košuta Konjički klub sv.Mihovil KUD Župa Grab Likovna udruga Tilurium Limena glazba sv.Mihovil MK Noćni jahači Planinarsko društvo Jelinak Udruga Prijatelji obitelji Športska udruga Gaz Udruga Čačvina Udruga Gaius Laberius Udruga Pokrenimo Tijaricu Zajednica sporta grada Trilja Dramska udruga Most Kulturno društvo Trilj Pčelarska udruga Trilj Udruga Triljsko srce Udruga HVIDRA	KUU Milan Begović HPD Zolj ŠRU Šaran LU Svilaja Vrlika Udruga Čuvara Kristova Groba Pčelarsko društvo Dinara

<i>Poduzetnici turizmu)</i>	(u Hotel Katarina (tvrtka upravitelj trenutno u stečaju)	Restoran Perlica Restoran Hajduk Vlasnici smještaja u domaćinstvu		Hotel Alkar Sobe Corona Hotel Jelena (u izgradnji) Vlasnici OPG-ova i tvrtki za smještaja u domaćinstvu Restorani, pizzerie, izletišta i konobe s područja	Hotel sv.Mihovil	Smještaj u obiteljskom domaćinstvu OPG Turistička agencija Dalmatia untouched (sa sjedištem u Splitu)
<i>Profesionalna (sektorska) udruženja</i>	LAG Zagora		LAG Cetinska krajina	LAG Cetinska krajina	LAG Cetinska krajina	LAG Cetinska krajina
<i>Turističke organizacije</i>	Turistička zajednica općine Dugopolje Centar za posjetitelje "Skrivena Dalmacija"	Interpretacijski centar Klis	Turistička zajednica grada Sinja Turistička zajednica Splitsko dalmatinske županije	Turistička zajednica grada Sinja	Turistička zajednica grada Trilja	TZG Vrlika
<i>Obrazovne institucije</i>	Split International School - međunarodna škola na engleskom jeziku		Srednja strukovna škola bana Josipa Jelačića Sinj Gimnazija Dinka Šimunovića u Sinju Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Sinju Tehničko industrijska škola Ruđera Boškovića u Sinju	Srednja strukovna škola bana Josipa Jelačića Sinj Gimnazija Dinka Šimunovića u Sinju Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Sinju Tehničko industrijska škola Ruđera Boškovića u Sinju Glazbena škola Jakova Gotovca - Sinj		
<i>Mediji</i>			Lokalni portali: Ferata, Sinjska rera, Sinj news, loklani radio – Hit radio	Lokalni portali: Ferata, Sinjska rera, Sinj news, loklani radio – Hit radio		
<i>Ustanove u području kulture</i>	KUD Pleter Dugopolje		Muzej Cetinske krajine - Sinj Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske	Muzej Cetinske krajine – Sinj Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske Muzej Sinjske alke Gradska galerija Sikirica Kulturno umjetničko središte Sinj	Muzej triljskog kraja	
<i>Sportske organizacije</i>	Nogometni klub Dugopolje	Nogometni klub Uskok	Biciklistički klub Kamešnica PD Kamešnica Bočarski klub Otok Lovačka udruga Jarebica Nogometni klub Hrvace PD Sv.Jakov - Bitelić Bočarski klub Potravlje Bočarski klub Bitelić Braniteljska zadruha Patriot Klub slobodnog letenja Pegaz Bočarski klub Sinjal-Satrić Lovačka udruga Hrvace Lovačka udruga Dicmo	Klub navijača Sinjski maligani Klub navijača Torcida - Sinj Lovačko društvo Šahovski klub PD Svilaja PD Vukovi PD NOPD Kočari Cetina adventure klub Košarkaški klub Alkar Nogometni klub Junak Ragbi klub Sinj Ženski odbojkaški klub Sinj Rukometni klub Kamičak Sinj	Zajednica sporta grada Trilja Kickboxing klub Tilurium Trilj Lovačko društvo Jarebica Lovačko društvo Tovarnica-Tijarica Športsko ribolovno društvo Trilj	Nogometni klub Vrlika Veslački klub Garjak

Aero klub Sinj
Atletski klub Sinj
Boćarski klub Pržina
Boćarski klub Sinj
Kuglački klub Sinj
Borilački klub Tang soo do
Gimnastičarski klub Sinj
Nogometni klub Glavice
Nogometni klub Tekstilac
Nogometni klub Brnaze
Športski klub uzgajivača golubova -
Sinj
Sportsko društvo Tempo
Športsko ribolovno društvo Cetina
Ženski nogometni klub Cetina
Tenis klub Sinj
Ženski rukometni klub Sinj
Ženski nogometni klub Glavice
Sportska zajednica Sinj
Biciklistički klub Vlaji
Kinološko društvo Sinj

Obrazovne institucije									
NGO									
Mediji									
Lokalna zajednica									

Legenda sistematizacije dionika: (spektar plavo: tamnije – intenzivnija suradnja; spektar crveno - informacije nisu dostupne)

4.4. Ključni tržišni trendovi i silnice koje utječu na održivi razvoj

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) objavila je da je u svijetu 2022. godini ostvareno 963 milijuna turističkih dolazaka što predstavlja rast od 11,2% u odnosu na prethodnu, 2021. godinu, ali još uvijek trećinu (34,3%) manje od rekordne 2019. godine. U Europi je 2022. godine, koja se uz Srednji Istok oporavljala brže od drugih svjetskih regija, realizirano ukupno 594,5 milijuna turističkih dolazaka. U odnosu na 2019. godinu (743,9% turističkih dolazaka) ti su brojevi bili manje za 19,9%. Unutar Europe, najbrži oporavak zabilježen je u Južnom Mediteranu u kojem je 2022. godine ostvareno 266,7 milijuna turističkih dolazaka, 12,3% manje u odnosu na rekordnu 2019. godinu, što jasno ukazuje usmjerenost bržeg povratka turista na ovaj prostor.

Kad je riječ o prihodima od turizma, Europa je ostvarila najbolje rezultate u 2022. godini, dok se Afrika (75%), Bliski istok (70%) i Amerika (68%) sporije oporavljaju. U Hrvatskoj je 2022. godine ostvareno 18,6 milijuna turističkih dolazaka i zabilježeno je 104,8 milijuna noćenja. Ovi rezultati pokazuju rast u broju dolazaka od 27% u odnosu na prethodnu, 2021. godinu, a u noćenjima 25%. Osim toga, u usporedbi s pred-pandemijskom, 2019. godinom, dolazaka je bilo manje za 8,9% i noćenja za 3,5%, što pokazuje bolje rezultate od svjetskog i europskog prosjeka. Razloge za to zasigurno, među ostalim faktorima, treba tražiti i na veliku usmjerenost turista s velikih emitivnih tržišta na bliže i sigurne destinacije.

Turističko tržište je pod velikim utjecajem društvenih, tehnoloških, gospodarskih, klimatskih, političkih i svih drugih promjena koji oblikuju suvremeno društvo. Zbog toga se navike i odnos prema putovanjima neprekidno mijenja. Te je promjene važno kontinuirano pratiti kako bi se na strani oblikovanja turističke ponude što bolje odgovorilo na njih. Sve ukazuje i da će budućnosti biti dinamična i da će i dalje donosi često nepredvidiva kretanja kojima će se trebati brzo prilagođavati.

Ono na što danas ukazuju trendovi, a važno je za promišljanje razvoja turizma u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu, je sljedeće:

- *Rast svijesti o potrebi održivog razvoja:* kupci su danas bolje obrazovani i informirani iz različitih izvora pa raste i razumijevanje o potrebi održivog ponašanja i čuvanja naslijeđenih resursa. Isto tako, sve bolje razumiju i svoju ulogu, odnosno, ulogu svakog pojedinca u tome. Tema o odgovornom ponašanju i brizi o svemu što nas okružuje te potrebi očuvanja kulturnih, prirodnih, opipljivih i neopipljivih vrijednosti svakodnevno je prisutna. Zbog svega toga suvremeni turisti danas pokazuju sve više brige o tome u destinacijama koje posjećuju, a istovremeno prepoznaju vrednuju i u destinaciji aspekte brige o održivosti.
- *Rast svijesti o čuvanju zdravlja i zdravom načinu života:* današnje društvo obilježava prepoznavanje uloge prevencije u očuvanju zdravlja i posvećenost brizi o zdravlju. Zbog toga je i sve izraženija svijest o važnosti rekreacije i odmora u zdravom, prirodnom i nezagađenom

okruženju, konzumiranju prirodnih i sezonskih namirnica iz lokalnog okruženja te generalno boravak u destinacijama koje nisu zagađene, s ugodnom klimom i očuvanim prirodnim resursima. Drugi važan aspekt za očuvanje zdravlja je izražena potreba za uspostavom životne ravnoteže, u situacijama pojačanog stresa, užurbanog života i brojnih kriza.

- *Sve veće iskustvo i informiranost gostiju*: današnji su turisti sve iskusniji, više putuju i time skupljaju više iskustva te jasno prepoznaju izvorne vrijednosti, razlikuju iskrenu gostoljubivost i brigu za gosta od unificiranosti. Zahtijevaju kvalitetu u svim segmentima ponude i bitna im je vrijednost za novac. Informacije su lako dostupne i ciljane te omogućuju da svaki gosti prikupiti sve podatke koji su mu važni na svim razinama detalja i interesa. Isto tako, vrlo lako i jednostavno može usporediti destinacije, atrakcije, smještajne objekte, cijene i sve drugo što čini turistički doživljaj i to u vrlo kratkom vremenu. Nove tehnologije omogućile su preporuke i ocjenjivanja kvalitete dostupnima svima i one postaju koje važan faktor odlučivanja.

Osim spomenutog, mogu se izdvojiti još i sljedeći trendovi²² koji će utjecati na oblikovanje tržišta na svjetskoj sceni do 2040. godine:

- *'Digitalni život'*: tehnološki razvoj koji svakodnevno unosi neke nove navike u brojne aspekte ljudskih života i dalje će nastaviti ubrzavati. Dnevna rutina zahvaljujući tehnologiji se mijenja – način kupnje, druženja, poslovanja, obrazovanja, putovanja, boravka u destinaciji – od obilaska atrakcija, interpretacije, rezervacija i svega drugog. Istraživanja pokazuju da će do 2040. godine 98% svjetske populacije imati pametne telefone, a 87% će koristiti Internet što će još više mijenjati društvo i načine života na globalnoj sceni.

Holistički pristup i 'više od doživljaja': različiti potrošači iz različitih zemalja dolaze sa svojim različitim potrebama, sustavima vrijednosti, preferencijama i željama. Globalizacija je dovela do toga da je o svemu tome potrebno voditi računa i pronaći načine kako sve te potrebe zadovoljiti na najbolji način i kako prezentirati svoju jedinstvenosti i originalnost u odnosu na te preferencije i očekivanja. Posebni izazov predstavlja povezivanje gostiju s domaćinima i lokalnom zajednicom da se omogući osjećaj specifičnog stila i načina života kod gosta, a istovremeno, lokalna zajednica motivira da očuva te običaje i time ostane autentična u njihovoj prezentaciji.

Traganje za 'vrijednostima': globalne ekonomske, političke i zdravstvene krize koja kreiraju osjećaj neizvjesnosti i nesigurnosti potiču potrošače na oprezno trošenje i štednju. Razvija je kritički stav prema odnosu kvalitete i cijene pa se traže proizvodi i usluge kod kojih je taj omjer prihvatljiv. Cijena treba odgovarati kvaliteti, ali su kupci za jedinstvene i atraktivnije turističke proizvode spremni platiti više. Važna su iskustva koja su nova i drugačija, različita od svakodnevice s kojim su turisti okruženi u mjestima u kojima žive. Promotivne aktivnosti se stoga isto trebaju fokusirati na isticanje posebitosti.

- *Rast svijesti o vrijednosti vremena*: uloženo i potrošeno vrijeme postaje jednako važno, ako ne i važnije od uloženog novca. Suvremeni su gosti svjesni prolaznosti vremena te traže brza, lagana i jednostavna rješenja kojima se vrijeme može uštedjeti. Zato su važni programi lojalnosti, ciljani marketing i personalizirane usluge koje im u tome mogu pomoći. Izražen je trend korištenje dva duža odmora i nekoliko kraćih umjesto jednog dugog. U porastu su tzv. „city escapes“ programi ili vikendi u prirodi, što posebno mogu iskoristi destinacije blizu velikih urbanih gradskih središta.

²² Euromonitor International (2023). Transform Your Innovation Strategy with Megatrends

- *Održivost*: suvremeni kupci sve bolje razumiju njihov pozitivni ili negativni doprinos planeti, mjestu kojem žive ili destinacijama koje posjećuju. Pažnja se pridaje etici i moralnim vrijednostima, smanjuje se bacanje hrane, korištenje plastike, recikliranje i čuvanje stvari. Važno je odgovorno se ponašati i pokušavati smanjiti utjecaj na okoliš. Sve te aspekte važno je ugraditi u turističku ponudu i prenositi gostima.
- *Prevenција zdravlja*: holistički pristup zdravlju podrazumijeva fizičko, mentalno, duhovno i emocionalno blagostanje pa se traže destinacije koje nude okruženje i mogućnosti koje mogu potaknuti generalni osjećaj blagostanja.

4.5. Analiza konkurentskog okruženja

Analiza konkurentskog okruženja obuhvaća pregled destinacija u okruženju, Zadarsko zaleđe i zaleđe Šibensko-kninske županije te analizu njihove turističke ponude. Kao dobar primjer prakse opisana su obilježja outdoor turizma i gastronomije Istre, s naglaskom na njen središnji dio, gdje su napravljeni značajni iskoraci u razvoju ovih proizvoda.

Zadarsko zaleđe

<p>ZADARSKO ZALEĐE</p>		
	<p>Izvor: http://www.zadar.hr</p>	<p>Izvor: http://www.zadar.hr</p>
<p>Obilježja prostora</p>	<p>Prostor obuhvaća Ravne kotare i prostor Bukovice uključujući i područja gradova Benkovca i Obrovca i općine Jasenice s izlazom na more, ali bez općine Gračac u Lici. Riječ je o raznolikom prostoru, u kojem s izdvajaju Ravni kotari bliži moru kao nizinsko i plodno područje i uglavnom kamenita i slabo naseljena Bukovica dublje u unutrašnjosti u podnožju Velebita. Zaleđe Zadra odlikuje očuvanost prirode i razmjerno mala izgrađenost, posebice u Bukovici, dok Ravni kotari zbog plodnog tla imaju velike poljoprivredne mogućnosti, a time i za ponudu kvalitetne enogastronomске ponude.</p>	
<p>Glavne atrakcije</p>	<p>Kanjon Zrmanje sa slapovima, starim mostovima i stazom za rafting i kajake Kanjon Krupe sa Kudinim mostom i slapom Deveterac Tulove grede i Majstorska cesta na Velebitu Arheološko nalazište Asseria kod Benkovca Utvrda Kličevica kod Benkovca Kaštel Benković u Benkovcu Benkovački sajam s tradicijom dugom 100 godina Utvrda Stari grad iznad Obrovca <i>(Maškovića han i Kula Jankovića su u općinama Pakoštane i Posedarje)</i></p>	
<p>Smještajna ponuda i turistička kretanja</p>	<p>U 2022. godini u Zadarskom zaleđu gostima je bilo na raspolaganju 29.045 kreveta u 4.168 smještajnih jedinica. Glavnina smještajnih jedinica nalazi se u Obrovcu (57,7%) i Benkovcu (36,2%). Manji dio smještajnih jedinica je još u Polači, Stankovcima i Škabrnji. U Zadarskom zaleđu 2022. godini realizirano je 304.586 noćenja i 28.707 noćenja.</p>	
<p>Glavni turistički proizvodi</p>	<p>AKTIVNI ODMOR:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Cikloturizam</i>: brojne biciklističke staze, od kojih se posebno mogu istaknuti biciklistička staza oko Vranskog jezera (50 km), 'Vino i bicikl': biciklistička tura duga 39 kilometara koja uključuje posjet 6 vinarija, biciklistička staza kojom se obilazi Južni Velebit i dr.; 6 biciklističkih staza u Ravnim kotarima - <i>Pješčačenje</i>: veći broj trail staza 	

- *Kayak i rafting* po rijeci Zrmanji
- *Jahanje* u Parku prirode Vransko jezero
- *Foto safari* na Velebitu
- *Planinarski obilazak* Paklenice

KULTURNI TURIZAM:

- *Turizam baštine:* obilasci brojnih samostana, crkvi i tvrđava
- *Arheološki turizam:* nalazišta
- *Manifestacije:* brojne manifestacije, među onim s velikom tradicijom - Benkovački sajam, Dani vitezova vranskih

ENOGASTRONOMSKI TURIZAM:

- Autohtona jela
- Vinari i uljari Ravnih kotara

EKO TURIZAM:

- *Promatranje ptica:* Vransko jezero
- *Fotosafari:* na Velebitu
- *Vožnja brodom:* po rijeci Zrmanji
- *Eko proizvodnja hrane*

Promocija	Promocija se provodi putem internetskih stranica sustava turističkih zajednica, županijske TZ te TZ Ravnih kotara, TZ Jesenice i TZ Obrovac.
Komunikacije poruke	<ul style="list-style-type: none"> - Odmor daleko od gužvi - Autentična iskustva - Punjenje baterija na rustikalani način - Ravni kotari 'sunčana polja'

ŠIBENSKO ZALEĐE

Izvor: <http://www.tz-knin.hr>

Izvor: <http://www.tz-drnis.hr>

Obilježja prostora	Prostor obuhvaća dva grada, Drniš i Knin i osam općina, Biskupija, Civiljane, Ervenik, Kijevo, Kistanje, Prominu, Ružić i Unešić i obiluje prirodnim i antropogenim atrakcijama, među kojima se ističu nacionalni park Krka, vršni dio Dinare, kninska tvrđava i Meštrovićev mauzolej u Otavicama. Okosnicu zaleđa čini rijeka Krka čiji je cijeli tok pod različitim oblicima zaštite uključujući i njen izvor, a najsjeverniji dijelovi uključuju dijelove parkova prirode Dinara i Velebit
Glavne atrakcije	<p>Nacionalni park Krka</p> <p>Jugoistočni dio Parka prirode Velebit s gornjim tokom Zrmanje</p> <p>Sjeverozapadni dio Parka prirode Dinara s najvišim vrhom Hrvatske, najduljom feratom, slapom Krčić i vrelima Cetine</p> <p>Kanjoni Čikole, Krčića i Butižnice</p> <p>Planine Promina i Svilaja</p> <p>Kninska tvrđava</p> <p>Mauzolej obitelji Meštrović u Otavicama</p> <p>Drniška tvrđava</p>

	Franjevački samostan Visovac, Manastir Krka i Burnum u NP Krka Hidroelektrana Jaruge, mlinice i tvrđave u NP Krka Starohrvatska crkvice Sv. Spasa u Cetini
Smještajna ponuda i turistička kretanja	U zaleđu Šibensko-kninske županije gostima je 2022. godini bilo na raspolaganju 1.531 krevet u 254 smještajne jedinice. Ostvareno je 44.515 noćenja i 8.761 dolazaka turista.
Turistički proizvodi	ENOGASTRNOMIJA: poznato meso ispod peke, drniški pršut, vino Babić, mnoštvo restorana KUL.TURNI TURIZAM: mnoštvo kulturnih atrakcija i manifestacija AKTIVNI ODMOR: biciklizam, kanuing, pješačenje, planinarenje, ekstremni sportovi EKOTURIZAM: obilasci atrakcija u zaštićenim područjima
Promocija	Promocija kroz aktivnosti i promocijske materijale Turističke zajednice Šibensko-kninske županije.
Komunikacije poruke	- Netaknute rijeke i priroda - Utvrde kraljeva i plemića

I Zadarsko i Šibensko zaleđe uz brojna svoja jedinstvena obilježja dijele i određene sličnosti sa Splitskim zaleđem. Naime, dosadašnji turistički razvoj bio je izrazito usmjeren na uski obalni pojas u koji su gosti dolazili primarno motivirani 'suncem i morem'. Zbog toga je zaleđe Dalmacije još uvijek razmjerno slabo turistički razvijena, što u svijetlu trendova na suvremenom turističkom tržištu za ove prostore otvara brojne mogućnosti.

Riječ je o prostorima iznimnih prirodnih vrijednosti i ljepota, od pitoreskних krajolika, lijepih vizura, očuvane prirode, ugodnog zelenila do bogatstva voda. Zahvaljujući povijesnim događanjima postoji i niz kulturnih resursa i atrakcija. Analiza Zadarskog i Šibenskog zaleđa pokazuje da je valorizacija u turizmu u ovim prostorima tek u početnih fazama, posebno kad se uspoređi s obalnim pojasom. Proizvodi na koje se stavlja naglasak su široka paleta mogućnosti aktivnog odmora i to upravo zahvaljujući prirodnom i čistom okruženju, eno-gastronomija s naglaskom na autohtona vina i namirnice i tradiciju njihova uzgoja i proizvodnje te kulturni turizam.

PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Gastronomski turizam Istarska županija

Izvor:
www.istra.hr

Pozicioniranje	<ul style="list-style-type: none">○ Okusi Mediterana iznikli iz prirode i maštovitosti
Gastronomska ponuda	<ul style="list-style-type: none">○ Veliki izbor restorana s ponudom tradicionalne domaće kuhinje u autohtonom i mirnom ambijentu○ U nekoliko restoranima kuhaju poznati <i>chefovi</i> koji su primili Gaul&Millau priznanja (poznati svjetski gastronomski vodič, prisutan i u Hrvatskoj)○ Posebno Jela Plave Istre i Jela Zelene Istre○ Promocija istarskog pršuta, mesa istarskog goveda○ Formirane ceste: Ceste Istarskog pršuta, Ceste Istarskog sira○ Posebno naglašena promocija istarskih tartufa i maslinovog ulja○ Muzej maslinovog ulja○ Mnoštvo restorana s domaćom kuhinjom
Manifestacije	<ul style="list-style-type: none">○ Brojna događanja vezana uz lokalne namirnice u svim godišnjim dobima
Promocija	<ul style="list-style-type: none">○ Specijalizirana web stranica www.istra-gourmet.com: na stranici se mogu pregledavati vodiči, pretraživati informacije o maslinovim uljima, pršutu, tartufima i svim karakterističnim istarskim gastronomskim proizvodima. Stranica je dostupna na hrvatskom, engleskom, njemačkom talijanskom i slovenskom.○ Mobilna aplikacija: Istra Gourmet Guide○ Brošura: Istra Gourmet○ Društveni mediji

**Outdoor aktivnosti
Istarska županija**

Izvor:
www.istra-outdoor-activity.com

Pozicioniranje	<ul style="list-style-type: none">○ Istraživanje prirode i autentične pustolovine
Ponuda outdoor aktivnosti	<ul style="list-style-type: none">○ Veliki izbor različitih aktivnosti, a posebno: cikloturizam, pješačenje i planinarenje, penjanje i kayaking○ Cikloturizam: staze je moguće pregledavati po regijama, posebno za Centralnu Istru – po težini i vrsti terena; specijalizirani smještaj za cikloturiste, bike parkovi; mnoštvo događanja○ Planinarenje: staze je moguće pregledavati po regijama, posebno za Centralu Istru, i po težini – lagane, srednje i zahtjevne; specijalizirani smještaj○ Penjanje: pregled penjališta, mogućnost pretraživanja○ Kayaking: detaljne informacije, posebna događanja
Manifestacije	<ul style="list-style-type: none">○ Brojne specijalizacije za pojedine vrste sportova i često vezane uz druge vrste događanja (enogastronomija, kultura)
Promocija	<ul style="list-style-type: none">○ Specijalizirana web stranica www.istra-outdoor.com: pregledna s mogućnošću selektiranja informacija prema specifičnim interesima i potrebama○ Mobilna aplikacija: Istra Gourmet Guide○ Brošure: Istra Outdoor, Vaše savršeno igralište, Istra bike, Istra trails○ Društveni mediji

**Ekoturizam
Međimurje**

Izvor: www.tzm.hr

Pozicioniranje	<ul style="list-style-type: none"> ○ Međimurje - oaza zdravog života u pokretu
Ekoturistička ponuda	<ul style="list-style-type: none"> ○ 11 zaštićenih područja različite kategorije ○ Regionalni park Mura – Drava ○ Centar za posjetitelje Med dvema vodama Križovec ○ Riznica Međimurja – muzej nematerijalne baštine Međimurja ○ Centar dr. Rudolfa Steinera – centar biodinamičke poljoprivrede ○ Mlin na Muri s pripadajućim sadržajima (pješačke staze, promatračnice ptica, etno zbirka i drugo) ○ Međunarodna Biciklistička staza Europska Amazona ○ Muzej nematerijalne baštine "Riznica Međimurja" ○ MUŠKATLIJIN FARMA ○ Farma jelena i muflona - OPG Perhoč ○ Grad labirinta ○ Mađerkin breg - Vidikovac
Temelj diferencijacije	<ul style="list-style-type: none"> ○ Green destinations nagrada (srebrna) ○ EU Eco Label – Terme sv. Martin i Ruralna međimurska kuća za odmor „Lina“
Manifestacije	<ul style="list-style-type: none"> ○ Dani ljuka i ekološke proizvodnje ○ Forestland ○ Lov na labuđe pero ○ Tjedan biodinamike
Promocija	<ul style="list-style-type: none"> ○ Aktivno komuniciranje održivosti na mrežnom mjestu Regionalne turističke zajednice, pri čemu je naglasak na praćenju trendova održivosti (certificiranju), te aktivnom boravku u prirodi ○ Promocija prirodnih vrijednosti u sinergiji s JU Međimurska priroda, primjerice program uključivanja posjetitelja u monitoring prirode (posjetitelji rendžeri) ○ Promotivne aktivnosti na sajmovima i specijaliziranim medijima ○ Društveni mediji

5. SWOT analiza

SWOT analiza je standardni analitički postupak koji se primjenjuje u procesu strateškog planiranja i pruža brz, sažet, jasan i jednostavan opis relativno složenih pojava bez gubitka važnih informacija. U kontekstu ovog projekta, glavni cilj SWOT analize je objektivno sagledavanje i analiza svih relevantnih snaga (prednosti) i slabosti (nedostataka) turističkog razvoja Dalmatinske zagore - splitsko zaleđe, kao i prilika i prijetnji iz okruženja koje mogu značajno utjecati na planirani turistički razvoj tog područja. SWOT analiza također pruža kvalitetnu informacijsku osnovu za kasnije planske aktivnosti, uključujući definiranje vizije turističkog razvoja, strateških razvojnih prioriteta i projekata potrebnih za postizanje te vizije. Identificirane snage mogu poslužiti kao temelj za definiranje novih atributa tržišnog pozicioniranja i elemenata turističkog brendiranja Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa, te za razvoj novih turističkih proizvoda. S druge strane, identificirane slabosti mogu poslužiti kao osnova za definiranje projekata i drugih aktivnosti potrebnih za razvoj i unaprjeđenje turizma na tom području.

SWOT analiza turističkog razvoja Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa izrađena je na temelju sljedećih izvora:

- Neposrednih opažanja članova projektnog tima Ekonomskog fakulteta u Splitu i Instituta za turizam u Zagrebu tijekom obilaska projektnog područja.
- Analize turističke resursne osnove, te kretanja turističke ponude i potražnje.
- Relevantnih statističkih podataka dostupnih iz službenih izvora.
- Analize turističkih trendova.
- Informacija prikupljenih na radionici s dionicima turističkog razvoja, koja je održana u Sinju 30. svibnja 2023. godine.

Tablica 5.1. Snage i slabosti turističkog razvoja na području Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa

Interne snage	Interne slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Povoljan geoprometni položaj pojedinih dijelova destinacije • Bogatstvo izvora pitke vode • Bogatstvo materijalnog i nematerijalnog kulturnog i povijesnog nasljeđa iz različitih povijesnih razdoblja, pod različitim oblicima zaštite (UNESCO, nacionalni registar) • Brojni sakralni objekti i mlinice u različitim stupnjevima očuvanosti/valorizacije • Iznimni prirodni resursi, s raznovrsnim vodenim i geomorfološkim vrstama i oblicima i bogatstvom flore i faune • Ugođaj mira i prirode • Povoljni klimatski uvjeti uz amplitudu temperature (dan/noć) koja ljeti omogućuje ugodno spavanje • PP Dinara s Via Dinaricom, Mosor i Kozjak – planinarske destinacije 	<ul style="list-style-type: none"> • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi • Manjkava lokalna prometna infrastruktura (lokalne ceste, promet u mirovanju) • Neadekvatna komunalna infrastruktura u svim dijelovima destinacije (opskrba vodom, kanalizacijski i sustav otpadnih voda) • Neadekvatno održavanje turističke infrastrukture • Nepostojeći sustav monitoringa avanturističkih i outdoor aktivnosti • Ograničena povezanost javnim prijevozom unutar destinacije te sa Splitom i okolnim destinacijama • Nezadovoljavajući estetski dojam u pojedinim dijelovima destinacije • Neriješen sustav gospodarenja otpadom u pojedinim dijelovima destinacije

• Sportski aerodrom• Blizina popularnih turističkih destinacija (poput Splita, Omiša, Trogira...)• Bogata gastronomska ponuda• Zainteresiranost lokalnih zajednica za angažman u turizmu• Značajan broj tradicijskih, vjerskih i novostvorenih manifestacija• Sinjska Alka (UNESCO nematerijalna baština)• Gostoljubivo lokalno stanovništvo• Visoka sigurnost destinacije• Postojanje planskih razvojnih dokumenata• Postojanje lokalnih inicijativa za poticanje razvoja turizma	• Nepostojanje plana prilagodbe klimatskim promjenama• Nedostatna prepoznatljivosti Splitskog zaleđa kao turističke destinacije.• Neistraženost atraktivnih arheoloških lokaliteta• Ograničena dostupnost atrakcijskih lokaliteta• Nezadovoljavajuća valorizacija atrakcijskog potencijala, uključivo ustanove u kulturi• Nedostatna turistička signalizacija• Nedovoljna suradnja i slaba koordinacija između lokalnih jedinica, turističkih subjekata i dionika• Nedostatan broj, struktura i kvaliteta smještajnih kapaciteta• Nezadovoljavajuća struktura i neujednačena kvaliteta objekata za pružanje usluga prehrane i pića• Visoka sezonalnost turističke potražnje• Niska stopa iskorištenosti smještajnih kapaciteta• Slaba ponuda ostalih izvanpansionskih aktivnosti i sadržaja• Nedostatak suvremeno opremljenih interpretacijskih centara• Nedostatak destinacijskih turističkih proizvoda• Nedovoljna suradnja dionika u lokalnom lancu vrijednosti (OPG, smještajni kapaciteti)• Nestajanje tradicijskih obrta koji doprinose autentičnosti destinacije• Nedovoljna razina suradnje ključnih dionika u razvoju turizma na razini destinacije• Neusklađenost kalendara manifestacija na razini destinacije• Ograničena dostupnost i kvaliteta radne snage• Preklapanje nadležnosti u radu institucija važnih za razvoj turizma• Neusklađenost i loša implementacija prostornih i razvojnih planova• Nepostojanje planova upravljanja za određene lokalitete• Manjak svijesti o važnosti turizma te znanja i kapaciteta lokalne zajednice za uključivanje u razvoj turizma• Neusklađenost očekivanja od razvoja turizma i razvijenosti ukupne ponude destinacije• Neadekvatna primjena suvremenih tehnologija u ukupnoj ponudi destinacije

Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe posjeduje izvanredne **interne snage** koje pružaju povoljne uvjete za turistički razvoj. Povoljan geoprometni položaj, bogato materijalno i nematerijalno kulturno nasljeđe, iznimni prirodni resursi, ugođaj mira i prirode te blizina popularnih turističkih destinacija čine temeljne snage ovog područja. Osim toga, bogata gastronomska ponuda, zainteresiranost lokalnih zajednica za angažman u turizmu, prisutnost tradicionalnih i novostvorenih manifestacija, Sinjska Alka kao UNESCO nematerijalna baština te gostoljubivo lokalno stanovništvo i visoka sigurnost destinacije dodatno obogaćuju turističku ponudu. S obzirom na navedene snage, proizlaze četiri ključna zaključka:

- Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe ima veliki potencijal za razvoj turizma utemeljenog na svojoj bogatoj kulturnoj baštini, izvanrednim prirodnim resursima i blizini popularnih destinacija.
- Važno je uložiti napore u očuvanje i valorizaciju kulturnih i prirodnih resursa kako bi se osiguralo njihovo dugoročno iskorištavanje i privlačnost za posjetitelje.
- Suradnja s lokalnim zajednicama, uključujući njihovu angažiranost u turističkom sektoru, ključna je za održivi razvoj turizma te stvaranje autentičnog i bogatog iskustva za posjetitelje.
- Razvoju turizma potrebno je pristupiti promatrajući destinaciju kao integralnu cjelinu, vodeći računa o kreiranju snažnih lokalnih lanaca vrijednosti koji će iskoristiti prednosti područja, razviti nove turističke proizvode, promovirati gastronomiju i manifestacije te osigurati sigurnost i kvalitetu turističke ponude uz unaprjeđenje kvalitete života lokalne zajednice.

Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe suočava se s brojnim **internim slabostima** koje ograničavaju razvoj turizma na tom području. Slabosti uključuju neriješene imovinsko-pravne odnose, nedostatak lokalne prometne infrastrukture i neadekvatnu komunalnu infrastrukturu. Također, neadekvatno održavanje turističke infrastrukture, ograničena povezanost javnim prijevozom, nedovoljna valorizacija atrakcijskog potencijala i nedostatak suvremenih interpretacijskih centara dodatno otežavaju razvoj turizma na tom području. Ostale slabosti uključuju sezonalnost turističke potražnje, nedovoljnu suradnju dionika, nedostatak kvalitetnih smještajnih kapaciteta, nedovoljnu ponudu izvanpansionskih aktivnosti i nedostatak destinacijskih turističkih proizvoda.

Ključni zaključci proizašli iz analize internih slabosti su sljedeći:

- Potrebno je žurno ulaganje u poboljšanje infrastrukture, uključujući lokalne ceste, komunalnu infrastrukturu i sustav gospodarenja otpadom, kako bi se osigurala adekvatna podrška turističkom razvoju.
- Važno je strateški planirati i upravljati destinacijom kako bi se identificirali atraktivni lokaliteti i razvili integralni turistički proizvodi koji će poboljšati prepoznatljivost destinacije i privući posjetitelje tijekom cijele godine.
- Potrebno je uložiti napore u osnaživanje i umrežavanje dionika, edukaciju lokalne zajednice, te poticanje tradicijskih obrta radi stvaranja autentičnog i raznolikog turističkog iskustva.
- Uspostavljanje učinkovitog sustava upravljanja destinacijom uz koordinaciju dionika u javnom sektoru na projektnom području ključno je za unaprjeđenje turističkog razvoja.

Eksterne prilike i prijetnje su neophodne za razumijevanje konteksta u kojem se destinacija razvija, pri čemu navedeni kontekstualni čimbenici obuhvaćaju razne trendove i procese iz područja ekonomije, tehnološkog razvoja, klimatskih i ekoloških promjena, institucionalnih i društvenih procesa, itd., koji dolaze s različitih razina (od županijske, nacionalne pa do razine EU i svijeta). Navedeni kontekstualni

čimbenici obuhvaćaju elemente na koje destinacijski dionici nemaju mogućnost utjecaja, već ih moraju prihvatiti kao datost i svakako uvažiti u promišljanju svojih budućih ciljeva i pravaca djelovanja.

Tablica 5.2. Prilike i prijetnje turističkog razvoja na području Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa

Eksterne prilike	Eksterne prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Povećana svijest o održivom razvoju i potražnja za ekološki osviještenim destinacijama • Rastući interes turista za autentičnim iskustvom, prirodom i ruralnim područjima • Rastuća potražnja za raznovrsnim selektivnim oblicima aktivnog turizma • Interes za posjećivanje kulturnih i povijesnih znamenitosti te za sudjelovanje u tradicionalnim događanjima • Blizina turistički etabliranog i razvijenog obalnog pojasa • Rastući potencijal društvenih mreža, online rezervacija i digitalnog marketinga • Globalni dugoročni rast turističke potražnje • Rast potražnje za putovanjima izvan žarišnih destinacija • Hipersegmentacija turističkog tržišta • Povoljan strateški okvir vezan za ulogu turizma u razvoju ruralnih područja na razini Europske unije • Podržavajući zakonodavno-institucionalni okvir za djelovanje udruga iz područja sporta, kulture i ekologije • Prilika za aktiviranje turističkog potencijala udruga iz područja sporta, kulture i sličnih sektora, s posebnim fokusom na iskorištavanje povoljnih politika na županijskoj i nacionalnoj razini koje podržavaju rad udruga • Blizina autoceste, međunarodne zračne i trajektne luke • Mogućnost financiranja turističkih i infrastrukturnih projekata putem fondova Europske unije 	<ul style="list-style-type: none"> • Područja neočišćena od mina • Nepostojanje javne ustanove za upravljanje parkom prirode Dinara • Izražena konkurencija drugih turističkih destinacija u regiji • Rast konkurencije na globalnom turističkom tržištu • Mogući negativni utjecaj prirodnih katastrofa, vremenskih uvjeta ili ekoloških problema • Nedostatak obrazovnih programa za edukaciju lokalnog stanovništva u turističkom sektoru • Izazovi usklađivanja razvojnih prioriteta zbog preklapanja administrativne nadležnosti (1 grad i 4 općine) • Neadekvatne mjere depopulacijske politike s nacionalne razine • Jačanje utjecaja špekulativnih nekretninskih ulaganja • Sporost birokracije i neučinkovitost javnih institucija • Nepostojanje sustavnog pristupa rješenju problema vezanih uz okoliš, klimatske promjene i zaštitu prirode • Nepostojeća legislativa za reguliranje adrenalinskih i outdoor aktivnosti • Politička nestabilnost u okruženju

Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe posjeduje izvanredne **prilike** za razvoj turizma, ali isto tako se suočava s određenim **prijetnjama**. Povećana svijest o održivom razvoju, interes turista za autentičnim iskustvom i prirodnim ljepotama te rastuća potražnja za selektivnim oblicima turizma predstavljaju važne prilike za destinaciju. Također, povoljan strateški okvir EU-a, financijska podrška putem fondova i povoljna prometna povezanost pružaju poticaj za razvoj turizma. S druge strane, konkurencija drugih destinacija, iznenadne promjene u okruženju, nedostatak obrazovnih programa, nedostatak sredstava za investicije te administrativna i politička nestabilnost predstavljaju izazove za razvoj turizma.

Na temelju navedenog možemo izvesti sljedeće zaključke:

- Potrebno je iskoristiti prilike koje donosi jačanje svijesti o održivom razvoju, rastuća potražnja za autentičnim iskustvima i selektivnim oblicima turizma kako bi se privukli novi tržišni segmenti i diverzificirala turistička ponuda.
- Konkurencija zahtijeva stalno inoviranje proizvoda i promociju destinacije putem digitalnih kanala i društvenih mreža kako bi se zadržala konkurentna prednost.
- Potrebno je aktivno i objektivno sagledavati izazove, te se fokusirati na održivo upravljanje resursima i zaštitu okoliša.
- Suradnja između svih dionika, pojednostavljivanje administrativnih postupaka i ulaganje u obrazovanje lokalnog stanovništva ključni su faktori za uspješan razvoj turizma.

Upravljanje prilikama i suočavanje s prijetnjama zahtijeva strateško planiranje, suradnju i ulaganje u ključna područja razvoja turizma. Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe ima potencijal postati atraktivna destinacija koja nudi autentična iskustva, očuvanje prirode i bogatu kulturnu baštinu, ali za ostvarenje tog potencijala potrebno je uskladiti napore svih dionika i uložiti resurse u održivi i kvalitetan razvoj turizma.

6. Strategija razvoja održivog turizma

6.1. Načela razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Aktualno stanje opće i turističke razvijenosti područja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa, koje je bilo predmetom analize u prethodnim poglavljima, polazište je u promišljanju poželjne vizije budućeg turističkog razvoja kao i ključnih razvojnih ciljeva i prioriteta pravaca djelovanja radi njihova postignuća.

Analiza je pokazala da je ovaj prostor, usprkos raznovrsnoj i vrijednoj resursno-atraktivnoj osnovi, u turističkom smislu slabo valoriziran te se još uvijek pretežito percipira kao skup pojedinačnih lokaliteta koje su predmetom interesa uglavnom domaćih jednodnevnih posjetitelja-izletnika iz neposrednog okruženja. Tek posljednjih nekoliko godina zapaža se i porast broja inozemnih jednodnevnih posjetitelja, koji tijekom ljetnih mjeseci dolaze na kratke izlete iz priobalnih destinacija, ali i stacionarnih turista koji borave u renoviranim ili nedavno izgrađenim kućama za odmor. Potonji trend je postao aktualan posebno u vrijeme pandemije COVIDa- 19, što je rezultiralo i pojačanim interesom lokalnog stanovništva za iznajmljivanjem smještaja. Takav rastući interes ne iznenađuje, s obzirom da se većina JLS na ovom području, osim grada Sinja, nalazi u skupini ispodprosječno rangiranih JLS prema vrijednosti indeksa razvijenosti (a i Sinj je rangiran u skupini JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u zadnjoj četvrtini iznadprosječno rangiranih).²³

Uzevši u obzir upravo činjenicu niskog indeksa razvijenosti²⁴ koji otvara vrata turističkoj (ili preciznije, 'iznajmljivačkoj') monokulturi, kao i aktualne trendove rasta turističke potražnje za prirodnim, ruralnim i autentičnim destinacijama, evidentno postoji opasnost da se turizam na ovim prostorima razvija stihijski, kao što je bio slučaj i u većini priobalnih destinacija na području Splitsko-dalmatinske županije, ali i u ostalim priobalnim županijama. Ova opasnost je tim veća budući se brzina promjena s porastom protočnosti informacija intenzivira.

Da bi se izbjegao ovakav scenarij, razvojem turizma na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa mora se aktivno upravljati kako bi se ovaj prostor profilirao kao jedinstvena, visoko funkcionalna destinacija koja će se na tržištu nuditi kao integralan i u svim komponentama održiv proizvod. Tek u tom slučaju turizam može ispuniti svoju misiju, a to je podizanje opće kvalitete života lokalne zajednice i njen o(p)stanak na ovom prostoru, kao i povećanje stupnja zadovoljstva različitih segmenata posjetitelja.

Nastavno na rečeno, proces upravljanja razvojem turizma u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu, mora se oslanjati na temeljna načela definirana ključnim strateškim dokumentima EU i RH. Među njima posebno ističemo tzv. *Agendu održivog i konkurentnog europskog turizma*²⁵, koja ukazuje na nužnost očuvanja prirodnih i kulturnih bogatstava; ograničavanje negativnih utjecaja na turističke destinacije, uključujući korištenje prirodnih resursa i proizvodnju otpada; promicanje dobrobiti lokalne zajednice; smanjenje sezonske potražnje; ograničavanje utjecaja turizma na okoliš; jačanje dostupnosti turizma,

²³ Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (Narodne novine, br. 132/17)

²⁴ Izračun indeksa razvijenosti JLS se temelji na općim pokazateljima razvijenosti poput: prosječnog dohotka po stanovniku; prosječnih izvornih prihoda po stanovniku; prosječne stope nezaposlenosti; općeg kretanja stanovništva; stupnja stanovništva s tercijarnim obrazovanjem te indeksa starenja.

²⁵ European Commission, Communication from the Commission of 19 October 2007 – Agenda for a sustainable and competitive European tourism, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52007DC0621>

te poboljšanje kvalitete turističkih poslova. Nadalje, *Tranzicijski put za turizam* (TPT)²⁶, osim tematskih područja značajnih za regulaciju ponašanja tijela i institucija nadležnih za turizam, ukazuje i na politike održivosti subjekata u drugim, turizmu srodnim ili s njime povezanim područjima poput transporta, zaštite okoliša, obrazovanja i sl. *Rezolucija Europskog parlamenta o uspostavi strategije Europske unije za održivi turizam* iz 2021.godine, posebnu važnost pridaje: oživljavanju turizma nakon pandemije virusa COVID-19; preusmjeravanju politika upravljanja, prijelazu na održivi, odgovoran i pametan turizam te planiranje budućnosti turizma²⁷. Europskom *Agendom za vještine*²⁸, odnosno *Paktom za vještine u turističkom ekosustavu*²⁹, Europska komisija stvorila je podlogu za intenziviranje aktivnosti usmjerenih stjecanju novih i poboljšanju postojećih vještina radne snage i poduzetnika u turizmu u području zelene i digitalne tranzicije.

Slijedom navedenih ključnih inicijativa Europske komisije, Republika Hrvatska je zadnjih nekoliko godina donijela niz značajnih strateških dokumenata kojima je trasirala budućnost hrvatskog turizma. Pri tome se posebno ističe *Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021-2026*³⁰, u kojem je jedan od ključnih ciljeva C1.6 'Razvoj održivog, inovativnog i otpornog turizma' s prioritarnim područjima usmjerenim, između ostaloga, na: jačanje održivosti te poticanje zelene i digitalne tranzicije poduzetnika u sektoru turizma; jačanje kapaciteta sustava za otporan i održiv turizam kroz razvoj i provedbu obrazovnih programa na svim razinama s ciljem bolje prilagodbe radne snage na nove uvjete poslovanja te jačanje digitalnih vještina i vještina za održivo i zeleno upravljanje poslovanjem i destinacijom; poticanje inovativnih turističkih proizvoda i usluga; razvoj turističke infrastrukture; rješavanje izazova poput sigurnosti u destinaciji ili upravljanja turističkim tokovima te povećanje kapaciteta nadležnih tijela za izradu i provedbu javnih projekata i politika na središnjoj i lokalnoj razini.

Nastavno na prethodni dokument, RH je usvojila i *Nacionalnu razvojnu strategiju Republike Hrvatske do 2030. godine*³¹, u kojoj je definirala 4 osnovna razvojna cilja, i to: (1) Održivo gospodarstvo i društvo, u sklopu kojega ističe Prioritet 4. Razvoj održivog, inovativnog i otpornog turizma; (2) Jačanje otpornosti na krize; (3) Zelena i digitalna tranzicija i (4) Ravnomjeran regionalni razvoj.

U sektorskoj *'Strategiji razvoja održivog turizma do 2030'*³² prioritet 4 iz prethodnog dokumenta višeg ranga dodatno je elaboriran kroz sljedeće razvojne ciljeve; Cjelogodišnji i regionalno uravnoteženiji turizam; Turizam uz očuvan okoliš, prostor i klimu; Konkurentan i inovativan turizam te Otporan turizam.

Na županijskoj razini svi ključni (aktualni) strateški planski dokumenti oslonjeni su na navedene dokumente višeg reda, kako je razvidno iz poglavlja 3.5. ovog dokumenta.

²⁶ European Commission (2022). Transition Pathway for Tourism. Luxembourg: Publication Office of the European Union. https://ec.europa.eu/growth/news/transition-pathway-tourism-published-today-2022-02-04_hr

²⁷ Europski parlament, Rezolucija Europskog parlamenta o uspostavi strategije EU-a za održivi turizam, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0109_HR.html

²⁸ European Skills Agenda (2020) <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223&langId=en>

²⁹ The EU Pact for Skills – Skills Partnership for the Tourism Ecosystem, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1517&langId=en>

³⁰ Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021-2026.

<https://vlada.gov.hr/UserDocImages/Vijesti/2021/srpanj/29%20srpnja/Plan%20oporavka%20i%20otpornosti%20%20srpanj%202021..pdf>

³¹ Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. Godine, NN 13/2021; https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html

³² 'Strategija razvoja održivog turizma Republike Hrvatske do 2030, NN 2/2023; <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=55636>

Zaključno, analiza najznačajnijih strateških dokumenata, od europske do lokalne razine, ukazuje da je svima ključno polazište održivost, odnosno razvoj koji počiva na ciljevima održivog razvoja (engl. *Sustainable Development Goals - SDG's*) definiranim od strane Ujedinjenih naroda³³, kojima se oblikuje razvoj u 5 ključnih područja, tzv. 5 Ps, a to su: ljudski kapital (*People*), blagostanje (*Prosperity*), planet Zemlja (*Planet*), mir (*Peace*), i partnerstvo/suradnja (*Partnership*).

Nastavno na prethodno, razvidno je kako je **održivost**, kako u ekološkoj, tako i u ekonomskoj i socio-kulturnoj sferi, ključno načelo na kojem se mora temeljiti budući razvoj turizma na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa. To načelo okosnica je modela održivog turizma, a njegova daljnja elaboracija moguća je unutar svakog od pojedinačnih aspekata održivosti, kako je prikazano na slici 6.1.1.

Slika 6.1.1. Razrada načela održivosti – polazište turističkog razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Izvor: Temeljem ključnih EU i nacionalnih strateških dokumenata, obrada Ekonomski fakultet Split i Institut za turizam Zagreb

Razrada načela ekološke održivosti

Ključna načela ekološke održivosti okosnica su svih navedenih strateških dokumenata. Problemi ekološke naravi posvuda se geometrijskom brzinom multipliciraju, a turizam koji svoju atraktivnost i konkurentnost temelji ponajviše na zdravom, čistom i atraktivnom okolišu, prije svega prirodnom, posebno je ugrožen. Nažalost, masovnost turizma te neplanski, stihijski pristup njegovu razvoju uzroci su da je i sam postao značajnim generatorom brojnih ekoloških ugroza.

Stoga se **ekološka odgovornost** nameće kao ključno ekološko načelo u procesima valorizacije resursa za razvoj turizma, odnosno pri oblikovanju svekolikih razvojnih projekata javnog i privatnog sektora. U tom smislu posebna pažnja se mora posvetiti odgovarajućoj zaštiti kvalitete prostora, očuvanju bioraznolikosti, upravljanju otpadom, opskrbi energijom, posebno iz obnovljivih izvora, tretiranju otpadnih voda, zaštiti od buke i sl. Poseban izazov predstavlja utvrđivanje sposobnosti prostora

³³ The 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://sdgs.un.org/2030agenda>

destinacije da podnese odgovarajući broj turista i njihovih aktivnosti, tzv. prihvatni (nosivi) kapacitet destinacije, čija je obvezatnost izračuna ušla i u nacionalno zakonodavstvo. Odgovornost za primjenu zelenih praksi (zeleni tranzicija) podjednako leži na javnom i privatnom sektoru, ali i na cijeloj lokalnoj zajednici i turistima, i svi su pozvani da aktivno primjenjuju mjere cirkularne ekonomije, koja leži u osnovi tzv. koncepta spore potrošnje.

Usko povezano s prethodnim načelom je i **načelo klimatske neutralnosti** koje nalaže da svi javni i privatni subjekti u svojim strategijama i politikama, kao i na njih naslonjenim aktivnostima, nastoje raditi na smanjenju štetnih emisija, te uvažavati prakse koje pridonose tom cilju.

Otpornost (rezilijentnost) na katastrofe načelo je koje posljednjih desetljeća, u svjetlu klimatskih promjena, ekoloških i zdravstvenih ugroza (COVID19), ali i drugih potencijalnih katastrofa, primorava sve dionike da u svoje strategije i prakse uvode niz mjera postupanja u slučaju izbijanja takvih kriznih situacija. Navedeno uključuje infrastrukturne tzv. *'hard'* mjere, poput intervencija u graditeljstvu, ali i meke tj. *'soft'* mjere poput prilagodbe službenih dokumenata i edukacije o postupanju dionika u različitim fazama kriznih situacija.

Načelo **uravnoteženja rasta** ogleda se u potrebi prilagodbe razvoja turizma potrebama lokalne zajednice na način da se vodi računa o ograničenim, visokovrijednim resursima i njihovoj optimalnoj upotrebi koja ne smije ugroziti potencijal drugih, turizmu komplementarnih djelatnosti, kao ni kvalitetu života rezidentnog stanovništva. To podrazumijeva i kontrolu nad rastom potražnje, koja nikako ne smije rezultirati prekomjernim turizmom (engl. *overtourism*).

Razrada načela ekonomske održivosti

Iako su sva (pod)načela održivosti horizontalno povezana kroz sve tri ključne sfere održivosti, tj. okolišnu, ekonomsku i socio-kulturnu, u pravilu se neka od njih ipak značajnije povezuju s jednom od tri sfere. Tako je za ekonomsku održivost jedno od najvažnijih načela **oslonjenost na lokalne resurse**, o čemu govore i recentne teorije endogenog rasta. Korištenjem lokalnih resursa i osloncem na kratke lance vrijednosti (povezivanjem lokalnih proizvođača hrane i drugih dobara s turističkim dionicima) povećavaju se multiplikativni učinci turističke potrošnje u lokalnoj zajednici.

Premda se područje Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa rasprostire na velikom prostoru, od iznimnog je značenja da se učinci turističkog razvoja osjećaju podjednako na cijelom prostoru i tijekom većeg dijela godine. To implicira **načelo ravnomjernosti**, kao i **načelo integralnog (holističkog) pristupa** oblikovanju i upravljanju razvojem s ciljem optimizacije troškova i koristi na razini cijele destinacije.

Načelo tržišne prilagodljivosti podrazumijeva da je turistički destinacijski sustav kapacitiran da se nosi sa sve bržim i zahtjevnijim promjenama u okruženju, koje diktiraju i promjene tržišnih trendova u smjeru jačanja 'ekonomije doživljaja', što zahtijeva novi pristup oblikovanju i interpretaciji atrakcijskog potencijala destinacije. Također, destinacija se mora prilagođavati i sve intenzivnijim zahtjevima za afirmacijom post-materijalističkih vrijednosti, poput suradnje, povjerenja, etike, su-kreacije i drugih humanističkih vrijednosti koje svoju potvrdu nalaze kroz tzv. regenerativni turizam³⁴, odnosno turizam u kojem turisti privremeno postaju članovi lokalne zajednice³⁵. Ovo je iznimno veliki izazov, jer

³⁴ <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/regenerative-tourism#what-is-regenerative-tourism>

³⁵ Osim ovog, u praksi zapadnih država se u posljednje vrijeme javljaju slični termini poput „neighbourhood tourism“ u Nizozemskoj i Belgiji odnosno „localhood tourism“ u Danskoj, koji je kao koncept ušao i u turističku

podrazumijeva zaokret u načinu razmišljanja, od usmjerenosti ka profitu do usmjerenosti ka ljudima (engl., *profit-centred approach vs. people-centred approach*). No, s obzirom da je ovdje riječ o destinaciji u prvoj, tzv. razvojnoj fazi svog životnog ciklusa, Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe ima jedinstvenu priliku da sačuva originalan i autentičan prostor, što je garancija njegove konkurentnosti na globalnom tržištu.

Nastavno na prethodno, naslanja se i **načelo diversifikacije doživljaja** koje zagovara raznovrsnost proizvoda i usluga, te individualizaciju pristupa turistima, sukladno njihovim interesima, te demografskim i/ili psihografskim obilježjima.

Načelo inovativnosti iznimno je značajno u (pre)oblikovanju proizvoda i usluga, interpretaciji i promociji, ali i u procesima upravljanja tokovima posjetitelja, pri čemu važnu ulogu imaju i suvremene digitalne tehnologije.

Posvećenost kvaliteti važno je načelo koje treba integrirati u sve aktivnosti. Tu posvećenost poželjno je i promovirati prema vani, pribavljanjem ekoloških i/ili drugih oznaka kvalitete (certifikata). Također, da bi se pratila kvaliteta, poželjno je pratiti stanje relevantnih resursa, procesa i aktivnosti uz pomoć odgovarajućeg sustava indikatora te aktivno poticati dionike da surađuju u cilju podizanja ukupne kvalitete destinacije.

Razrada načela socio-kulturne održivosti

U nastojanjima da se odupre raznovrsnim pritiscima iz okruženja, ponajprije raznim špekulativnim nasrtajima na prostor i baštinu, destinacija Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa mora insistirati na poštivanju **načela predanosti javnom interesu** i **posvećenosti očuvanju identitetskih odrednica prostora**. To podrazumijeva s jedne strane transparentnost lokalne samouprave i javnih institucija u procesu donošenju odluka, čime bi se trebalo osigurati da svi turistički projekti i aktivnosti doista budu u funkciji povećanja blagostanja stanovnika projektnog područja i očuvanja autentičnosti materijalne i nematerijalne baštine, odnosno kulture življenja. S druge strane, i sama lokalna zajednica ne smije podleći pritisku profita u oblikovanju turističke ponude, odnosno treba izbjegavati aktivnosti u zoni sive ekonomije, kao i špekulacije i nelegalne radnje s ciljem realizacije vlastitih parcijalnih interesa. Vođenjem računa o širim društvenim interesima štite se ključni razvojni resursi kao i autentičnost/identitet destinacije. Navedeno je dugoročna garancija njenog opstanka na tržištu i zajednički interes svih dionika u destinaciji.

Nastavno na prethodno, nameće se potreba implementacije **načela partnerstva** svih dionika projektnog područja, od predstavnika javne vlasti, poduzetnika, civilnog sektora te brojnih institucija iz područja kulture, obrazovanja, prometa, zdravstva, sigurnosti i sl. Suradnja kroz partnerske odnose pomaže jačanju osjećaja pripadnosti stanovnika od kojih se traži da snose odgovornost za razvoj turizma te utječe na povećanje stupnja kohezije u lokalnoj zajednici, a time i na poboljšanje društvene klime. Na ovaj način promiče se tzv. turizam temeljen na zajednici (engl. *community-based tourism*), koja na ovaj način i sama postaje dio integralnog destinacijskog proizvoda. Da bi se ovo načelo realiziralo, lokalne dionike treba educirati i jačati njihove kapacitete i svijest o vrijednosti lokalnih

resursa za turistički razvoj te ih upoznati s načinima njihove turističke valorizacije. Drugim riječima, **osnaživanjem** kapaciteta (engl. *empowerment*) lokalne zajednice, ona postaje sposobnom upravljati vlastitim (turističkim) razvojem.

Poštivanjem **načela inkluzivnosti** podupire se pravo svih članova zajednice na sudjelovanje u razvojnim i upravljačkim procesima, kao i na uživanje u društvenim koristima koje generira turizam, bez obzira na spolna, dobna, politička, zdravstvena ili bilo koja druga obilježja. Također, inkluzivnost podrazumijeva i nastojanje da se ponuda u što većoj mjeri prilagodi osobama s različitim oblicima poteškoća u razvoju i invaliditeta.

Načelo **koordinacije** podrazumijeva potrebu kontinuiranog i sustavnog usklađivanja (često konfliktnih) interesa različitih razvojnih dionika što zahtijeva visok stupanj transparentnosti i sposobnosti upravljanja kriznim situacijama. Najznačajniju ulogu pritom imaju predstavnici javne uprave, koji moraju biti kapacitirani za uspješno vođenje procesa prioritiziranja razvojnih projekata i aktivnosti.

6.2. Vizija i misija razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa do 2030. godine

Tijekom druge radionice s ključnim dionicima razvoja na području Dalmatinske zagore–splitskog zaleđa, a oslanjajući se na ključna načela održivosti koja su identificirana analizom najvažnijih strateških dokumenata europske, nacionalne i lokalne razine, te usuglašena s dionicima na istoj radionici, definirana je vizija razvoja turizma projektnog područja do 2030. godine.

Vizija turističkog (i općeg) razvoja nekog područja, predstavlja poželjnu sliku budućnosti iz perspektive različitih razvojnih dionika te lokalne zajednice. Posljedično, vizija razvoja turizma Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa do 2030. godine predstavlja zajednički pogled u budućnost, polazeći od identificiranih načela održivosti i razvojnih snaga, istovremeno uvažavajući brojne izazove s kojima se projektno područje suočava.

U definiranju vizije razvoja turizma na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa dionici su trebali razmisliti o sljedećim pitanjima:

1. Kakav model turizma žele razvijati u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu?
2. Na kakvim proizvodima se turistički razvoj destinacije treba temeljiti?
3. Kakav upravljački model se čini prihvatljivim za područje Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa?

Tijekom razgovora na radionici dionici su iznosili svoja razmišljanja o navedenim pitanjima pri čemu je naglasak stavljen na značajke koji će oblikovati viziju budućeg turističkog razvoja prikazane na Slici 6.2.1.

Slika 6.2.1 Značajke vizije budućeg turističkog razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Temeljem prethodno prodiskutiranih značajki, a vodeći računa o činjenici da se na projektom područje turizam relativno nedavno počeo razvijati i u inicijalnoj fazi svog životnog ciklusa što mu još uvijek pruža mogućnost da na zdravim temeljima razvija vlastitu turističku budućnost, dionici su prihvatili sljedeću **viziju** razvoja turizma Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa do 2030. godine:

U 2030. godini Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe će biti sigurna, autentična i ekološki očuvana oaza mira, prirodnih ljepota i kulturne baštine, skladno ukomponiranih u atraktivne i inovativne turističke proizvode koji potiču održiv i prostorno uravnotežen rast na cijelom teritoriju destinacije, na dobrobit lokalne zajednice i zadovoljstvo posjetitelja koji traže jedinstvena iskustva. Upravljanje destinacijom temeljit će se na aktivnoj suradnji javnog i privatnog sektora, kao i lokalne zajednice, čiji stanovnici i njihove inicijative čine ključni dio turističkog lanca vrijednosti.

Upravljanje ovako kompleksnim destinacijskim teritorijem s više JLS zahtjevan je zadatak koji traži posvećenost ne samo lokalnih administracija već i turističkih zajednica kao i drugih relevantnih dionika s projektnog područja. Svi zajedno moraju biti posvećeni navedenoj zajedničkoj **misiji**:

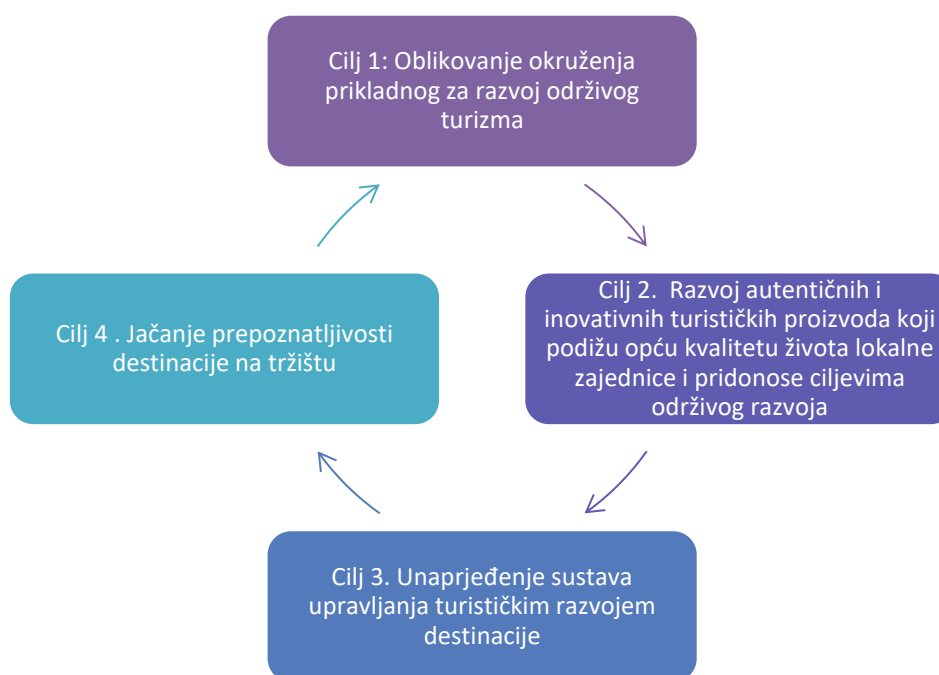
„Naša je misija oblikovati turizam na način da postane katalizator pozitivnih ekoloških, društvenih i ekonomskih promjena na području Dalmatinske zagore-splitskog područja, i time omogući o(p)stanak domicilnog stanovništva. Posvećeni smo održivom turizmu koji čuva i unapređuje kulturnu i prirodnu baštinu, osnažuje lokalnu zajednicu i omogućuje autentično i odgovorno iskustvo putovanja. Kroz inovacije, suradnju i predanost odgovornim praksama, nastojimo osigurati ravnotežu između turizma, očuvanja baštine i dobrobiti zajednice, čija je demografska, kulturološka i ekonomska opstojnost suočena s ozbiljnim izazovima.“

6.3. Strateški ciljevi razvoja turizma na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Temeljem prethodno napravljene SWOT analize, a napose identificiranih razvojnih slabosti, u nastavku su definirani strateški ciljevi turističkog razvoja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa. Realizacijom navedenih ciljeva uklanjaju se 'uska grla' turističkog razvoja i omogućava ozbiljenje definirane vizije.

Značajno je razumjeti da su ciljevi direktno povezani s vizijom, odnosno izravno proizlaze iz nje. Raščlanjenjem vizije na ciljeve otvara se prostor za definiranje konkretnih, detaljnije definiranih prioriteta te operativnih zadataka i aktivnosti čije je ostvarenje u vremenu moguće pratiti, nadzirati, te poticati ili, prema potrebi korigirati.

Slika 6.3.1. Ciljevi razvoja turizma na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa

Strateški cilj 1: Oblikovanje okruženja prikladnog za razvoj održivog turizma

Turizam predstavlja sustav koji je integriran u sve aspekte prostora, društva, kulture i ekonomije destinacije i iz njih crpi resurse za vlastiti razvoj. Stoga je nužno voditi računa o cijelom spletu čimbenika iz okruženja koji omogućuju njegov kvalitetan i održiv razvoj. U tom smislu posebno se ističe skrb o ukupnoj infrastrukturi, koja je podjednako značajna za lokalnu zajednicu i opću kvalitetu njenog života, kao i za posjetitelje destinacije. Kapaciteti i kvaliteta opće infrastrukture bitna su odrednica dimenzija buduće potražnje.

Nadalje, prirodna i kulturna baština kao najvažniji element ukupnog turističkog doživljaja zahtijevaju posebno pažljiv pristup. Drugim riječima, baštinu treba istražiti, konzervirati odnosno prikladno zaštititi, kakao bi ostala očuvana i prikladna za turističku valorizaciju, te na odgovarajući način interpretirati i promovirati.

Konačno, bez lokalne zajednice kao integralnog elementa ukupnog turističkog iskustva i nositelja razvojnih procesa, turizam, posebno u svojoj održivoj formi, ne bi mogao zaživjeti. Stoga je osnaživanje lokalne zajednice za razvoj zelenog, otpornog i tehnološki inovativnog turizma od najveće važnosti u

stvaranju prikladnog okruženja za razvoj turizma. To podrazumijeva ne samo edukaciju i podizanje svijesti o važnosti održivog razvoja, već i svekoliku tehničku, organizacijsku ali i financijsku pomoć u implementaciji održivih rješenja.

Strateški cilj 2. Razvoj autentičnih i inovativnih turističkih proizvoda koji podižu opću kvalitetu života lokalne zajednice i pridonose ciljevima održivog razvoja

Nakon što je oblikovano prikladno okruženje s ključnim fizičkim i institucionalnim pretpostavkama turističkog razvoja kao i lokalnom zajednicom koja razumije i prihvaća održivi turizam, kao drugi važan cilj nameće se potreba valorizacije atrakcijskog potencijala i svih raspoloživih razvojnih čimbenika kroz inovativne i lokalno utemeljene turističke proizvode. Ovaj cilj je moguće ostvariti svekolikom podrškom stvaranju lokalnih lanaca vrijednosti, uz insistiranje na korištenju lokalnih razvojnih snaga i resursa u funkciji opskrbe i oblikovanja turističke ponude destinacije. Na taj način se pridonosi realizaciji ciljeva održivosti i jačanju društvene kohezije unutar zajednice, a time i ukorjenjivanju turizma u njenu svakodnevicu. Nadalje, poboljšanjem postojećih i razvojem autentičnih, zelenih i inovativnih turističkih proizvoda, sustavno se djeluje na povećanje kvalitete i atraktivnosti postojećih proizvoda, a u skladu s trendovima potražnje oblikuju se i novi proizvodi za zahtjevnije tržišne segmente koji prepoznaju duh aktualnog trenutka.

Strateški cilj 3. Unaprjeđenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije

Upravljanje destinacijskim sustavom veliki je izazov budući je riječ o kompleksnom društvenom sustavu koji k tome djeluje u krajnje nepredvidljivom okruženju. Upravo zbog toga je veoma važno insistirati na osnaživanju nositelja upravljačkih procesa. To podrazumijeva, prije svega, sustavan rad na podizanju kompetencija svih ključnih dionika u procesu upravljanja, a napose lokalne zajednice, koja mora postati generatorom razvojnih inicijativa, ali i korektivnim čimbenikom turističkih strategija. Unaprjeđenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe podrazumijeva i kontinuirani rad na podizanju kvalitete svih ključnih segmenata destinacije, uvođenjem integralnog pristupa te praćenjem realizacije ciljeva kvalitete, vodeći računa o ključnim indikatorima održivosti turizma.

Strateški cilj 4. Jačanje prepoznatljivosti destinacije na tržištu

Rad na realizaciji prethodno elaboriranih ciljeva ne bi imao smisla ukoliko se destinacija ne bi na prikladan način predstavila međunarodnom turističkom tržištu. U tom smislu vidljivosti destinacije treba jačati nizom marketinških, napose promotivnih aktivnosti, uz istovremeno brendiranje regije kao jedinstvene destinacije, kako bi se na dopadljiv, obuhvatan i lako pamtljiv način, uz korištenje različitih medija i pristupa, Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe predstavila tržištu.

7. Konceptija turističkog razvoja

7.1. Prostorna konceptija razvoja turizma

Na temelju analize i valorizacije turističke resursne osnove u Poglavlju 3.2. predloženo je prostorno zoniranje turističkih proizvoda destinacije Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa. Sve više jedinica lokalne samouprave prepoznaje svoje turističke potencijale. Stoga uslijed brojnih modernizacijskih procesa turizam na području predmetne destinacije opravdano dobiva na sve većem značenju te postaje jedan od temeljnih ciljeva razvoja. Da bi se ciljevi razvoja turizma i povezani proizvodi mogli osmisliti i realizirati potrebno ih je sagledati u prostoru s postojećim stanjem, svim turističkim potencijalima, mogućnostima i trendovima.

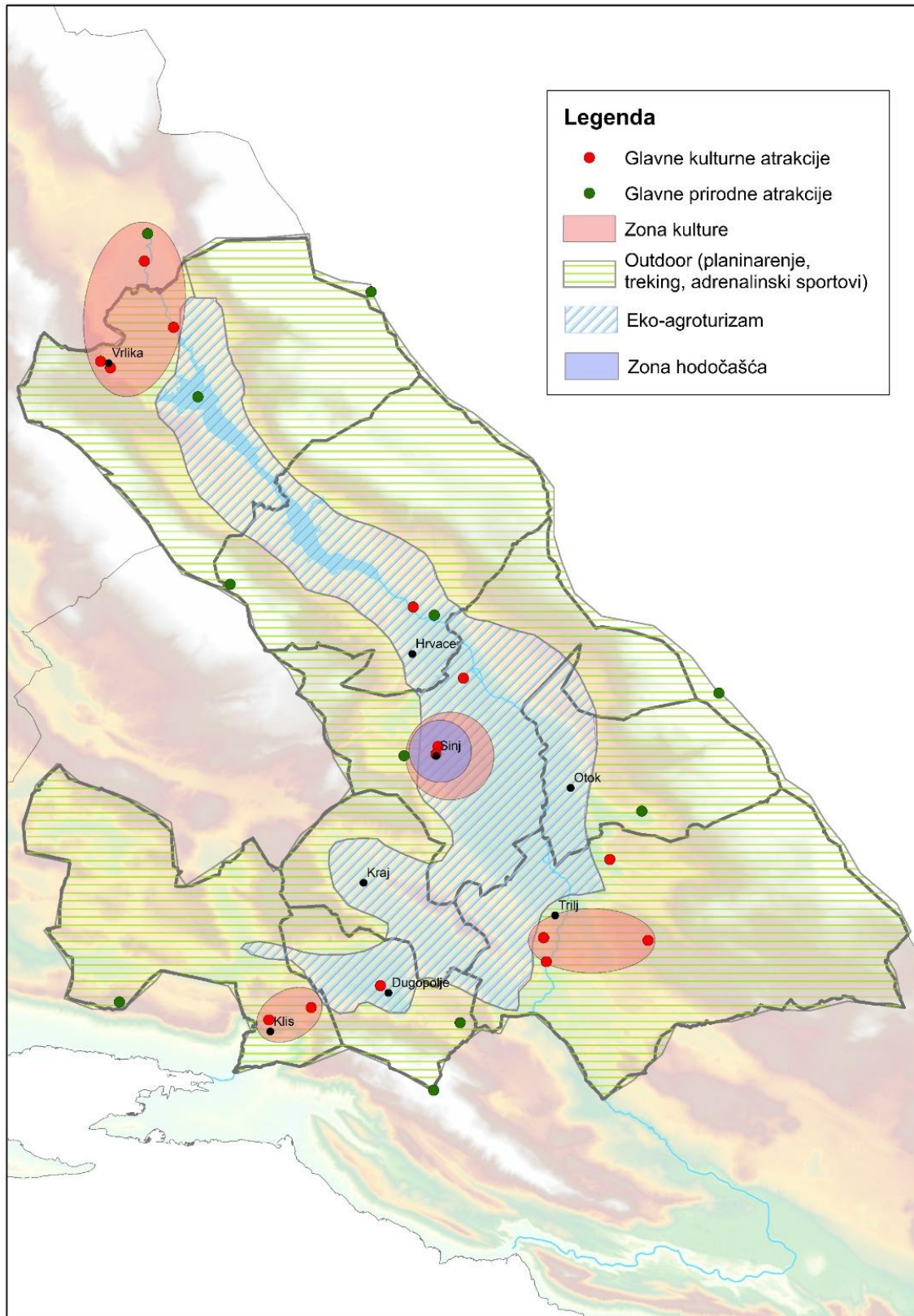
Turistička resursna osnova predstavlja jedan od osnovnih čimbenika za promišljanje prostornog zoniranja turističkih proizvoda. Stanje resursne osnove je kompleksno i kao takvo, rezultat je dugotrajnog djelovanja antropogenih i prirodnih prilika. Pri tome treba uzeti u obzir okolišnu komponentu turizma, potencijale zelene transformacije i kreativne kulturne industrije koje su važne za osmišljavanje prostornog zoniranja turističkih proizvoda. Analizirano područje ima široki spektar jedinstvenih i specifičnih kulturnih, gospodarskih, poljoprivrednih, sportsko-rekreacijskih i društvenih vrijednih atrakcija (prepoznatih po različitim stupnjevima vrijednosti), s urbanim jezgrama kao centrima razvoja. Za razliku od obalnog pojasa SDŽ, promatrani prostor nije izložen snažnim špekulativnim dimenzijama (prometa nekretnina i građenja), što mu daje veliku prednost prilikom osmišljavanja prostornog koncepta turizma. Istovremeno, promišljenim upravljanjem, razvoj turizma na ovom prostoru ima snažan potencijal privlačenja posjetitelja izvan razdoblja glavne sezone, doprinoseći time procesima prostorne i vremenske redistribucije posjetitelja i turističke aktivnosti na razini cjelokupne destinacije.

Prilikom promišljanja dugoročnog razvoja turizma prepoznate su ključne turističke prostorne značajke koje se očituju kroz prostorne cjeline i od osobite su važnosti, a to su gradovi Sinj, Vrlika i Trilj kao centrifugalne točke s brojnim manifestacijama. Kako je navedeno, one su kompleksne jer odražavaju različite vrijednosti materijalne i nematerijalne baštine (prirodna i kulturna baština, kultura života i rada, manifestacije te sport i rekreacija), a koje su vidljive u prostoru.

Stoga se mogu izdvojiti četiri jednako vrijedne zone na području Zagore i Zaleđa, koje se ne smiju strogo odvajati već je svaku potrebno sagledavati kao cjelinu u kojoj se isprepliću turistički proizvodi, a to su (slika 7.2.1.):

- Zone kulture: Sinj, Vrlika, Trilj, Klis i Dugopolje
- Zona hodočašća: Sinj i okolica
- Zona eko-agroturizma i srodnih oblika turizma: Sinjsko polje, Vrličko polje, Hrvatačko polje, Polje Dicmo, Kliško polje, Dugo polje, Vučipolje, dolina rijeke Cetine, Peručko jezero, padine Dinare, Kamešnice, Kozjaka, Mosora i Svilaje
- Zona outdoor aktivnosti i srodnih oblika turizma: Planine Dinara, Kamešnica (zapadne padine), Mosor, Klis i Svilaja

Slika 7.1.1. Shematski prikaz glavnih prostornih odrednica/zona turističkih proizvoda

Premda su zone prostorno definirane bitno je naglasiti da se radi samo o primarnoj pojavnosti pojedinih proizvoda po zonama, te da se različiti modaliteti turističkih proizvoda pojavljuju u drugim zonama u različitom intenzitetu. Njihovo prožimanje je poželjno, posebice iz perspektive zone *outdoora* i eko-agroturizma budući da za njih postoje resursi gotovo na cijelom prostoru.

Zone kulture: Sinj, Vrlika, Trilj, Klis i Dugopolje

Fokus turističkih proizvoda u širim zonama naselja i povezanih kulturnih atrakcija (utvrda, arheoloških nalazišta i gradina) jest na:

- Organizaciji kulturnih manifestacija, festivala i događanja koja promiču tradicionalnu glazbu, ples, umjetnost i gastronomiju,
- Razvoju muzeja, interpretacijskih centara i obilazaka koji prikazuju bogatu povijest i kulturno nasljeđe regije,
- Kulturne staze koje povezuju značajna kulturna i povijesna mjesta (primjerice kulturne rute Gradina ili kulturne rute Alkara),
- Integraciji tradicionalnih i suvremenih kulturnih elemenata.

Zona hodočašća: Sinj i okolica

U zoni čiji je naglasak na Sinju, svetištu Gospe Sinjske i Stazi Gospi Sinjskoj (s pripadajućim dionicama prema Solinu, Klisu, Dugopolju i Dicmo), razvoj proizvoda bi trebalo temeljiti na :

- Organizaciji duhovnih programa, meditacija i duhovnih radionica,
- Trasiranju novih hodočasničkih ruta,
- Opremanju postojećih hodočasničkih ruta nužnom infrastrukturom, održavanjem i interpretacijom.

Zona eko turizma i srodnih oblika turizma: Sinjsko polje, Vrličko polje, Hrvatačko polje, Polje Dicmo, Kliško polje, dolina rijeke Cetine, Peručko jezero, padine Dinare, Kamešnice, Kozjaka, Mosora i Svilaje

Predmetno područje je najbogatije u smislu prirodne resursne osnove, posebice iz aspekta kvalitete tla, ali i vrijednosti proizašlih iz kontinuirane više tisućljetne naseljenosti, te kulture života i rada koja iz nje proizlazi. Stoga razvoj proizvoda na ovom području treba počivati na:

- Eko-turama (pješačke, biciklističke i jahače) i radionicama o održivom življenju, poljoprivredi i ekologiji,
- Agroturističkim farmama i domaćinima koji pružaju autentična iskustva ruralnog života,
- Didaktičkim farmama i oglednim vrtovima,
- Uzgoju konja i razvoju konjičkog turizma,
- Gastronomiji temeljenoj na lokalnom ekosustavu i kulturi života i rada,
- Aktivnostima poput berbe plodova, vožnje biciklom ili jahanja kroz prirodu,
- Interpretaciji usluga ekosustava zaštićenih prirodnih područja i NATURA 2000.

Zona outdoor aktivnosti i srodnih oblika turizma: PP Dinara, Kamešnica (zapadne padine), Mosor, Klis i Svilaja, te dijelovi nižih zona (rijeka Cetina)

S obzirom na dinamični reljef područja, nisku gustoću naseljenosti i atraktivne vizure, naglasak razvoja je na proizvodima cikloturizma (primarno brdskog), planinarenja i trekinga, adrenalinskim sportovima,

konjičkom turizmu i lovnom turizmu. Navedeni proizvodi bi se trebali temeljiti na sljedećim aktivnostima:

- Sportske avanture poput penjanja, paraglajdinga i vožnje brzacima na rijeci Cetini,
- Razvoj staza za brdski biciklizam koje prolaze kroz slikovite pejzaže,
- Organizacija cikloturističkih manifestacija i natjecanja kako bi se privukla biciklistička zajednica,
- Postavljanje servisnih stanica i točaka za najam bicikala,
- Označavanje planinarskih staza različitih težina koje vode do planinskih vrhova i drugih atrakcija,
- Specijalizaciji smještaja za specifične tržišne segmente gostiju,
- Organizacija višednevnih *trekking* tura s kampiranjem na divljim lokacijama ili u planinarskim skloništima,
- Postavljanje zip-line avantura i adrenalinskih parkova na atraktivnim lokacijama,
- Organizacija paraglajdinga i slobodnog penjanja na pogodnim terenima,
- Organizacija višednevnih jahačkih tura s kampiranjem ili smještajem u seoskim domaćinstvima,
- Razvoj kontroliranog lovnog turizma s naglaskom na održivosti i očuvanju populacije divljači.

U smislu razvoja svih navedenih zona, važno je usklađivanje sa zakonima i propisima te osiguravanje održivosti i očuvanja prirode i kulturne baštine. Osim toga, suradnja s lokalnim zajednicama, turističkim operatorima i organizacijama može dodatno podržati održiv razvoj turizma. Također, promocija ovih turističkih proizvoda trebala bi se temeljiti na lokalnom identitetu i autentičnosti, kako bi se privukli turisti koji traže jedinstvena iskustva. Ova cjelovita strategija omogućuje gostima da dožive raznolikost regije Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa.

7.2. Turistički proizvodi

Turistički proizvodi koji će se razvijati i nuditi na prostoru Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa proizlaze iz resursne i atrakcije osnove kao i trendova te kretanja potražnje na turističkim tržištima. Riječ je o široj paleti turističkih proizvoda namijenjenih različitim ciljnim skupinama turista i posjetitelja, a naglasak je na specifičnostima svakog proizvoda koji može ponuditi u odnosu na sličnu ponudu destinacija u okruženju.

Slika 7.2.1. Portfelj turističkih proizvoda Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa

PODRUČJE	MODALITETI TURISTIČKIH PROIZVODA				
OUTDOOR	Cikloturizam	Planinarenje/ pješačenje	Konjički turizam	Lov i ribolov	Adrenalinski sportovi
KULTURA	Vjerski turizam	Turizam baštine	Manifestacije i događanja	Kultura života i rada	
ENOLOGIJA I GASTRONOMIJA	Gastronomski turizam				
POSEBNI PROIZVODI	Eko-agro turizam				

Outdoor aktivnosti: riječ je o cijelom spektru aktivnosti koji nudi prostor Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa oko kojih se formiraju i specifični proizvodi: cikloturizam, planinarenje/pješačenje, konjički turizam, lov i ribolov i adrenalinski sportovi.

- **Cikloturizam** se u najširem smislu promatra kao svaki oblik korištenja bicikala u turizmu. U užem smislu primarno se odnosi na turistička putovanja biciklom, biciklističke izlete i dodatnu sportsko rekreativnu ponudu vožnje biciklom po obilježenim ili neobilježenim biciklističkim rutama kao i sportske i biciklističke manifestacije i treninge. Cikloturizam je jedan od najbrže rastućih oblika turizma u Hrvatskoj. Pogoduje mu atraktivan krajolik s lijepim vidicima, nezagađeni prirodni okoliš, povoljna klima, mnoštvo kulturnih atrakcija, kvaliteta gastronomije te splet cesta s malim intenzitetom motornog prometa.
- **Planinarenje i trekking** se odnosi na aktivnosti kretanja po prirodnim predjelima, obilježenim planinarskim i trekking stazama radi rekreacije i zdravlja. U širem smislu, planinarenje može uključivati i kretanja po neobilježenim stazama ili po teško prohodnom terenu. Zanimanje turista i za planinarenje i za trekking u stalnom su porastu u skladu s povećanom brigom o potrebi očuvanja zdravlja i vitalnosti.
- **Konjički turizam** uključuje različite aktivnosti, od utrka, izložbi, posjeta ergelama, manifestacijama i izložbama. S ciljem obogaćivanja odmora novim sadržajima i atrakcijama, raste i interes za ovom vrstom aktivnosti. Dodatno se uz ovaj vid turizma vežu i osjećaji za ekologiju i zaštitu prirode kao i interes za otkrivanjem novih područja i generalno uživanja u prirodi.
- **Lov i ribolov** usko je vezan uz resursnu osnovu nekog prostora, odnosno, rijeke i lovišta, lovna i ribolovna društva koja vode brigu o životinjskom fondu. Bogatstvo lovišta i bogatstvo ribljih vrsta motivirat će ovaj specifičan segment na dolazak.
- **Adrenalinski sportovi** su svi sportovi koji donose puno uzbuđenja i adrenalina i sve su popularniji, posebno za mlađu dobnu skupinu gostiju. Oni uključuju brdski biciklizam,

padobranstvo, paraglajding, rafting, slobodno penjanje i druge aktivnosti koje traže određeni stupanj fizičke spremnosti za sudjelovanje u njima.

Kulturni turizam: obuhvaća putovanja motivirana upoznavanjem kulturne baštine, povijesti, kulture i umjetnosti te 'kulture života i rada' neke društvene zajednice. Gotovo svako putovanje obuhvaća u sebi komponentu kulture, a procjenjuje se da je oko 40% svih međunarodnih putovanja motivirano kulturom³⁶. Rast zanimanja za kulturnim sadržajima potaknut je rastom obrazovanja, slobodnog vremena i prihoda. Ovo tržište obilježava hipersegmentacija, pa se tako unutar njega razlikuju turizam baštine, arheološki, vjerski turizam, gradski turizam, turizam događanja i dr. Po razini motiva tržište se dijeli na one koji su tzv. 'generalisti' do 'znalaca' i onih koje ponajviše na putovanja motiviraju kulturni doživljaji. Dodatno, trendovi pokazuju i sve veću potrebu turista na sudjelovanjem u kulturnim doživljajima (kreativne radionice, tečajevi). Ključne podvrste kulturnog turizma na danom području su:

- **Vjerski turizam:** riječ je o putovanjima koja su potaknuta vjerskim motivima i prožeta različitim pitanjima traženja odgovora na pitanja vezana uz vjeru i istraživanja života. Obuhvaća posjet svetim mjestima (svetištima, katedralama, crkvama i svi drugim sakralnim objektima) i/ili sudjelovanje u vjerskim događanjima, tematskim vjerskim stazama i putovima, duhovnim obnovama.
- **Turizam baštine:** turizam baštine temelji se na raznovrsnoj kulturno-povijesnoj baštini koja može biti raspršena po cijelom području, od muzeja, galerija, dvoraca, tvrđava te cjelokupnoj materijalnoj i nematerijalnoj baštini.
- **Manifestacije i događanja:** kulturni proizvod koji se temelji na paleti različitih kulturnih događanja koje privlače goste u područje. Manifestacije temeljene na kulturi često su etablirane, čuvaju i prezentiraju kulturu života i rada i prenose se generacijama.
- **Kultura života i rada:** kulturu života i rada predstavlja sve što je ostalo sačuvano kroz povijest, a svjedoči o stilu i načinu života ljudi na nekom području. Rast za upoznavanjem kulture života i rada vezan je uz interes za otkrivanjem nekih novih i jedinstvenih vrijednosti od onih s kojima su turisti svakodnevno okruženi tj. onih koji ih mogu povezati s nekim područjem, od kojih mogu naučiti nešto novo i posebno.

Eno i gastronomski turizam. čine putovanja potaknuta enogastronomskim resursima s ciljem postizanja doživljaja ili zabave prilikom posjete proizvođačima ili ponuđačima gastronomskih proizvoda, posjeta gastronomskim festivalima, sajmovima, tržnicama, tečajevima kuhanja, kušanjem hrane ili sudjelovanje u bilo kojoj drugoj aktivnosti povezanoj s hranom i pićima. Iako su hrana i piće uvijek dio turističkog doživljaja danas raste segment gostiju koji su primarno motiviran ovom vrstom doživljaja (tzv. *Foodies*).

Eko-agro turizam: obuhvaća turizam koji povezuje ruralni prostor i ekologiju. Počiva na atraktivnosti i očuvanosti prostora i privlači širok spektar gostiju koji žele uživati u ruralnom nasljeđu i lijepim krajolicima s iznimnim prirodnim resursima.

³⁶ UNWTO (2018). Report on Tourism and Culture Synergies. Madrid: UNWTO

Dodatno, vrijedno je istaknuti i neka obilježja profila gostiju u Splitsko-dalmatinskoj županiji koja su važna za razvoj turističke ponude u Dalmatinskoj zagori – Splitskom zaleđu, a prema rezultatima istraživanja TOMAS – stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj 2022/2023³⁷.

DOB TURISTA	U Splitsko-dalmatinskoj županiji najveći je udio gostiju u dobi od 30 do 49 godina (57,7%), slijede gosti stariji od 50 godina (25,1%), dok je mlađa dobna skupina do 29 godina manje zastupljena (17,3%).
STUPANJ OBRAZOVANJA	Gotovo polovica gostiju koja posjećuje Splitsko-dalmatinsku županiju fakultetskog je i višeg obrazovanja (49,4%), potom s višom školom (32,8%) te srednjom školom i niže (17,8%).
PRATNJA NA PUTOVANJU	Najviše turista dolazi s partnerom (45,8%), s članovima obitelji 37,6%, s prijateljima 12,2% te 4,3% samaca.
GLAVNI MOTIVI ODMORIŠNIH PUTOVANJA	Kod odmorišnih putovanja gosti su najviše motivirani morem (65,9%), potom prirodom (20,1%); 6,3% motivirano je <i>touringom/sightseeingom</i> , 4,4% kulturom i umjetnošću, 4,3% gradovima, 2,3% gastronomijom.
IZVORI INFORMACIJA U PLANIRANJU PUTOVANJA	Gosti se najviše (31,8%) informiraju kroz online turističke agencije (Booking.com, Expedia, Holidaycheck.de i sl.), potom kroz objave korisnika na društvenim mrežama (Facebook, Instagram, Twitter..) (27,7%) te putem Internet stranica hrvatskih turističkih zajednica ili ureda (19,6%)
IZVORI INFORMACIJA TIJEKOM PUTOVANJA PREMA REGIJI	Tijekom putovanja prema regiji najveći broj turista se informira putem web tražilica (Google i sl.), i to njih 73,2%, dok 65,8% koristi aplikacije za navigaciju (Google Maps i sl.)
PRIJEVOZNO SREDSTVO PREMA REGIJI	U Županiju 64,0% turista dolazi vlastitim automobilom, a 27,4% zrakoplovom. Nadalje, 3,3% dolazi autobusom, a 3% automobilom s kamp kućicom. Ostale vrste prijevoza su manje zastupljene.
AKTIVNOSTI ZA VRIJEME BORAVKA U DESTINACIJI	Tijekom boravka u destinaciji 73,0% turista se bavi plivanjem/kupanjem, 74,9% odlazi u restorane, 64,5% razgledava gradove, 41,7% odlazi u kupovinu, 36,4% posjećuje povijesne građevine, 28% se bavi pješačenjem, 25,2% odlazi u klubove, 21,4% posjećuje zaštićena prirodna područja, 14,6% odlazi na vožnju biciklom po označenim biciklističkim stazama.
ZADOVOLJSTVO ELEMENTIMA TURISTIČKE PONUDE	Turisti generalno pokazuju visoku razinu zadovoljstva turističkom ponudom Županije. Najviše su zadovoljni ljepotom mjesta, ljepotom prirode i krajolika, osobnom sigurnošću, atmosferom i ugođajem, čistoćom plaža, gostoljubivošću lokalnog stanovništva, ekološkom očuvanošću prostora. Nešto su manje zadovoljni prometom u mjestu, lokalnim prijevozom, događanjima i manifestacijama te biciklističkim stazama i rutama.

³⁷ Marušić, Z., Beroš, I., Sever, I. Ivandić, N. Čorak, S. i sur. (2023). TOMAS – stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj 2022/23 (2023). Institut za turizam. Naručitelji: Ministarstvo turizma i sporta RH i Hrvatska turistička zajednica

OUTDOOR
Cikloturizam

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none">- Sve generacije, s naglaskom na mlade i srednju dob- Populacija višeg stupnja obrazovanja i više ekološke svijesti- Sportske udruge- Avanturisti- Ljubitelji prirode i ekoturisti- Rekreativci- Obiteljski gosti koji preferiraju aktivnosti na otvorenom
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none">- Atraktivna i lijepa priroda s iznimnim vizurama- Kulturne atrakcije- Gradovi s uređenim jezgrama i sadržajima- Gastronomska ponuda- Državna ruta 3 'Dinarska ruta'- Lokalne cikloturističke rute (Panj, Kroz Sinjsko polje, Vinska staza, staza Mlinice, staza Žlabina, staza Brodarić, staza Tabia, staza Nutjak, staza Cetina, staza Peruča, staza Golo Brdo i druge)- Biciklističke manifestacije i događanja
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none">- Poticanje specijalizacije smještajne ponude (Bed&Bike smještaj)- Uređenje atraktivnih i kvalitetnih tematskih ruta- Uređenje i opremanje odmorišta na atraktivnim lokacijama- Mreža servisa i punionica- Turistička interpretacija i signalizacija- Edukacija djelatnika turističkih zajednica i poduzetnika u području cikloturizma- Izrada kvalitetnih kartografskih materijala i aplikacija s naglaskom na GPS tehnologije- Specijalizacija turističkih vodiča (cikloturistički vodiči)- Izrada kvalitetnih promotivnih materijala i promoviranje cikloturizma kroz web stranice i društvene mreže- Uključivanje lokalne zajednice u ponudu usluga i pružanje informacija- Formiranje i ponuda tematiziranih cikloturističkih tura kroz turističke agencije namijenjene različitih ciljnim segmentima gostiju
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none">- Atraktivne biciklističke rute (sigurne, uz lijepe vizure, povezane)- Rute opremljene specijaliziranim smještajem, kvalitetnim ugostiteljskim i servisnim sadržajima- Postojanje kvalitetnih i zanimljivih atrakcija na rutama i dobra informiranost o njima (promotivni materijali, turistička signalizacija i interpretacija)- Snažna promocija prema ciljnom segmentu cikloturista

POSEBNI PROIZVODI Planinarenje i pješaćenje	
Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none">- Aktivni avanturisti: traže adrenalinske aktivnosti i izazove kako bi iskusili uzbuđenje istraživanja netaknute prirode- Rekreativni putnici: uživaju u fizičkoj aktivnosti i traže rekreativno iskustvo u prirodi, bez potrebe za ekstremnim izazovima- Ljubitelji prirode: žele istraživati prirodne ljepote, uživati u flori i fauni, povezati se s okolinom- Obitelji koje traže aktivnosti na otvorenom: žele zajedno provoditi vrijeme u prirodi, istražujući staze i učeći o okolišu- Zdravstveno osviješteni turisti: cijene fizičku aktivnost kao sredstvo očuvanja zdravlja i traže destinacije koje podržavaju aktivan način života- Ekološki svjesni putnici: osviješteni o pitanjima očuvanja okoliša i biraju destinacije koje promiču održivost i ekološki odgovorno ponašanje.- Planinski entuzijasti: primarni fokus na istraživanje neistraženih planinskih staza i osvajanje planinskih vrhova
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none">- Planine Dinara, Kamešnica (zapadne padine), Mosor, Klis i Svilaja, te dijelovi nižih zona- Rijeka Cetina- Via Dinarica- Planinarski domovi- Planinarska skloništa- Pješčačke i planinarske tematske staze
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none">- Označavanje planinarskih staza različitih težina koje vode do planinskih vrhova i drugih atrakcija- Organizacija višednevnih <i>trekking</i> tura s kampiranjem na divljim lokacijama ili u planinarskim skloništim- Tematska povezivanja s okruženjem kroz pješčačke i planinarske rute (i prekogranično povezivanje na području Dinare i Kamešnice)- Pružanje usluga vodiča za različite težine ruta uz osobnu interpretaciju ekosustava, geosustava i hidrologije područja- Osiguravanje adekvatne infrastrukture poput parkirališta, toaleta, mjesta za odmor i izvora pitke vode- Osiguravanje sigurnosti putnika kroz informacije o opasnostima, dostupnosti hitnih službi i odgovarajuće sigurnosne mjere- Razvijanje inovativnih i jedinstvenih iskustava, poput kulturnih događanja, radionica ili adrenalinskih izazova
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none">- Razumijevanje potreba i preferencija ciljne publike ključno je za prilagodbu turističkog proizvoda- Označene i dobro održavane staze ključne su za sigurnost i udobnost posjetitelja

- Informacije o težini staza, orijentaciji i vremenskim uvjetima trebaju biti dostupne putnicima
- Planiranje i upravljanje turističkim aktivnostima uz očuvanje prirodne ravnoteže
- Uključivanje lokalne zajednice u razvoj i ponudu usluga za ciljne segmente
- Efikasna promocija i marketing prema ciljnim skupinama ključna je za privlačenje pažnje i poticanje posjeta
- Daljnja partnerstva i povezivanja sektora zaštite prirode i turističkog sektora

OUTDOOR
Konjički turizam

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none"> - Konjički klubovi i profesionalci - Rekreativci: mladi parovi (26-35), zrela dob - Obitelji s djecom - Sportska društva - Obiteljski gosti koji preferiraju aktivnosti na otvorenom
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Manifestacija Sinjska alka - Muzej Sinjske Alke - Hipodrom u Sinju - Interpretacijsko-edukacijski centar Sinjska alka - Konjički turniri - Konjički klubovi s ponudom jahanja - Škole jahanja - Rekreativno terensko jahanje - Terapijsko jahanje sa osobe s invaliditetom i razvojnim smetnjama - Sudjelovanje na manifestacijama i natjecanjima
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - Daljnji razvoj staza za jahanje (trasiranje, signalizacija, promocija) - Tematizacija staza, interpretacija i opremanje - Razvoj turističkih programa i ponuda kroz agencije (B2B aktivnosti) - Popularizacija konjičkog turizma - Unapređenje smještajne i ugostiteljske ponude
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> - Ponuda kvalitetnih programa usmjerena i prilagođena ciljnim segmentima - Mnoštvo atrakcija koje se nalaze uz staze (informiranost i promocija) - Tematizirane staze, označene i interpretirane - Mogućnost kvalitetnog smještaja - Kvalitetni promotivni materijali

OUTDOOR
Lov i ribolov

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none">- Lovci i ribolovci kao specifičan segment, najčešće muškarci srednje i starije dobi viših platežnih mogućnosti- Lovci usmjereni na lov određene divljači- Sportski rekreativci- Ribolovci
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none">- Lijepa priroda i raznolikost terena- Jezero Peruća i rijeka Cetina bogate različitim vrstama riba (šaran, pastrva, štika, klen)- Bogat fond divljači: divokoza, srndać, divlje svinje, zečevi, prepelice, jarebice, divlje patke- Lovišta- Rijeke bogate ribama- Organiziran lov lovačkih udruga- Organiziran ribolov putem ribolovnih dozvola
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none">- Unapređenje kvalitete s naglaskom na sigurnost lova- Razvoj paketa usluga (vodiči, smještaj, dozvole)- Unapređenje prodaje kroz povezivanje sa udrugama- Razvoj partnerstva sa specijaliziranim distributerima- Organizacija specijaliziranih manifestacija i natjecanja
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none">- Uređene ribolovne točke i lovišta (platforme, molovi, mjesta za invalide)- Kvalitetna promocija s informacijama za ciljne segmente- Uređen i očuvan prostor- Prilagođena dostupnost i infrastruktura- Smještajna ponuda prilagođena lovcima i ribolovcima (opremljenost)

OUTDOOR
Adrenalinski sportovi

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none">- Mladi (18-25)- Mladi parovi (26-35)- Sportska društva
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none">- Prirodna područja i krajolici: Sinjsko Polje, Kliško polje, Vrličko polje, Hrvatačko polje, rijeka Cetina- PP Dinara- Peručko jezero- Spilja Vranjača- Via Dinarica

	<ul style="list-style-type: none"> - Sportsko penjalište na liticama pored tvrđave Prozor - Sinjski sportski aerodrom - Station 10 Adventure Park - Alkarski padobranski kup - Paraglajding u Hrvacama - Ponuda različitih aktivnosti: paraglajding, kajking, airsoft, padobranstvo, vožnje quadovima i jeep safari, paintball, adrenalinske off-road vožnje - Događanja: Cetina Adventure - Kanu safari na Cetini - Veslanje na Perućkom jezeru
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - Razvoj i ponuda tematiziranih programa adrenalinskih sportova - Povezivanje i širenje palete adrenalinskih aktivnosti
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> - Tematske manifestacije - Kvalitetna promocija usmjerena na potrebe ciljnih segmenata - Sigurnost - Kvalitetna enogastronomska ponuda

KULTURA

Vjerski turizam

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none"> - Sve dobne skupine - Hodočasnici: vjerom motivirani na putovanja u vjerska središta ili destinacije važne za katoličku vjeru - Vjerom inspirirani turisti: vjerski motivi predstavljaju važnu, ali ne i jedinu inspiraciju za putovanja pa traže odredišta ili doživljaje koje kombiniraju s ostalim svjetovnim motivima - Kulturni turisti: privlače ih crkve i samostani sa svim kulturnim, estetskim i umjetničkim vrijednostima
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske - Proslava Blagdana Velike Gospe - Staza Gospi Sinjskoj - Križni put u Sinju - Franjevački samostan u Sinju s arheološkom zbirkom - Crkva Sv. Spasa (Civljane) - Crkve na cijelom prostoru (zaštićena kulturna dobra) - Hodočasnički put Ruta Staze Gospi Sinjskoj - Hodočašće Gospi Sinjskoj - Blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije - Vjerske manifestacije
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - Potaknuti putovanja vjernika - Intenzivirati promocijske aktivnosti - Unaprediti smještajne kapacitete

	<ul style="list-style-type: none"> - Povezivanje s drugim turističkim proizvodima u destinaciji - Jačanje suradnje dionika u destinaciji na razvoju vjerskog turizma
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> - Vjerski značaj lokaliteta i/ili destinacije - Dostupnost i uređenost destinacije - Kvalitetna turistička signalizacija i interpretacija atrakcija - Integracija sa sadržajima u destinaciji - Odgovarajući smještajni i ugostiteljski kapaciteti

KULTURA

Turizam baštine

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none"> - Sve dobne skupine s naglaskom na starije parove, treću dob i djecu školske dobi - Gosti 'generalisti': svi koji su zainteresirani za kulturno-povijesne znamenitosti, muzeje, galerije i crkve - Gosti motivirani upoznavanjem kulturnih znamenitosti - Gosti koji putuju ciljano zbog određene kulturne atrakcije
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Muzeji i galerije:</i> Muzej Sinjske Alke, Arheološka zbirka Franjevačkog samostana, Muzej Cetinske Krajine, Muzej triljskog kraja, Muzej masline Stella Croatica u Klisu, Galerija Stipe Sikirice, Galerija Marinović i Galerija Galiotović u Sinju - <i>Tvrđave i utvrde:</i> Kliška tvrđava, Stari grad iznad Sinja, Rimska Cesta, utvrda Nutjak i utvrda Čačvina kod Trilja, tvrđava Prozor, utvrda Kamičak u Sinju - <i>Arheološki lokaliteti:</i> Rimsko nalazište Tilurij kod Garduna, Aeguum kod Sinja - Vrlička česma - <i>Povijesne jezgre Sinja i Vrlike</i> - <i>Mostovi:</i> Balečki most, Pločasti most na Cetini, most preko Cetine u Panju, most na Hanu u Obrovcu Sinjskom, viseći most u Trilju - <i>Spomenici:</i> spomenik Alkaru u Sinju, spomenik Tri generacije u Sinju, spomenik mladencima u Trilju, spomenik rijeci Cetini u triljskim parku, Križni put u Sinju, Fra Filip Grabovac, Milan Begović - Stećci Na Mašete kod Voštana - Rimska cesta - Grabske mlinice, Česma Vrilo u Vrlici - Lokve i bunari
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - Obnova, revitalizacija i čuvanje cjelokupne kulturne baštine - Unapređenje i održavanje infrastrukture i dostupnosti atrakcija - Organizacija sustava posjećivanja (radno vrijeme, turistička signalizacija i interpretacija, povezivanje)

	<ul style="list-style-type: none"> - Određivanje i pozicioniranje glavnih nositelja kulturne ponude za razumijevanje povijesne i kulturne specifičnosti Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa - Povezivanje atrakcija u tematske doživljaje - Unaprjeđivanje suradnje unutar kulturnog sektora kao i s drugim dionicima razvoja turizma u destinaciji
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> - Dostupna i kvalitetno prezentirana kulturna baština - Autentičnost atrakcija - Suvremena interpretacija (vodiči, promotivni materijali, korištenje suvremenih tehnologija) - Prilagođenost interpretacije različitim ciljnim skupinama i dobi gostiju - Tematski povezane atrakcije kroz itinerere - Pripremljeni paketi za organizirane ture kao i za individualne obilaske - Korištenje kulturnih atrakcija na održiv način - Partnerstvo dionika u razvoju i promociji kulturne baštine

KULTURA
Manifestacije i događanja

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none"> - Segment gostiju koji dolazi vidjeti program ili sudjelovati u aktivnostima - Sudionici događanja koji su motivirani sudjelovanjem kao izvođači, natjecatelji ili izlagači - Gosti mlađe i srednje dobi privučeni zabavnim i sportskim događanjima - Stariji parovi i obitelji s djecom privučeni tradicionalnim događanjima vezanim uz temu povijesti i kulture života i rada
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Sinjska alka - Proslava Blagdane Velike Gospe - Thrill blues Festival - Mačkare podkamešničkog kraja - Nacionalni sajam pršuta u Sinju - Triljsko ljeto - Dani Sv. Mihovila u Trilju - Advent u Trilju - Sve lokalne manifestacije i događanja u Dalmatinskoj zagori-splitskom zaleđu
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - Unapređenje promocije kroz sve promocijske kanale (društvene mreže) - Izrada portfelja događanja s glavnim 'marker' događanjima te njihova dodatna promocija - Promocija događanja gostima koji borave u okruženju - Praćenje i evaluacija kvalitete događanja (zadovoljstvo gostiju) - Povezivanje događanja s drugim turističkim atrakcijama
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> - Pravovremena najava i promocija događanja - Kvalitetna informiranost gostiju

- Sigurnost posjetitelja i sudionika
- Suradnja organizatora događanja s ostalim dionicima (turističkom zajednicom, udrugama, jedinicama lokalne samouprave, poduzetnicima)
- Dobro osmišljen vremenski i prostorni raspored događanja
- Osmišljeni paketi usluga – ulaznice, gastronomija, atrakcije, smještaj
- Suradnja među dionicima u destinaciji (radno vrijeme, posebne ponude)
- Prilagođenost za osobe s invaliditetom

KULTURA
Kultura života i rada

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none"> - Sve dobne skupine s naglaskom na starije parove, treću dob i djecu školske dobi - Gosti višeg obrazovanja i više platežne moći - Gosti fokusirani na nova iskustva i autentične vrijednosti destinacije koje posjećuju
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Sve kulturne atrakcije na području Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa - Ojkanje - Nijemo kolo - Umijeće pripreme sinjskih arambaša - Centar za posjetitelje Skrivena Dalmacija u Dugopolju - Mlinice, česme, lokve i bunari na cijelom prostoru - Autentična enogastronomska ponuda
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - Razvoj interpretacije i <i>storytellinga</i> - Razvoj tematskih tura o kulturi života i rada - Prikupljanje i baza podataka o jedinstvenim aspektima kulture života i rada - Edukacija o prezentaciji kulture života i rada - Razvoj manifestacija na temu kulture života i rada
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> - Kvalitetna interpretacija o povijesti, utjecajima kultura, jedinstvenosti kulture života i rada - Educirani vodiči - Kvalitetni promocijski materijali - Događanja i manifestacije kroz koje se prezentira kultura života i rada s mogućnostima sudjelovanja

ENOLOGIJA I GASTRONOMIJA

Gastronomski turizam

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none">- Stacionarni gosti u Splitsko-dalmatinskoj županiji i okruženju- <i>Foodiesi</i>- Gosti koji traže zabavu i druženje- Izletnici- Sve dobne skupine
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none">- Nacionalni sajam pršuta u Sinju- Sinjski arambaši- Cetinske pastrve, žabe i rakovi- Vinarije i kušaonice
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none">- Razvoj tematskih staza i gastronomskih tura- Poticanje ugostitelja na korištenje lokalnih namirnica- Uređenje i specijalizacija restorana- Revitalizacija tržnica i prezentacija lokalnih sezonskih namirnica- Razvoj sustava poticaja za lokalne proizvođača- Razvoj enogastronomskih suvenira i poticanje njihove distribucije- Zajednička promocija gastronomije Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa (lokalni proizvodi i lokalna gastronomija)- Poticanje turističkih agencija na ponudu enogastronomskih tura (povezanih s drugim kulturnim atrakcijama)- Razvoj programa edukacije za lokalne OPG-ove i ugostitelje
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none">- Izvornost i kvaliteta namirnica- Autentičnost jelovnika i maštovitost prezentacije- Kontinuirano podizanje kvalitete ljudskih resursa- Inovativne marketinške aktivnosti- Razvoj enogastronomske ponude temeljene na destinacijskom lancu vrijednosti (restorani, proizvođači, kušaonice, tematski itinereri, kvalitetna smještajna ponuda, tržnice, suvenirnice i dr.)- Praćenje i implementacija trendova u gastronomiji- Razvijena suradnja među dionicima u destinaciji

POSEBNI PROIZVODI

Eko-agro turizam

Ciljni segmenti	<ul style="list-style-type: none">- Eko-svjesni putnici: traže iskustva koja minimiziraju negativan utjecaj na okoliš i potiču očuvanje prirode- Ljubitelji prirode i ekologije: uživaju u istraživanju prirodnih ljepota, promatranju flore i faune te podržavaju programe očuvanja okoliša- Ljubitelji speleologije, paleontologije i sedimentologije: brojni krški oblici na širokom području, u kombinaciji s magmatskim stijenama- Gurmani i ljubitelji lokalne hrane: cijene autentičnu lokalnu kuhinju, domaće proizvode i tradicionalne načine pripreme hrane- Obitelji koje traže obrazovna iskustva: žele povezati djecu s prirodom i poljoprivredom te pružiti edukativna iskustva- Aktivni turisti: eksterna rekreacija u kombinaciji s ekološkim i poljoprivrednim elementima- Zdravstveno osviješteni turisti: osobe koje traže opuštajuće okoline i zdrave namirnice- Kulturni entuzijasti: žele dublje razumjeti lokalnu kulturu, tradiciju i način života- Grupe vrtiće i školske djece: interes za spoj kulture i prirode u sklopu ekskurzija
Glavne atrakcije i sadržaji	<ul style="list-style-type: none">- Obiteljska poljoprivredna gospodarstva- Prirodna područja i kulturni krajolici (Sinjsko Polje, Kliško polje, Vrličko polje, Hrvatačko polje, dolina rijeke Cetine)- PP Dinara- Peručko jezero- Stella Croatica- Spilja Vranjača- Via Dinarica- OPG-ovi s edukativnim programima ili aktivnosti poput branja voća mogu biti privlačne obiteljima.- Kreativne radionice tradicionalnih jela, uzgoja/ branja hrane, kompostiranja i slično- Edukacijske <i>in-situ</i> radionice o kršu (geološkom fenomenu) i krškim ekosustavima- Pješačke, biciklističke i jahačke tematske staze (npr. staza vrtača, ponornica i slično)- Okolišno nadahnuti interpretacijski sadržaji s fokusom na sinergiju kulturnih krajobrazza, prirodne baštine i kulture života i rada
Razvoj proizvoda	<ul style="list-style-type: none">- Daljnje unapređenje prezentacije nematerijalne baštine s fokusom na kulturu života i rada, posebno korištenjem novih tehnologija- Tematska povezivanja s okruženjem kroz ciklo, pješačke i jahačke rute- Uvođenje <i>storytellinga</i> u interpretaciju atrakcija

	<ul style="list-style-type: none">- Poticanje uređenja naselja, kuća i okućnica s tradicijskim materijalima, poticanje OPG-ova na smještajnu i ugostiteljsku ponudu,- Organizacija tradicijskih manifestacija, razvoj programa s mogućnostima sudjelovanja u aktivnostima sela- Razvoj interpretacije ekosustava, geosustava i hidrologije područja- Implementacija didaktičkih farmi, pokazni vrtovi, interaktivna vodstva po šumama/livadama/nasadima
Faktori uspjeha	<ul style="list-style-type: none">- Daljnja partnerstva i povezivanja sektora zaštite prirode i turističkog sektora- Snažna poljoprivredna ponuda ekološki uzgojene hrane s educiranim proizvođačima- Neposrednost u odnosu s gostima te direktna interpretacija kroz komunikaciju- Očuvanje i kvalitetno upravljanje tokovima posjetitelja u zaštićenim prirodnim područjima

8. Operativne strategije

U kontekstu svakog od četiri strateška cilja definirani su i obrazloženi prioriteti i navedene potencijalne mjere, koje je potrebno detaljno razraditi izradom Akcijskog plana.

Slika 8.1. Strateški ciljevi i prioriteti razvoja turizma Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa

Cilj 1: Oblikovanje okruženja prikladnog za razvoj održivog turizma

- Prioritet 1.1. Podrška kvalitetnom infrastrukturnom i komunalnom uređenju te oblikovanju turističke suprastrukture u skladu s nosivim (prihvatnim) kapacitetom JLS
- Prioritet 1.2. Podrška istraživanju, obnovi, očuvanju i poboljšanju dostupnosti prirodne i kulturne baštine
- Prioritet 1.3. Osnaživanje lokalne zajednice za razvoj zelenog, otpornog i tehnološki inovativnog turizma

Cilj 2. Razvoj autentičnih i inovativnih turističkih proizvoda koji podižu opću kvalitetu života lokalne zajednice i pridonose ciljevima održivog razvoja

- Prioritet 2.1. Podrška stvaranju lokalnih lanaca vrijednosti
- Prioritet 2.2. Poboljšanje postojećih i razvoj autentičnih, zelenih i inovativnih turističkih proizvoda

Cilj 3. Unaprjeđenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije

- Prioritet 3.1. Osnaživanje nositelja upravljačkih procesa u turizmu
- Prioritet 3.2. Sustavno praćenje kvalitete destinacijskog turizma

Cilj 4 . Jačanje prepoznatljivosti destinacije na tržištu

- Prioritet 4.1. Jačanje vidljivosti destinacije
- Prioritet 4.2. Brendiranje regije kao jedinstvene destinacije

Strateški cilj 1: Oblikovanje okruženja prikladnog za razvoj održivog turizma

Prioritet 1.1. *Podrška kvalitetnom infrastrukturnom i komunalnom uređenju te oblikovanju turističke suprastrukture u skladu s nosivim (prihvatnim) kapacitetom JLS.*

Prioritet 1.1. predstavlja temeljni aspekt strategije razvoja turizma Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa unutar Strateškog cilja 1, a usmjeren je na poboljšanje infrastrukture i komunalnog uređenja kako bi se stvorila održiva i privlačna turistička destinacija. Ovaj prioritet igra ključnu ulogu u osiguravanju da turistički sektor raste na način koji ne narušava prirodnu i kulturnu okolinu te je u skladu s kapacitetom lokalnih samouprava.

Kvalitetna infrastruktura je ključna za podršku turističkom sektoru. To uključuje ceste, prometnu povezanost, vodovod i kanalizaciju, energetska i telekomunikacijsku infrastrukturu te druge komunalne usluge. Podrška ovim elementima omogućuje turistima ugodno i sigurno putovanje te boravak u destinaciji. Važno je naglasiti da održiva infrastruktura podrazumijeva njezino pravilno planiranje kako bi se izbjeglo preopterećenje i negativni utjecaj na okoliš.

Usklađenost infrastrukturnog razvoja s nosivim kapacitetom JLS od iznimnog je značaja. Isto znači o da se razvoj mora provoditi u okvirima kapaciteta lokalnih samouprava, tj. ne smije se premašiti njihova sposobnost da podrže turistički rast. Prekomjerni turizam može dovesti do negativnih posljedica poput preopterećenja infrastrukture, povećanja otpada i degradacije prirodne okoline. Stoga je ključno da se razvoj planira pažljivo kako bi se osiguralo da je održiv i u skladu s kapacitetom regije. Osim infrastrukture, podrška komunalnom uređenju uključuje i očuvanje prirodnog i kulturnog naslijeđa destinacije. Očuvanje ovih resursa ključno je za privlačnost destinacije i njezinu dugoročnu održivost. To može uključivati obnovu kulturnih spomenika, zaštitu prirodnih rezervata te promicanje očuvanja tradicija i lokalne kulture.

Realizacija ovog prioriteta zahtijeva integrirani pristup i suradnju različitih dionika, uključujući lokalne vlasti, poduzetnike u turizmu, stanovništvo i nevladine organizacije. Ovakav holistički pristup osigurava da razvoj odgovara stvarnim potrebama i kapacitetima lokalne zajednice te da se osigura ravnoteža između turističkog rasta i očuvanja identiteta i resursa regije. Prioritet 1.1. ključan je za dugoročni razvoj turizma na predmetnom području. Održiva infrastruktura, usklađena s prostornim kapacitetom JLS, osigurava da turistički sektor raste na način koji ne narušava prirodnu i kulturnu baštinu te da destinacija ostane atraktivna za posjetitelje u budućnosti. Ovo je temeljni korak prema ostvarivanju vizije Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa kao destinacije koja uspješno spaja turistički rast s očuvanjem svojih jedinstvenih prirodnih i kulturnih vrijednosti.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Unaprjeđenje kvalitete, dostupnosti i sigurnosti prometne infrastrukture
- Poboljšanje kvalitete komunalne infrastrukture
- Podizanje učinkovitosti zbrinjavanja komunalnog otpada uz poštivanje načela cirkularne ekonomije
- Oblikovanje zelene i otporne turističke infrastrukture i suprastrukture
- Oblikovanje, izgradnja te kvalitetna signalizacija i interpretacija biciklističkih i planinarskih staza, poučnih staza, šetnica, tematskih ruta.

Prioritet 1.2. *Podrška istraživanju, obnovi, očuvanju i poboljšanju dostupnosti prirodne i kulturne baštine.*

Strategija razvoja turizma Dalmatinske zagore Prioritetom 1.2 fokusira se na podršku istraživanju, obnovi, očuvanju i poboljšanju dostupnosti prirodne i kulturne baštine, što je ključno za održivi turizam koji ističe jedinstvenost i autentičnost regije. Prioritet je moguće interpretirati i implementirati kroz različite aspekte, uključujući istraživanje baštine, njenu obnovu i očuvanje, poboljšanje dostupnosti, integraciju s turizmom, te marketinške strategije usmjerene kreiranju preduvjeta za ostvarenje dugoročne održivosti i vizije razvoja turizma na promatranom području.

Na ovom putu, znanstvena istraživanja igraju vitalnu ulogu, omogućujući dublje razumijevanje i vrednovanje regionalnih prirodnih ljepota i kulturnih blaga. Obnova i očuvanje baštine zahtijevaju pažljivo planiranje i provedbu. Restauracija kulturnih znamenitosti kao što su stare gradske jezgre, utvrde, crkve, i muzeji, uz istodobnu zaštitu prirodnih resursa, ključna je za očuvanje identiteta Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa. Ovo uključuje promoviranje okolišno prihvatljivih praksi koje osiguravaju očuvanje bioraznolikosti i prirodnih ljepota regije. Edukativni programi pridonose povećanju svijesti o važnosti očuvanja baštine među lokalnim stanovništvom i posjetiteljima.

Poboljšanje dostupnosti baštine ključno je za privlačenje turista. Razvoj infrastrukture, uključujući bolju transportnu povezanost i signalizaciju, olakšava pristup baštinskim lokacijama. Poboljšanje dostupnosti nije samo pitanje fizičkog pristupa, već uključuje i pružanje informacija i interpretativnih materijala koji čine baštinu razumljivom i privlačnom široj publici. To može uključivati razvoj pristupačnih web stranica, mobilnih aplikacija, multimedijalnih vodiča i interpretacijskih centara, koji mogu pomoći u približavanju baštine posjetiteljima svih dobnih skupina i interesa. Integracija baštine u turističku ponudu ključna je za stvaranje jedinstvenog turističkog iskustva. Razvijanjem tematski specifičnih turističkih doživljaja koji naglašavaju različite aspekte baštine na ovom području, poput povijesnih tura, gastro tura ili ekoturizma, stvara se snažna veza između posjetitelja i lokalne baštine. Suradnja s lokalnom zajednicom, kroz organizaciju festivala, sajмова i radionica, dodatno obogaćuje turističku ponudu i pruža autentičan uvid u lokalnu kulturu i tradiciju.

Promotivne kampanje i marketinške strategije igraju ključnu ulogu u isticanju jedinstvenosti i važnosti prirodne i kulturne baštine Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa. Partnerstva s turističkim agencijama, obrazovnim institucijama i nevladinim organizacijama su neophodna za uspješno promoviranje i zaštitu baštine. Konačno, održivost i dugoročno planiranje su osnovni čimbenici uspjeha Prioriteta 2. Održivi razvoj, koji balansira ekonomski rast s očuvanjem baštine, osigurava da projekti i aktivnosti budu usklađeni s dugoročnom opstojnošću prostora i života u njemu. Dugoročno planiranje pomaže osigurati kontinuiranu podršku i obnovu baštine, omogućujući njenu stalnu integraciju u turističku ponudu regije. Ova sveobuhvatna strategija nije samo ključ za očuvanje bogate baštine na promatranom području, već i za njen održivi turistički razvoj koji će privlačiti posjetitelje s ključnih emitivnih tržišta.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Podrška izradi dokumentacije neophodne u valorizaciji lokaliteta kulturne i prirodne baštine (poput planova upravljanja, marketinških planova i sl.)
- Poticanje suradnje i umreženosti relevantnih institucija i subjekata u aktivnostima istraživanja, obnove, očuvanja i valorizacije prirodne i kulturne baštine
- Podizanje svijesti i edukacija lokalnog stanovništva o vrijednosti prirodne i kulturne baštine za jačanje identiteta zajednice i održivi turistički razvoj
- Unaprjeđenje fizičke dostupnosti prirodnih i kulturnih lokaliteta
- Oblikovanje i digitalizacija turističke signalizacije interpretativnih panela, uključivo i za osobe s invaliditetom.

Prioritet 1.3. Osnajivanje lokalne zajednice za razvoj zelenog, otpornog i tehnološki inovativnog turizma.

Prioritetom 1.3. Strategija se fokusira na osnaživanje lokalne zajednice za razvoj zelenog, otpornog i tehnološki inovativnog turizma. Ovakvim pristupom promovira se važnost održivog razvoja, prilagodljivost na promjene i integracija modernih tehnologija u funkciji unaprjeđenja turističkog 'sektora'.

Zeleni turizam je temelj ovog prioriteta, budući da naglašava važnost ekoloških i održivih praksi u turizmu. Ovo uključuje razvoj turističkih projekata koji minimiziraju ekološki otisak, zagovaranje primjene obnovljivih izvora energije, promovirajući održivo upravljanje resursima. Edukacija lokalne zajednice i turista o važnosti očuvanja okoliša igra presudnu ulogu u promicanju ekološki odgovornog ponašanja. Otpornost turizma je također ključan element, čime se Strategija usmjerava na sposobnost prilagodbe i oporavka od raznih izazova, uključujući klimatske promjene, ekonomske krize ili zdravstvene pandemije. Ovo se postiže,

među ostalim, kroz diverzifikaciju turističke ponude i planiranje za nepredvidive situacije, čime se osigurava stabilnost i održivost turističkog sektora, kao i kroz sinergiju s drugim sektorima djelatnosti, posebice poljoprivredom. Integracija tehnoloških inovacija u turizam je treći vitalni aspekt ovog prioriteta. Uključuje primjenu digitalnih rješenja kao što su destinacijske web platforme, virtualne ture, i automatizirani sustavi upravljanja i praćenja održivosti razvoja turizma, koji ne samo da poboljšavaju iskustvo posjetitelja, već i učinkovitost upravljanja razvojem turizma. Razvoj inovativnih tehnoloških platformi omogućava bolju komunikaciju s turistima, pružanje personaliziranih iskustava te destinacijsko upravljanje temeljeno na podacima.

Srž Prioriteta 1.3 je uključivanje i osnaživanje lokalne zajednice. Pružanje edukacije i obuke lokalnom stanovništvu o značaju i mogućnostima primjene održivog turizma i tehnoloških inovacija ključno je za ovaj proces. Također, podrška lokalnom poduzetništvu, posebice onom koje promiču održive i inovativne prakse, vitalna je za razvoj dinamičnog i uključivog (inkluzivnog) turističkog sektora. Ukupno gledano, Prioritet 3 ne samo da predstavlja korak prema naprednijem, održivijem i otpornijem turističkom sektoru, već također potiče lokalnu zajednicu da postane aktivni sudionik u tom procesu. Kroz integraciju održivosti, otpornosti i inovacija, ovaj prioritet stvara temelje za budućnost turizma u Dalmatinskoj zagori – splitskom zaleđu, osiguravajući da se razvija na način koji poštuje okoliš, prilagođava se promjenama i koristi najnovije tehnologije za unapređenje turističkog iskustva.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Edukacija stanovnika u poduzetničkim znanjima te znanjima i vještinama potrebnim za razvoj zelenog, otpornog i tehnološki inovativnog turizma
- Oblikovanje sustava tehničke, savjetodavne i financijske podrške lokalnim obrtnicima, umjetnicima i OPG-ovima za potrebe razvoja održivih, zelenih i tehnološki inovativnih turističkih praksi i proizvoda.

Strateški cilj 2. Razvoj autentičnih i inovativnih turističkih proizvoda koji podižu opću kvalitetu života lokalne zajednice i pridonose ciljevima održivog razvoja

Prioritet 2.1. Podrška stvaranju lokalnih lanaca vrijednosti.

Prioritet 2.1 predstavlja ključni stup u kreiranju održivog i inkluzivnog turističkog razvojnog modela, usmjeravajući fokus na jačanje lokalne ekonomije kroz razvoj i integraciju različitih lokalnih resursa i aktera u turističku ponudu. Cilj je stvoriti sinergiju između turizma i lokalne zajednice, gdje turizam ne samo da doprinosi ekonomskom razvoju, već i valorizira i promiče lokalne resurse, tradiciju i kulturu. U središtu ovog prioriteta je koncept lokalnih lanaca vrijednosti koji predstavljaju niz međusobno povezanih aktivnosti i usluga unutar lokalne zajednice te uključuje sve aktivnosti od proizvodnje, obrade, distribucije do krajnje potrošnje proizvoda i usluga. U kontekstu turizma, lokalni lanci vrijednosti uključuju širok spektar aktivnosti: od uzgoja i proizvodnje hrane, preko zanatskih i umjetničkih obrta, do pružanja usluga smještaja, ugostiteljskih usluga i organizacije kulturnih i rekreativnih događanja.

Logika koja stoji iza ovog prioriteta temelji se na ideji da je održivi razvoj turizma moguć samo kroz uravnoteženu interakciju između turističkih potreba i lokalnih kapaciteta. Kroz osnaživanje lokalnih lanaca vrijednosti, turizam postaje alat za socio-ekonomski razvoj koji

omogućuje lokalnoj zajednici da postane aktivni sudionik u turističkoj industriji, ne samo kao pružatelj usluga, već i kao čuvar i promotor lokalne kulture, tradicije i prirodnih ljepota.

Osnovna ideja je da svaki element lanca vrijednosti - od poljoprivrednika koji uzgaja lokalne proizvode, preko umjetnika koji stvaraju autentične suvenire, do malih obiteljskih hotela i ugostiteljskih objekata - dobiva priliku za rast i razvoj kroz turizam. Na taj način, turizam ne samo da doprinosi ekonomskom prosperitetu, već i pomaže u očuvanju lokalnih tradicija, običaja i znanja. Također, ovakav model potiče lokalno stanovništvo da vrednuje i štiti svoju kulturnu i prirodnu baštinu, što je od iznimne važnosti za očuvanje identiteta regije.

Jedan od ključnih aspekata ovog prioriteta je uspostava ravnoteže između razvoja turizma i očuvanja lokalnih resursa. To znači da se turizam ne razvija na štetu lokalne zajednice, već u harmoniji s njenim potrebama i mogućnostima. Kroz ovaj pristup, turizam postaje pokretač koji ne samo generira ekonomske koristi, već i doprinosi socijalnoj koheziji, potiče očuvanje okoliša i jača lokalni identitet. Stoga, Prioritet 2.1 nije usmjeren samo na ekonomske koristi, već na stvaranje održivog modela turizma koji obogaćuje i lokalnu zajednicu i posjetitelje. Kroz osnaživanje lokalnih lanaca vrijednosti, Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe, postavlja temelje za turizam koji je istinski integriran u lokalni kontekst, valorizira ono što je lokalno i autentično, te pridonosi dugoročnom očuvanju i prosperitetu regije.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Podršku lokalnim OPG-ovima za nuđenje usluga smještaja i aktivnosti za posjetitelje
- Povezivanje lokalnih proizvođača hrane s ugostiteljima
- Podrška ostalim lokalnim poduzećima, obrtima i udrugama u plasmanu vlastitih roba i usluga za potrebe oblikovanja turističke ponude
- Jačanje i koordinacija međusektorske suradnje na lokalnoj i regionalnoj razini

Prioritet 2.2. Poboljšanje postojećih i razvoj autentičnih, zelenih i inovativnih turističkih proizvoda.

Prioritet 2.2, koji se fokusira na poboljšanje postojećih i razvoj autentičnih, zelenih i inovativnih turističkih proizvoda, igra ključnu ulogu u implementaciji ove strategije. Ovaj prioritet usmjerava se na stvaranje jedinstvenih, održivih turističkih iskustava koja ne samo da privlače posjetitelje svojom autentičnošću i inovacijama, već i aktivno doprinose poboljšanju kvalitete života lokalne zajednice i očuvanju okoliša.

Autentičnost je temelj ovog prioriteta. To znači razvoj turističkih proizvoda koji odražavaju pravu prirodu, kulturu i nasljeđe Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa. Cilj je pružiti posjetiteljima iskreni uvid u život, običaje i tradicije lokalnog stanovništva, omogućujući im da dožive pravu bit regije. Ovo podrazumijeva njegovanje lokalnih tradicija, običaja i kulture, te njihovo povezivanje s turističkom ponudom. Na taj način, turisti ne samo da uživaju u jedinstvenom iskustvu, već i aktivno doprinose očuvanju lokalne kulture i tradicije.

Zeleni i održivi aspekti su neodvojivi od ovog prioriteta. U kontekstu brige o okolišu i održivosti, cilj je razvijati proizvode i usluge koje minimalno utječu na prirodno okruženje, te promiču očuvanje i zaštitu prirodnih resursa na projektnom području. To uključuje razvoj turističkih proizvoda koji, među ostalim, podrazumijevaju korištenje obnovljivih izvora energije, promiču održivo korištenje resursa i okolišno prihvatljivo ponašanje, generiraju sredstva za financiranje održive valorizacije baštine te potiču svijest o ekološkim pitanjima. Ovakav pristup ne samo da privlači sve veći broj ekološki osviještenih turista, već i pridonosi dugoročnom očuvanju prirodnih ljepota regije.

Inovativnost je treći ključni stup ovog prioriteta. U suvremenom turističkom sektoru, inovacije igraju ključnu ulogu u stvaranju jedinstvenih i privlačnih turističkih proizvoda. To može uključivati primjenu novih tehnologija, kao što su virtualna i proširena stvarnost, za stvaranje jedinstvenih doživljaja, razvoj novih modela turističkih usluga, ili stvaranje inovativnih programa koji kombiniraju zabavu, obrazovanje i interakciju s prirodom. Inovacije također uključuju razvoj novih pristupa u marketingu i distribuciji turističkih proizvoda, kako bi se privukli novi segmenti turista i odgovorilo na promjenjive zahtjeve tržišta.

Integracija turističkih proizvoda u lokalnu zajednicu ključna je za postizanje ciljeva ovog prioriteta. Razvojem proizvoda koji su usko povezani s lokalnom zajednicom, osigurava se da koristi od turizma direktno doprinose ekonomskom i socijalnom razvoju regije. Ovo uključuje pružanje mogućnosti lokalnom stanovništvu za zapošljavanje i poduzetništvo, kao i promicanje lokalnih proizvoda i usluga u turističkoj ponudi. Uzimajući sve navedeno u obzir, Prioritet 2.2 doprinosi integralnom razvoju turizma na projektnom području. Kroz kombinaciju autentičnosti, održivosti i inovacija, ovaj prioritet ne samo da potiče stvaranje jedinstvene i privlačne turističke proizvode, već i osigurava da turizam bude snaga koja pozitivno utječe na lokalnu zajednicu i okoliš. Ovaj pristup postavlja temelje za turizam koji je ne samo profitabilan, već i održiv i koristan za sve sudionike - od lokalnog stanovništva do posjetitelja cijele regije.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Unaprjeđivanje kvalitete gastronomske ponude s naglaskom na raznolikost i lokalnu gastronomsku tradiciju
- Poticanje organizacije događanja, festivala, izložbi i predstava koje slave lokalnu kulturu i tradiciju
- Organizacija edukativnih tura o prirodi i ekologiji okoliša
- Razrada sustava interpretacija materijalne i nematerijalne kulturne baštine i usluga ekosustava (usluge pružanja, reguliranja, kulturne usluge)
- Poticanje razvoja različitih oblika aktivnog turizma s minimalnim ekološkim otiskom
- Poticanje oblikovanja tematskih radionica i tura temeljenih na lokalnoj kulturi i nasljeđu regije

Strateški cilj 3. Unaprjeđenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije

Prioritet 3.1. Osnaživanje nositelja upravljačkih procesa u turizmu.

Prioritet 3.1. ključan je element strategije, smješten unutar šireg konteksta cilja usmjerenog na unaprjeđenje sustava upravljanja turističkim razvojem destinacije. Ovaj prioritet fokusira se na jačanje sposobnosti i kapaciteta ključnih aktera u turističkom sektoru, što uključuje aktere koji su odgovorni za planiranje, implementaciju, nadzor i ocjenjivanje turističkih inicijativa i projekata.

U središtu ovog prioriteta je prepoznavanje da kvaliteta upravljanja turizmom ima izravan utjecaj na uspjeh i održivost turističkih inicijativa. Upravljanje turizmom je složen proces koji zahtijeva ne samo temeljito razumijevanje tržišta i potreba posjetitelja, već i sposobnost balansiranja tih potreba s očuvanjem lokalne kulture, okoliša i resursa. U tom kontekstu, jačanje kapaciteta nositelja upravljačkih procesa postaje neophodno za osiguranje da turistička ponuda Dalmatinske zagore ostane relevantna, atraktivna i održiva.

Upravljanje turističkim razvojem destinacije zahtijeva višedimenzionalni pristup koji obuhvaća različite aspekte, od marketinških strategija i promocije destinacije, preko razvoja infrastrukture i usluga, do praćenja učinaka razvoja turizma, efikasnosti implementiranih politika, i očuvanja prirodnih i kulturnih resursa. Ovaj prioritet prepoznaje potrebu za razvijanjem vještina i znanja u svim ovim područjima, kako bi se osiguralo da upravljački timovi mogu efikasno odgovoriti na izazove i iskoristiti prilike koje turizam donosi.

Jedan od temeljnih aspekata ovog prioriteta je poticanje suradnje i koordinacije između različitih dionika u turističkom sektoru. Ovo uključuje suradnju između turističkih zajednica, lokalnih vlasti, privatnog sektora, te ostalih relevantnih aktera, poput obrazovnih institucija i nevladinih organizacija. Takva suradnja omogućava razmjenu znanja, iskustava i najboljih praksi, te stvara osnovu za razvoj integriranih i učinkovitih strategija upravljanja turizmom. Bitan aspekt suradnje je i jačanje participacije lokalne zajednice u procesima upravljanja turizmom. Uključivanje lokalnog stanovništva u odlučivanje i planiranje turističkog razvoja osigurava da turizam odgovara na stvarne potrebe i interese zajednice, te doprinosi socijalnoj koheziji i ekonomskom razvoju. Također, ovakav pristup potiče osjećaj vlasništva i odgovornosti prema turističkim inicijativama, što je ključno za njihovu dugoročnu održivost.

U konačnici, Prioritet 3.1. postavlja temelje za efikasno, održivo i inkluzivno upravljanje turističkim razvojem na projektnom području. Kroz jačanje kapaciteta upravljačkih timova, poticanje suradnje među ključnim dionicima, te uključivanje lokalne zajednice, ovaj prioritet ne samo da unaprjeđuje kvalitetu turističke ponude, već i osigurava da turizam pozitivno doprinosi ekonomskom razvoju, socijalnoj koheziji i očuvanju lokalnog identiteta i kulturne baštine.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Edukacija zaposlenih u TZ-ovima, JLSima i drugim institucijama povezanim s upravljanjem destinacijom
- Poticanje integralnog pristupa turističkom razvoju područja jačanjem suradnje među JLS-ovima
- Jačanje uključenosti lokalnog stanovništva u procesima donošenja odluka vezanih za razvoj turizma.

Prioritet 3.2. Sustavno praćenje kvalitete destinacijskog turizma.

Prioritet 3.2. izrazito je važan za postizanje uspješnog i održivog turističkog razvoja u Dalmatinskoj zagori - splitskom zaleđu. Ovaj prioritet usmjeren je na uspostavu efikasnog i kontinuiranog mehanizma praćenja koji osigurava da turistička ponuda i iskustva ostaju na visokoj razini kvalitete, odgovarajući na dinamične potrebe i očekivanja posjetitelja, kao i na promjenjive tržišne trendove.

Kvaliteta turističke ponude ključna je za privlačenje i zadržavanje posjetitelja, te za osiguravanje njihovog zadovoljstva i ponovnog povratka. U kontekstu destinacijskog turizma, kvaliteta obuhvaća raznolikost i privlačnost turističkih atrakcija, standard usluga, infrastrukture, dostupnosti i cjelokupnog iskustva. Sustavno praćenje kvalitete omogućava ne samo identificiranje područja za poboljšanje, već i pruža uvid u uspješne prakse koje se mogu replicirati ili nadograditi. Ono podrazumijeva kontinuirano prikupljanje, analizu i interpretaciju podataka o različitim aspektima turističke ponude te uključuje povratne informacije posjetitelja, evaluaciju turističkih usluga i infrastrukture, te praćenje ekonomskih, socijalnih i ekoloških utjecaja turizma. Ključno je da se ovi podaci redovito ažuriraju i koriste za

informiranje odluka o turističkom planiranju i razvoju. Na taj način, turistička ponuda može se dinamično prilagoditi kako bi se osiguralo da kontinuirano zadovoljava ili premašuje očekivanja posjetitelja.

Uspješno sustavno praćenje zahtijeva integraciju i koordinaciju između različitih dionika u turističkom sektoru. Isto uključuje turističke zajednice, lokalne samouprave, pružatelje usluga, kao i samu lokalnu zajednicu. Takva koordinacija osigurava da se podaci i uvidi dijele među svim relevantnim stranama, čime se povećava efikasnost i djelotvornost procesa praćenja i implementacije poboljšanja. Praćenje kvalitete igra ključnu ulogu i u promicanju održivog turizma. Naime, praćenjem okolišnih, socijalnih i ekonomskih utjecaja turizma, može se osigurati da razvoj turizma bude uravnotežen i skladan s minimalnim negativnim utjecajima na lokalnu zajednicu i okoliš. To omogućava destinaciji da se razvija na način koji je održiv i dugoročno isplativ, promičući očuvanje prirodnih i kulturnih resursa.

Konačno, Prioritet 3.2. predstavlja temeljni alat za osiguranje visoke kvalitete turističke ponude na projektnom području. Kroz sustavno praćenje i analizu, moguće je kontinuirano unapređivati i prilagođavati turističku ponudu, čime se ne samo poboljšava iskustvo posjetitelja, već i doprinosi općem turističkom razvoju, održivosti i konkurentnosti destinacije. Sustavno praćenje omogućava proaktivno upravljanje turističkim razvojem, osiguravajući da Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe ostane atraktivna, odgovorna i željena destinacija za posjetitelje sa ciljnih emitivnih tržišta.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Uvođenje sustava upravljanja integralnom kvalitetom destinacije (engl. *Integrated Quality Management*)
- Potpora dobivanju međunarodnih certifikata izvrsnosti (ekoloških i drugih)
- Umrežavanje s relevantnim domaćim i međunarodnim organizacijama i institucijama radi prijenosa znanja i iskustava.

Strateški cilj 4. Jačanje prepoznatljivosti destinacije na tržištu

Prioritet 4.1. Jačanje vidljivosti destinacije.

Prioritet 4.1, predstavlja ključan korak u okviru Cilja 4, koji se fokusira na jačanje prepoznatljivosti Dalmatinske zagore-splitsko zaleđe kao turističke destinacije na tržištu. Ovaj prioritet usmjeren je na povećanje svijesti o destinaciji među potencijalnim posjetiteljima, partnerima i investitorima, koristeći različite marketinške i promotivne strategije. Cilj je stvoriti snažan i privlačan imidž destinacije koji će privući veći broj posjetitelja i ojačati njen položaj na konkurentnom turističkom tržištu.

U današnjem globalnom turističkom tržištu, vidljivost destinacije je ključna za privlačenje posjetitelja i promicanje održivog turističkog razvoja. Jačanje vidljivosti uključuje širenje svijesti o jedinstvenim karakteristikama, atrakcijama i iskustvima koja destinacija može ponuditi. To podrazumijeva promociju kulturnog i prirodnog naslijeđa, lokalnih običaja, gastronomije, te drugih jedinstvenih aspekata koji čine destinaciju privlačnom.

Strategije za povećanje vidljivosti mogu uključivati aktivno sudjelovanje na turističkim sajmovima, gdje se destinacija može predstaviti turističkim profesionalcima, medijima i široj javnosti. Organizacija B2B (engl. *business-to-business*) događanja također pruža platformu za

uspostavljanje partnerstava i suradnje s turističkim agencijama, turoperatorima i drugim ključnim dionicima u industriji. U današnje digitalno doba, *online* prisutnost postaje sve važnija. Unapređenje web stranica destinacije, korištenje SEO (engl. *Search Engine Optimization*) strategija, efektivno oglašavanje na društvenim mrežama i *online* reklame ključni su za doseganje šire publike. Ove metode omogućuju destinaciji da dopre do globalne publike, promovira svoje atrakcije i usluge, te privlači posjetitelje iz različitih dijelova svijeta.

Jačanje vidljivosti destinacije ima dugoročne prednosti. Osim neposrednog povećanja broja posjetitelja, također doprinosi izgradnji snažnog brenda destinacije, što je važno za dugoročnu održivost turističkog sektora. Snažan brend destinacije može potaknuti ponovljene posjete, usmene preporuka i pozitivan *online* dojam, što dalje jača njezinu atraktivnost i konkurentnost. Ukupno gledano, kroz kombinaciju tradicionalnih i digitalnih marketinških pristupa, aktivno sudjelovanje u turističkim događanjima i unapređenje *online* prisutnosti, Dalmatinska zagora - splitsko zaleđe može značajno povećati svoju vidljivost i privlačnost na turističkom tržištu, čime se otvaraju nove mogućnosti za rast i razvoj turističkog sektora u regiji.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Unapređenje promocijskih aktivnosti
- Kreiranje promocijskih materijala
- Organizacija B2B događanja
- Turističko-informativne aktivnosti
- Unapređenje online prisutnosti kroz optimizaciju web stranica, oglašavanje na društvenim mrežama i *online* promociju

Prioritet 4.2. Brendiranje regije kao jedinstvene destinacije.

Prioritet 4.2., u okviru strategije razvoja turizma Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa, od vitalne je važnosti za stvaranje prepoznatljivog i privlačnog turističkog identiteta regije. Ovaj prioritet fokusira se na razvoj snažnog brenda koji će naglasiti jedinstvene karakteristike regije, ističući njezinu kulturu, povijest, prirodne ljepote i specifične turističke atrakcije. Brendiranje uključuje marketinške aktivnosti koje promoviraju regiju kao privlačnu i jedinstvenu destinaciju, ciljajući na različite skupine turista i povećavajući vidljivost regije na globalnom turističkom tržištu.

Efektivno brendiranje igra ključnu ulogu u privlačenju turista i investicija, koristeći različite marketinške i promotivne kanale. Primjerice, digitalne marketinške kampanje, sudjelovanje na turističkim sajmovima, te uspostavljanje partnerstava s turoperatorima, turističkim agencijama i *influencerima* su neki od načina za širenje prepoznatljivosti destinacije. Osim toga, stvaranje prepoznatljivog vizualnog identiteta i slogana koji reflektiraju duh regije, njezinu autentičnost i jedinstvenost, ključni su za izgradnju snažnog brenda.

Korištenje suvremenih digitalnih platformi, poput društvenih mreža, web stranica i *online* oglašavanja, neizostavan je element u procesu brendiranja. Ove platforme omogućuju efikasno ciljanje različitih demografskih skupina i pružaju mogućnost izgradnje dugoročnih odnosa s potencijalnim turistima. Također, važno je naglasiti povezanost brendiranja s ostalim aspektima turističkog razvoja, kao što su poboljšanje infrastrukture, očuvanje kulturne i prirodne baštine, te razvoj kvalitetnih turističkih usluga.

Kroz uspješno brendiranje, Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe može istaknuti svoje jedinstvene prednosti i privući veći broj turista koji traže autentična i nezaboravna iskustva.

Osim neposrednog povećanja broja posjetitelja, efektivno brendiranje doprinosi izgradnji dugoročno održivog turističkog sektora, jačajući imidž i položaj destinacije na konkurentnom globalnom tržištu. Ukupno gledano, ovaj prioritet predstavlja ključni korak u realizaciji sveobuhvatne strategije razvoja turizma, usmjerene na stvaranje prepoznatljive, privlačne i održive turističke destinacije.

Kao potencijalne mjere relevantne za realizaciju ovog prioriteta ističemo:

- Razvoj jedinstvenog vizualnog identiteta i slogana temeljem jedinstvenog skupa atributa i vrijednosti koje se vežu uz destinaciju
- *Storytelling* i *content marketing*

9. Zaključna razmatranja

Uvažavajući globalne i nacionalne trendove, Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe suočava se s prilikom za transformaciju. Strategija koja je pred nama oslanja se na prepoznavanje i valorizaciju postojećih prirodnih i kulturnih resursa, uzimajući u obzir lokalne izazove kao što su infrastrukturni nedostaci, demografske promjene, sezonska priroda turizma, i ograničena suradnja među ključnim dionicima. Kako bismo premostili ove izazove, preporučuje se usvajanje serije mjera koje će osigurati održiv razvoj turizma, ne samo kao ekonomske aktivnosti već i kao sredstva za poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva, te očuvanje kulturne i prirodne baštine.

Poboljšanje infrastrukture, što podrazumijeva bolju prometnu povezanost, kvalitetniju komunalnu i turističku infrastrukturu kao i kvalitetnije smještajne kapacitete, neophodno je za olakšavanje pristupa i poboljšanje iskustva posjetitelja. Diversifikacija turističke ponude, kroz promociju autentičnih doživljaja koji obuhvaćaju bogatu kulturnu, povijesnu i prirodnu baštinu, ključna je za privlačenje širokog spektra turista. Osim toga, jačanje suradnje među lokalnim zajednicama, turističkim sektorom i vladinim tijelima može potaknuti koordinirane napore i afirmirati postojeće resurse na najefikasniji način. Marketinške strategije moraju biti usmjerene i inovativne, koristeći digitalne platforme i društvene mreže za promociju jedinstvenih aspekata Dalmatinske zagore. Također, održivi razvoj treba biti u srcu svih inicijativa, osiguravajući da turizam ne samo doprinosi ekonomiji, već i štiti i promiče lokalne resurse, tradiciju i način života.

Nakon formulacije strateških elemenata razvoja turizma, što je prezentirano u ovom dokumentu, naredni korak je izrada detaljnog akcijskog plana. Ovaj plan treba, temeljem jasno definiranih ciljeva i prioriteta, razviti konkretne mjere i aktivnosti potrebne za operacionalizaciju Strategije, odnosno treba postati neizbježan alat koji omogućava prilagodbu i optimizaciju Strategije u realnom vremenu, reagirajući na promjene u tržišnim, socijalnim i ekološkim uvjetima. Za uspješnu implementaciju akcijskog plana, neophodno je uspostaviti mehanizme za praćenje i evaluaciju, koji će osigurati da se napredak mjeri, a ciljevi postižu efikasno.

Suradnja između različitih dionika, uključujući sve administrativne jedinice obuhvaćene Strategijom, vitalna je za uspjeh. Temeljena na transparentnosti, povjerenju i zajedničkom interesu, Strategija mora omogućiti da svi naponi budu usklađeni i da se resursi koriste na najučinkovitiji način, s krajnjim ciljem ostvarenja zajedničke vizije za turizam na području cijele destinacije.

Predanost svih uključenih strana, od lokalnih zajednica do poduzetnika u turizmu i javnih tijela, ključna je za preobrazbu Dalmatinske zagore u destinaciju koja je poželjna tijekom cijele godine. Ovo uključuje priznavanje i valorizaciju različitosti i bogatstva svakog mikrolokality, promicanje aspekata baštine koji čine svaki dio regije jedinstvenim, i rad na tome da se svaki aspekt integralno uključi u širu sliku turističke ponude. Kroz ovaj sveobuhvatan pristup, Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe može ostvariti svoj puni potencijal kao destinacija koja nudi bogatu i raznoliku turističku ponudu, istovremeno štiteći svoje prirodne i kulturne resurse za buduće generacije. Ključ uspjeha leži u sinergiji između različitih dionika, inovativnim i usmjerenim naporima. Ova Strategija ne smije ostati samo zapis na papiru; ona je poziv na akciju koji zahtijeva angažman, inovaciju i predanost svih uključenih kako bi se ostvarili održivi i dugoročni rezultati.

Konačno, promatranje destinacije kao integralne cjeline, koje uvažava specifičnosti i bogatstvo pojedinih mikrolokacija i aspekata baštine, temelj je za izgradnju jedinstvene i prepoznatljive turističke

ponude. To zahtijeva predanost ostvarenju zajedničkog cilja i rad na stvaranju sinergije među različitim segmentima turističke ponude. Takav pristup ne samo da jača turistički proizvod, već i doprinosi socioekonomskom razvoju i očuvanju kulturnog i prirodnog identiteta regije. Implementacijom ovih preporuka, Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe može postići transformaciju u dinamičnu, održivu i atraktivnu turističku destinaciju, sposobnu za privlačenje šireg spektra posjetitelja tijekom cijele godine. Ovo će, u konačnici, doprinijeti ekonomskom prosperitetu, očuvanju kulturne i prirodne baštine, te poboljšanju kvalitete života lokalne zajednice, čineći Dalmatinsku zagoru istinskim biserom koji zaslužuje globalnu pažnju i priznanje.